

II/219/4

OVINI

~~X. 135/31~~

Nov. št. 1911

~~X. 135/31~~

II/219/4

LETNIK XXXI

SNOPIČ 1

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

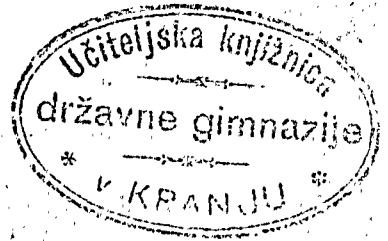
RAZPRAVA: ILEŠIČ FR., PRVI DVE
»BĚSEDI« V GRADCU.

IZVESTJA: SOKLIČ J., CERKEV SV.
URŠULE NA PLEŠIVCU V ZAPISIH
ŠKOFA TOMAŽA HRENA. — KOVA-
ČIČ FR., SLOMSEKIANA. — NOVAK
V., LAN IN NJEGOVI IZDELKI V
SLOVENSKI KRAJINI.

SLOVSTVO. — PRILOGA.

1936

IZDAJA ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

Vsebina. — Table des matières.

Stran - Page

I. Razprava. — Dissertation.

Ilcšič Fr., Prvi dve »bèsed« v Gradcu. — Die ersten zwei Bèsed« in Graz 1

Izvestja. — Rapporsts.

Soklič J., Cerkev sv. Uršule na Plešivcu v zapisih škofa Tomaža Hrena. — L'Église de Sainte Ursule sur le Plešivec dans les notices de l'évêque Thomas Hren 21

Kovačič Fr., Slomšekiana 26

Novak V., Lan in njegovi izdelki v Slovenski krajini. — Le lin et ses produits dans la Slovenska krajina 34

III. Slovstvo. — Littérature.

Stelè Fr., Monumenta artis slovenicæ. France Mcsesnel 37

Fabrice E., Die Burgen der Stadt Marburg a. d. D. Franjo Baš 40

Trubar P., Catechismus In der Windischen Sprach. Vilko Novak 40

Kidrič Fr., Korrespondenca Janeza Nepomuka Primca. Janko Glaser 41

Ramovš Fr., Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti. Vilko Novak 43

Schneeweis E., Grundriß des Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten. P. Ž. Petrovič 45

Mariborski koledar 1936. V. T. 46

Géfin G., A szombathelyi egyházmegye története. III. kötet. Vilko Novak 46

IV. Priloga. — Annexe.

Šašel J.-Ramovš Fr., Narodopisno gradivo iz Roža. — Matériaux ethnographiques de Rož 1—32

Letna udnina, oziroma naročnina Din 50'—, za inozemstvo Din 60'—.

Knjigotržna cena Din 75'—.

Za uredništvo in Zgodovinsko društvo odgovarja prof. dr. Fr. Kovačič. Za vsebino posameznih članke so odgovorni pisatelji sami.

Tisk Mariborske tiskarne d. d. v Mariboru; odgovarja ravnatelj Stanko Detela.

Časopis
za
zgodovino in narodopisje.

Izdaja
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XXXI.

Uredil
Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1936.
Mariborska tiskarna.

Vsebina. — Table des matières.

I. Razprave. — Dissertations.	Stran. — Page.
Ilošič Fr., Prvi dve »hèsedi« v Gradcu. — Die ersten zwei Besede in Graz	1
Minařik Fr., Celjska družina Klausov. — Die Familie Klaus aus Celje	49
Zelko I., Doneski k prekmurski zgodovini. — Beiträge zur Geschichte von Prekmurje . . .	68
Schmid W., Ptujске kršćanske starosvetnosti. — Frühchristliche Denkmäler in Poetovio	97
II. Izvčstja. — Rapports.	
Soklič J., Cerkev sv. Uršule na Plešivcu v zapisih škofa Tomaža Hrena. — L'Église de Sainte Ursule sur le Plešivec dans les notices de l'évêque Thomas Hren	21
Kovačič Fr., Slomšekiana	26
Novak V., Lan in njegovi izdelki v Slovenski krajini. — Le lin et ses produits dans la Slovenska krajina	34
Lorger Fr., Poročilo o izkopavanju rimske naselbine v Grobelcah pri Šmarju pri Jelšah. Rapport sur les fouilles de la colonie romaine à Grobelce près de Šmarje pri Jelšah	77
Smodič A., Najdba rimskih zlatnikov pri Ptuj. — Pièces d'or romaines trouvées à Ptuj	82
Dolenc M., Ali se je slovensko ljudstvo zavedalo, kaj je bila pravna podlaga za njegovo avtonomno sodstvo? — Le peuple slovène se rendait-il compte de ce qui était la base juridique de ses tribunaux autonomnes?	83
Dolenc M., O poreklu svobodnjakov (Freisassen). — Über den Ursprung der Freisassen	116
Mravljak J., K zgodovini upravc Šentpavelske posesti na Fali. — Contributions historiques concernant l'administration du domaine St. Paul à Fala	126
Mravljak J., Plavž pri Sv. Primožu na Pohorju. — Le haut-fourneau à Sv. Primož na Pohorju	129
Vončina C., Iz zgodovine mežiškega rudarstva v sredi XIX. stoletja. — Zur Geschichte des Bleibergbaues in Mežiška dolina	132
Koštiál I., Jezik v Bezjakovih »Molitnih bukvicah«. — La langue dans les »Molines bukvice« de Bezjak	137
III. Pregled. — Chronique.	
Baš Fr., 50-letnica Srpske Kr. akademije nauka. — Le cinquanteaire de l'Académie Royale Serbe des Sciences	140
Berkopec O., Zgodovinar Josef Pekař. — L'historien Joseph Pekař	141
Baš Fr., Dr. Fran Lorger	144
Baš Fr., Dr. Ljudevit Pivko	145
IV. Slovstvo. — Littérature.	
Stelè Fr., Monumenta artis slovenicae. France Mescanel	37
Fabrice E., Die Burgen der Stadt Marburg a. d. D. Franjo Baš	40
Trubar P., Catechismus In der Windischen Sprach. Vilko Novak	40
Kidrič Fr., Korespondenca Janeza Nepomuka Primeca. Janko Glaser	41

Ramovš Fr., Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti. Vilko Novak	43
Schneeweis E., Grundriß des Volksglaubens und Volksbrauches der Serbokroaten. P. Z. Petrović	45
Mariborski koledar 1936. V. T.	46
Géfin G., A szombathelyi egyházmegye története. III. kötet. Vilko Novak	46
Kos M., Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Franjo Baš	86
Dolenc M., Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. Dr. Jos. Žontar	88
Lukman Fr. Ks., Martyres Christi. J. Turk	90
Burgenland-Westungarn. M. Kos	90
Novak V., Izbor prekmurske književnosti. Ivan Zelko	92
Koblar France, Josip Jurčič: Deseti brat. Jaroslav Dolar	94
Ивнѣ Алекса, Архивска грађа о српским (и хрватским) књижевним и културним радницама. — Архивска грађа о југословенским књижевним и културним радницама. Jaroslav Dolar	94
Klemenc J.-Saria B., Archäologische Karte von Jugoslavien: Blatt Ptuj. Milovil Abramić	146
Grafenauer I., Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in Čina nadъ ispo-vêdajštiimъ sę. V. Novak	148
Suette Hugo, Der nationale Kampf in der Südsteiermark 1867 bis 1897. Franjo Baš	149
Jugoslovenski istoriski časopis. Franjo Baš	151
Kuba L., Cesty za slovanskou písní 1885—1929. II. J. A. G.	151
Vasi szemle I—III. Vilko Novak	152
Chmelař J., Les minorités nationales en Europe centrale. Franjo Baš	154

V. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.

Muzejsko društvo v Ptuj	95
Prekmursko muzejsko društvo	96
Zgodovinsko društvo v Mariboru l. 1936	155
Študijska knjižnica v Mariboru	157
Banovinski arhiv v Mariboru l. 1936	159

Priloga. — Annexe.

Sašel J.-Ramovš Fr., Narodopisno gradivo iz Roža. — Matériaux ethnographiques de Rož (Archiv za zgodovino in narodopisje, II.)	
--	--

71
1219/4

Prvi dve „bèsedi“ v Gradcu

dne 23. marca in 15. junija 1851 „od slavjanskih rodoljubov
napravljeni“.

(Poljske pesmi na njih programu.)

Dr. Fr. Ilešić.

Daleč v prošlost so nam že odšli »slavjanski rodoljubi«, t. j. rodoljubi, ki jim je narodna zavest svojo silo dobivala pred vsem iz slovanske zavesti in ki so že z rusko obliko slovanskega imena (»slavjanski«) kazali, kako se jim je Slovanstvo v duši vezalo z daljno, a neznano jim Rusijo.

Komaj iz zgodovine ve mlajši jugoslovenski rod, da so se nekdaj tudi pri nas, ne samo pri Čelih prirejale narodne svečanosti, ki so se imenovale »bèsede«.

O dveh takih »bèsedah« »slavjanskih rodoljubov« v Gradcu iz l. 1851. hočem pisati tukaj. Jezik je tem rodoljubom bil še neroden; »bèsede« so »napravljali«, niso jih »prirejali« in boječ se tujega »programa«, a ne poznavajoč še »sporeda«, so imenovali program »uredbo«.

O prvi izmed teh dveh »bèsed«, t. j. o »bèsedi« dne 23. marca 1851 je pisal že Janko Barle v svoji razpravi: »Ipavci. Prilog k zgodovini slovenske pesmi« (1909)¹⁾, pozneje pa (1921) dr. Ivan Lah v življenjepisu: »Josipina Turnograjska. Njeno življenje in delo.«²⁾ Drugo »bèsedo«, t. j. »bèsedo« dne 15. junija 1851, omenja le mimogrede Barle.

Svojo razpravo delim na dva dela: najprej pojasnujem onodobna poročila o »bèsedah« (o programih, o peveih in sploh umetnikih, ki so sodelovali), potem pa bom posebe govoril o poljskih pesmih, ki so se na teh »bèsedah« pele, in o poljski pevki, ki jih je pela; a Ljubljana mi naj da uvod v razpravo o Gradcu.

Že davno pred l. 1848. so zagrebški Ilirei sebe in druge navduševali z rodoljubno pesmijo, z junaško davorijo. Svoboda tega leta pa si je tudi na Slovenskem dala močnejše duška v pesmi; v Ljubljani in drugod so zadonele ilirske davorije. »Narodni stražniki« so l. 1848. potrebovali koračnice; že

¹⁾ Dom in Svet 1909, 64 (v odtisku na str. 25).

²⁾ Maribor, 1921, str. 19—20, 48—51 (po Janežičevi »Slovenski Bčeli« 1851 (II), str. 110—112).

sredi aprila tega leta je ljubljanski knjigar Janez Giontini po 2 kr. prodajal »Pésem slovénskih narodnih stražnikov od Malavašiča, narodniga stražnika«³⁾, pesem, ki se je začejala: »Bratje Slovenci smo, svobodo ljubimo«. Dne 30. maja 1848 je ljubljanski »Slovenski zbor« (društvo, ki se je ustanovilo 6. maja) v gledališču priredil prvo muzično »bèsedo« — Bleiweisu ta beseda v pomenu »koncert« nič kaj ni bila všeč —, a dne 19. junija že drugo⁴⁾. Na teh »bèsedah« so se pele med drugim pesmi, kakor »Slovenca dom« (= »Kje dom je moj«), že omenjena »Pesem slovenskih narodnih stražnikov«, »Duh slovenski« (= »Hej Slovenci, naša reč slovenska živo klije«), dalje ilirske poslovenjene pesmi: »Tri pesnice v jedni« (besede Ljud. Vukotinića: »Oj košutko erio-oka«, pesem o ljubavi, ki pa prevzema »slobodnoga kao roba«), »Moje jutro« in »Moje drago« (tudi te dve ljubavni pesmi sta pesmi Ljud. Vukotinića) itd., pesmi, ki jih bomo slišali tudi v Gradeu. Isti ljubljanski »Slovenski zbor« je začel v zveščičih izdajati »Slovensko Gerlice. Vence slovenskih pesem«, besedil in kompozicij. Pred 2. avgustom 1848 je to društvo sklenilo »na svetlo dati vse dosle pete slovenske pesmi«; v drugi polovici septembra sta izšla pri Blazniku prva dva zvezka⁵⁾, tretji zvezek pa je izšel šele sredi julija 1850⁶⁾. Člani društva so »Gerlice« dobivali zastoj. L. 1852. so 1., 2. in 3. zvezek »Gerlice« izšli že v novem natisu (prva dva zopet pri Blazniku, tretji pa pri Egerju). Po 24. IV. 1854 je izšla »Gerlica. Vence slovenskih pesem (I., II., III. zvezek)« v novem, Fleišmanovem izdaju. Nas tukaj zanima, ker nam gre za

³⁾ »VI. Dokladní list k 15. listu Kmetijskih in rokodelskih Novic 1848« (t. j., k Novicam dne 12. aprila).

⁴⁾ Poročila o teh ljubljanskih »bèsedah« se nahajajo v »Novicah« 1848, in sicer z dne 7. junija (št. 23), potem z dne 28. junija in 5. julija (št. 26 in 27). — Bila je še ena »bèsedo«, in sicer 8. julija; nje čisti dohodek jo bil namenjen najpotrebnejšim prebivalec (posebno pogorelecem) v št. Vidu pri Stični. Poročila o tej »bèsedu« so v »Novicah« z dne 12. in 19. julija; prim. tudi poročilo z odborovih sej »Slovenskega društva«, priobčeno v »Novicah« z dne 2. avg. Na tej tretji »bèsedu« se je pel med drugim »ilirski kor« — morda »Slavska reč«? gl. niže! — ki pa je bil zlasti v basih premalo močan. Za noviškega poročevalca dr. Bleiweisa in za ves oni čas je značilno, kar pravi Bleiweis o Tomazičevi pesni »Hčere svet«, ki se je tudi pela, češ, da ta pesem »nima za Slovence nobene vrednosti«.

⁵⁾ Obširneje je pisal o tem prof. dr. Pavel Kozina v razpravi »Grlica. Prva zbirka slovenskih umetnih pesmi« v »Življenju in Svetu«, 1931, knj. 10., pag. 712 sl. Prim. tudi Kozinovo razpravo: »Jurij Fleišman. Ob zibelki slovenske umetne pesmi« (»Zbori« VII, 1931, št. 2). Prof. Kozina nastavlja prva dva ljubljanska koncerta na dan 30. aprila 1848 ozir. 19. maja; prav je: 30. maja (»velikega travna«) in 19. junija. »Novice« so poročale o omenjenem sklepu »Slov. društva« 2. avgusta (»vélikega serpana«), ne 2. julija. — Glede Kozinovega sporočila, da prvega natisa prvih dveh zvezkov »Gerlice« ni mogel dobiti v roke, prim. dostavek uredništva v opombi 7.

⁶⁾ To ngotavljam jaz sedaj pač prvič, in sicer po »Novicah« 17. julija 1850 (št. 29). Kozina pravi (op. cit., 717): »... III. in VII. zvezku nisem mogel letnice izdaje natančno dognati.«

l. 1851., glavno samo l. natis »Gerlice«, in sicer 1., 2., 3. zvezek (iz l. 1848. in 1850.), oziroma njega ponatis iz l. 1852.⁷⁾

⁷⁾ Ljubljanska Državna biblioteka ima te-le zvezke »Gerlice«: 1). »Slovenska Gerlica. Venec slovenskih pesem na svitlo dan od Slovenskiga društva v Ljubljani. Pervi zvezek. Drugi natis. Natis iz kamnotiskarnice Jožefa Blaznika 1852.«, 11 pesmi. — 2). ... Drugi zvezek. Drugi natis... 1852., 10 pesmi. — 3). ... Tretji zvezek. Kamnotisk pri Egerji. 1852 (drug format, nikjer ni rečeno, da bi bil to drugi natis, ali sigurno je), 10 pesmi. 4). . . . Četrti zvezek. Natis iz kamnotiskarnice Jožefa Blaznika 1852, 10 pesmi, ki pa niso štete. — 5). (Peti zvezek, uredil K. Mašek, Ljublj., 1859, Blaznik, je bil v knjižnici, ali je izginil, bile so v njem samo Prešernove pesmi, in sicer osem.) — 6). ... Šesti zvezek, Ljubljana, 1859, Blaznik, uredil K. Mašek, samo Prešernove pesmi, 9—16. — 7). ... Sedmi zvezek, Lj., Blaznik, 11 pesmi (Kozina sodi po vsebini zvezka, da je izšel po l. 1860).

(Dostavek uredništva: V istih izdajah, kakor so navedene tu po Drž. biblioteki v Ljubljani, ima Študijska knjižnica v Mariboru sledeče zvezke »Gerlice«: (najbrž) prvega in drugega (ovitka z letnico manjkata), četrtega, petega, šestega in sedmega. Naha-jajo pa se v njej razen tega še sledeče izdaje: »Pervi Zvezek« iz l. 1848., torej v prvi izdaji, ki doslej ni bila znana v nobenem primerku, »četrti zvezek« v še eni izdaji iz l. 1852. (litografiran nanovo, dasi z isto letnico) ter »I., II., III. zvezek« brez letnice v »novi izdaji«, v večjem formatu in z izpremenjenim naslovom (Gerlica. Venec slovenskih pesem. Vredil J. Fleišman. Nova izdaja. I. (II., III.) zvezek. Cena 50 krc. Založil in natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani). V Egerjevi izdaji nima Študijska knjižnica nobenega izvoda. Izšla je torej »Grlica« nedvomno v sledečih izdajah: 1. in 2. zvezek trikrat (1848 in 1852 ter v »novi« Fleišmanovi izdaji), 3. zvezek tudi trikrat (1850, 1852 pri Egerju ter v »novi« Fleišmanovi izdaji), 4. zvezek dvakrat (v dveh različnih natisih 1852), ostali trije zvezki po enkrat. Drugo izdajo 3. zvezka je natisnil Eger, vse ostale Blaznik, ki je »novo« Fleišmanovo izdajo tudi založil, dočim je ostale izdalo Slovensko društvo. V tem smislu treba izpopolniti Kozinove podatke na n. m., str. 717.)

Da sta 1. in 2. zvezek iz l. 1852. kot »druga natasa« čista ponatiska iz l. 1848., se vidi iz tega, da prva pesem v 1. zvezku iz l. 1852. »Slovencev narodna pesem« (faktično nekakšna cesarska pesem) proslavlja cesarja Ferdinanda, ki leta 1852. že štiri leta ni bil cesar, in pa da se v »Pesmi slovenskih narodnih stražnikov« v 2. zvezku iz l. 1852. v zadnji kritici še vedno kliče: »... In Ferdinanda nam Živi nam Bog!« Za 3. zvezek takega dokaza nimam. (Pripomba uredništva: Da se 2. natis 1. zvezka točno strinja s 1. natisom, kažeta primerka v Študijski knjižnici v Mariboru.)

Če prav razumem dr. Kozino (op. cit. 713), bi po delovni knjigi Blaznikove tiskarne trebalo misliti, da sta 1. in 2. zvezek druge (po njegovem Fleišmanove) izdaje izšla 20. aprila 1853.; ne vem pa, kako s to letnico spojiti činjenico, da se v cesarski pesmi, ki se nahaja na čelu 1. zvezka, omenja s cesarjem že »Lizabeta«, a cesar se je poročil šele 24. aprila 1854. To je dokaz, da je ta (Flejšmanova) izdaja mogla iziti pač šele po 24. aprilu 1854. Vpis v delovni knjigi bi se torej mogel nanašati verjetneje na izdajo iz l. 1852. — »Pesem stražnikov«, ki se nahaja v 2. zvezku, kliče tudi še v Fleišmanovi izdaji: »In Ferdinanda itd.«

Primerjajoč število pesmi 1., 2. in 3. zvezka v prvi izdaji (1848, 1850—1852) in v novi (Flejšmanovi) izdaji, ugotavlja prof. Kozina, da je 1. zvezek v prvi izdaji imel 11 pesmi, v novi pa 13, 2. zvezek v prvi izdaji 10 pesmi, v novi pa 12, 3. zvezek ima v novi izdaji eno pesem več; prof. Kozina misli, da sta v novi izdaji 1. zvezka dodani »skoraj gotovo Cesarska pesem in pa v tem zvezku najšibkejša pesem, Občutki od Turno-

Vsekakor so zvezki »Slovenske Gerlice« — poleg ilirskih davorij in drugih ilirskih pesmi — olajševali prirejanje »bèsed«. Seveda v Gradcu je stvar bila težja; od kod tam vzeti pevce in dobiti publiko?

In vendar je tudi v Gradcu l. 1851. prišlo do »bèsed«. Če so ljubljanske »bèsede« bile slovensko-ilirske, pa so graške bile »slavjanske« (slovensko-ilirske-češke-poljske).

1. Sodobna poročila o prvih graških »bèsedah«.

Ko se je l. 1850. Benjamin Ipavie vrnil v Gradec na študije, je imela naša mladina tam že svoj pevski zbor. V njem so bili »izvrstni pevci: tenorist Viktor Bučar, Franjo Magdič, Vračko, Volčič in basist Matija Šušteršič...«⁸⁾. »Pevci so pod vodstvom Ipavčevim dobro napredovali in že l. 1850. v decembru priredili interno »bèsedo«, pri kateri se je odlikoval Lovro Toman kot navdušen govornik.« Kakor mi je pred 30 leti poročal Benjamin Ipavie, je bila ta »bèseada« v gostilni »Zum Luftschützen am Gries«. Navzoča sta bila tudi prof. dr. Ivan Kopač in dr. Josip Skedl.

Tri mesece pozneje, namreč 23. marea 1851, pa je slovenska mladež priredila že javno »bèsedo«, in sicer ob 11. uri dopoldne v veliki dvorani graškega Muzičnega društva (»Musikvereinssaal«, Burggasse). Bila je to prva slovanska »bèseada« v Gradcu. Ob tej »bèsedu« je »Ž.« (t. j., Živkov, dr. Josip Muršec) iz Gradca poročal »Novicam«, ki so njegovo poročilo prinesle v svoji 14. številki (2. aprila). Muršec piše: »23. marca o poldne so tukaj slavjanski rodoljubi, sama nadepolna mladež, napravili »slavjansko besedo«, gotovo p e r v o, kar Gradec stoji. Slovenske, poljske, česke in ilirske pesmi so se posamesno in skupno mično prepevale, česke še na postranici⁹⁾ in goslili izvrstno igrale. Severni in južni Slavjani in med njimi slavna pevka M., rojena Polakinja, so si bratovsko k blagem spočetju roke podali. Njej in vsem gré lepa hvala; prva vendar in naj veči neutrudnemu, izvrstnemu pevovodju g. B e n j a m i n u I p a v i c u, ter tenoristu g. B u č a r u, basistu g. Š u š t e r š i č u in godeu g. K a s p a r u. Dvorana je bila povabljenih polna; med njimi tukajšne prve glave. Za gospé in gospodične je skoro sedežev zmanjkalo. Doneča hvala je zadovolnost pričala.

gradske«, a temu ni tako, dodani so res »Občutki«, poleg njih pa še Vilharjeva »Po jezeru bliz Triglava«; takrat nova »Cesarska pesem« (»Bog ohrani...«) je samo stopila na mesto prejšnje cesarske »Slovenov narodne pesmi«. — Pri drugem zvezku prof. Kozina ugiblje, da sta v drugi izdaji dodani dve taki pesmi, ki se mista peli na prvih koncertih, ter navaja: »Naprej«, »Zdravico«, »Lahko noč«; v resnici sta dodani: »Ljubezen domovine« (Besede B. Potočnika) in »Lahko noč« (Besede Malavašičeve).

⁸⁾ Barle, op. cit., 24—25. Magdič, takrat tehnik, je znani poznejši profesor stenografije v Zagrebu. Šušteršič je (po Barletu) umrl kot odvetniški koncipijent v Krškem.

⁹⁾ Flavta (Vodnikova »piščal postranska«).

Več reči se je moralo ponavljati. Slobodno se reče: Začetek je bil s r e č e n, lep in vesel. Bog daj, da bi bil krepka podloga srečnejše prihodnosti!»

Mnogo obširnejše je poročilo, ki ga je »Zoridan« o tej »besedi« poslal Janežičevi »Slovenski Bëeli« v Celovec in ki ga je »Bëela« priobčila brž v svoji aprilski številki¹⁰). Poročilo je polno slovanskega navdušenja, pa tudi bombastične, jezikovno nerodne retorike. Podati hočem iz njega samo nekatere odstavke: »Doleti me kakor se bi bil en košček z modroga neba odtergal — višnjeva kartika s „polmeseem i zvezdo“ in me pelje napre mi sijaje do neke sobane in odpre mi nje vrata: eto ti veselja — sbrana je tu vesela, jasnolična, složna, — slavjanska množica, ki je pribežala kakor v zavetje sem u sobano, se navdajati premilih maternih glasov, na perutah čudotvornih pesmi se vzdigovati više in više iz tišav in težav — Slavjanstvo obdavajočih. Ozri se predragi čitatelj v duhu z manoj okrog in sree ti bode veselo zaigralo — sloga tukaj brati —; ozri se zdaj na zvišan oder in zagledal bodeš lepo družbico, kakih 40 mladenčev, ki zaženejo veseli, krepki, zavestja polni glas: »Bratje Slovenci smo, svobodo ljubimo« itd. . . Done in done napre in se vtopujejo pomembne besede v razbujene persi, v razžarena sreea, ki se sledne tujstva zaveze odtergujejo in presladko vzibujejo saujajoče si domovine krasne stane, majke Slave čverste narode, neprecenjeno vživauje svobode, ki z mirom sdružena povzdigne narode na stopuje mogočnosti. Lepa, prav lepa je ta pesem; primerno so g. Malavašičeve budivne besede od g. Tomazevic a vglasbene«.

To je bila prva točka programa. Nato pa stopi »na oder nadepolni mladi Čeh g. „Böhm“ in svira tako milo, tak čisto, tak zanimivo na postranici . . . Izlija in zvija se premila pesem „Kje dom je moj“ v družbi z drugimi českimi pesmami iz postranice . . .«

Po čeških pesmih se »izbudi prekrasui čveterospev »Življenje«, besede g. Potočnika — napev našega pervoga složitelja g. Riharja«. Komaj pa je ta »odšumel«, »stopi na oder počasnoga koraka zamišljena Polakinja g. M. Ozre se z orlovim gledom po tili muožici, in stopi ji iz očesa solzica — spominj — »ojčizne«. Dahne in izlije iz prepolnih pers prečudne glase; pesem se dviga in pada, se širi in stiska, se terga in vjema, se berzi in pomudi, se zažene in — pade — in neha; zdih in zdih in sveršena je »polska«!

»Kakor bi hotla propaden up, potlačeno sreee povzdiguuti, zagromi zdaj iz krepkih pers celoga kora »Husitska«. Kaka pesem! Up in nada se vežeta, — slutenje in hrepenenje se jedinita — žile se napenjajo — sreee se širi — moč telesa rase in hoče skipeti nad vragom, ko se složivajo, milujejo,

¹⁰) Dr. Ivan Lah je to poročilo (razen konea) ponatisnil v svojem že navedenem življenjepisu Josipine Turnograjske, ali v komadih, na dveh mestih svojega spisa. Ponatis pa je nenatančen.

si napivajo, se nagovarjajo v pogum od sile napadani bratje. In povzdigne se slednič molitev k Bogu za pomoč in zmago. — Vse je pretreseno in petje — zastane.«

S tem je bil prvi del »bèsede« končan. Po odmoru »zašumi veličanska pesem celoga kora »Zvonikarjeva« in povzdigne zopet zaup v nebesa . . .« Izza nje pa pride „fantazija” godena od g. Kaspara, mladoga nadopolnoga Čeha, ki tako zaganja lok po strunah, da njih glasovi čisti in ostri, mili in polnoglasni kakor solučni traki prešinejo serec . . .« »In priklene se „fantazija” četverošpev „Strunan” besede Dr. Prešerna napev Kamila Mašeka¹¹⁾. Nato je prišla »iz serea spevana pesem od „Josipine Turnogradske” . . . zveste verle hčerke matke Slave . . . Navdana je božjega duha, objeta višjega nadušenja, blagoga in krepkoga serea ta vneta Slavjanka, — to priča zopet nje pesem „občntki” na besede L. Tomana . . .« »Nasledila je tej krasni pesmi „Zapušena” slovaška pesni. Iz čisto slavjanskoga vira se proliva in tako seree zaliva, da se hoče v tugo, v žalost v nji izrečeno potopiti. Vzdigne se še — ko v spominju se „zapušeni” enmalo povescelijo glasi, pa le bolj globoko pade, ko se zvižajo v strah groba. Mutno seree zapusti ta prekrasna — ena naj lepših slavjanskih pesmi. Vse je bilo o nji prepadeno — vse vtuzeno, meni pak se je zdela žaljovanje — matke Slave po zgubljenih sinovih in nezvestih hčerkah.«

Na zadnje pa se »vzdigne celoga kora tak pogumno, tak krepotno, tak složno „Slavska reč”, da je vse pretresla, vse prešumela. Vse se — jame gibati — nada se spet zbudi, zavest moči ji je porok nje izpolnjenja — srečne prihodnosti! Ni se smela skor jenjati pesem . . . In tak je bila — tak je govorila, budila „perva slavjanska beseda” v Gradeu. — —«

»Velika, izvoljena množica je polnila sobano. Veliko slavnih Slavjanov, gorečih rodoljubov in visokorodnih družin, kakor tudi veliko tujeev je bilo sbranih. Vsi so z veseljem, zadovoljnim sereem besedo zapustili z vošilom, da bi ji kmalo druga sledila . . . Sladak, brezkončno sladak spominj je vsakomu Slavjauu ostal na „besedo”, ki je tak lepo vse bratske narode E n e majke složila . . .«

»Kako se je pelo? Dobro — in če se pomisli, da pervokrat očitno brez rednoga nka in mnogoga pripravljanja, tak se mora reči — prav dobro.« Koučno še poročevalec naglašja zasluge B. Ipavea ter omenja pevca Bučarja in Šusteršiča.

Kdo je ta »Z o r i d a n«, ki je o »bèsedi« tako poročal v »Slov. Bèlo«? Njegov psevdonom treba pač čitati: Z o r i d a n. Kakor poroča Razlag¹²⁾, se je »skrival« pod Zoridanom Toman.

Če spojimo Zoridanove podatke o programu »bèsede« s podatki Jauka

¹¹⁾ Po Kozini, op. cit., 714, je to kompozicija Gregorja Riharja.

¹²⁾ Zora 1852, 153.

Barleta, ki je imel pač njen tiskani program pred seboj (saj rabi, ko navaja ta program, izraz »nredba besede«, in sicer pod narekovaji)¹³⁾, dobimo ta-le program: 1. Malavašičeva »Pesem slovenskih narodnih stražnikov«¹⁴⁾: »Bratje Slovenci smo, svobodo ljubimo« (zbor); — 2. češke pesmi, med njimi »Kje dom je moj?« (svira na flavti Čeh Vil. Böhm); — 3. četverospjev »Življenje«, besede Blaža Potočnika, kompozicija Riharjeva; — 4. poljski »Mazur z muziko« (poje operna pevka Poljakinja »Hofman-Majeranowska«); — 5. češka »Husitská« (zbor). Po odmoru: 6. »Zvonikarjeva« Blaža Potočnika (zbor); — 7. »Fantazija«, kompozicija Allardova (svira na goslih Čeh Kaspar); — 8. Prešernova »Strunam«, četverospjev, (po programu te »bèsede«) kompozicija Kamila Maška¹⁵⁾; — 9. »Občutki«, besede L. Tomana, kompozicija (in petje?) Josipine Turnograjske¹⁶⁾; — 10. slovaška pesem »Zapušena«; — 11. ilirska »Slavska reč« (zbor).

Pregled tega programa kaže, da sta na programu bili dve točki instrumentalne glasbe (2, 7), devet točk pa je bilo pevskih. Izmed pesmi, ki so se pele, je pet bilo slovenskih (1, 3, 6, 8, 9), ena ilirska (11), ena poljska (4), ena češka (5), ena slovaška (10). Izmed slovenskih pesmi sta »Zvonikarjeva« (6) in »Strunam« (8) zelo znani; nista pa popularni postali pesmi: Potočnikovo »Življenje« (3) in Tomanovi »Občutki« (9). Ilirska »Slavska reč« (Slovanska beseda) je tipična ilirska slavjanska davorija, pesem in kompozicija Ferda Rusanu, ki se začne z besedami: »Brod nek éuti (éuti) ndarea krive vožnje svoje«, a konča: »... Van š njom (se.: z izdajniško stranko!) nek zaori, kud se slavska reč govori«¹⁷⁾.

¹³⁾ Op. cit. 25. G. Barle ga je imel najbrž od Benjaminu Ipaceu, ki je program hranil še 1905.

¹⁴⁾ Barle ji daje samo naslov »Narodna pesem«, »besede Malavašiča, napev J. Tomažovića« (pri Zoridanu: Tomaževic).

¹⁵⁾ Kakor v Zoridanovem poročilu, je tudi v »Uredbi besede« pri Barletu ta pesem označena kot kompozicija K. Maška.

¹⁶⁾ V »Uredbi besede« stoji pri Barletu, da so »Občutki« bili tenor-solo.

¹⁷⁾ O avtorju hesedila in kompozicijo Ferdi Rusanu, ki so mu ime včasih slovanili v »Dragića«, gl. Kuhač Fr., »Vatroslav Lisinski i njegovo doba« (Drugo popunjeno izdanje, Zgb., 1904), str. 33—34. Po »Albumu zaslužnih Hrvata« se je pesmi prvič pela v Zagrebu l. 1845., za moški zbor jo je priredil Lisinski. O Rusanu kot naravnem muziku, ki ni poznal niti not, gl. Vrazova »Děla« V, 367. — V »Slov. Glasniku« 1866, str. 36, čitamo, da se je na neki besedi na Dunaju tega leta pela tudi ta pesem, »kor horvaški „Slavska rieč“, zložil Dragić Rusan«. Radoslav Razlag je »Slavsku reč« sprejel v svojo »Pěšmarico« (V Gradeu, 1863), str. 23—24, s podpisom: Dragić Rusan, Vjekoslav Klaić pa v svojo »Hrvatsko Pjesmarico« (Zgb., 1893), str. 40 (tu je tudi kompozicija). — Jezik pesmi je jako okoren, tekst ni vedno razumljiv. Vsešina pesmi, ki ima 4 kitice, je nekako ta-le: Ni mi mar za »marzilčice« (francoske marsejeze), jaz rad govorim v domačih glasovih o domačih slovanskih slavnih stvarih. Od Kamčatke do Labe veže Slava svoje snope; na delo nas zove zora povsod, kjer se slovanska beseda govori. Posebno med nami, južnimi

Dve pesmi sta bili češkoslovaški. Katera slovaška pesem je pesem »Zapušena«, za sedaj ne morem reči. Zoridanova označba te pesmi je taka, da mi ni mogoče misliti na kakšno zamenjavo s Prešernovo »Zapuščeno«, ki je kot kompozicija K. Maška sprejeta v VI. zv. »Slovenske Gerlice« (1859). Tudi za češko »Husitsko« nisem čisto siguren; morda je bila tista, ki jo je vzel Razlag v svojo »Pěsmarico« (1863, str. 59—60); nje vsebina se precej krije s tem, kar nam Zoridan poroča o »Husitski«, ki se je pela v Gradu¹⁸).

Morda so sestavljači programa za prvo slavjansko »bèsedo« v Gradu rabili tudi češko-ilirsko pesmarico, ki je l. 1849. — od 1847 do 1849 je bival Lisinski v Pragi — izšla v Pragi v založništvu društva »Slavia« in ki se je prodajala tudi v Zagrebu pri »Županu«: »Zpěvnik Slavie«¹⁹). V tej pesmarici

Slavjani, Iliri, ki smo tako imenovani »po Europe liri«, naj zaori: Sloga! V naši domovini se krije stranka, ki ni vredna, da jo domače solnce greje; naj zaori, kjer se slovanska beseda govori: Ven z njo!

¹⁸) Pesem ima pri Razlagu pet kitic, vsaka kitica se konča z refrenom: »Milujme se, nedejme se (!), Vybijme se, napijme se, Milujme, napijme se, A pak vybijme se!«, češ, to je oni slavni staročeški običaj.

Prva kitica se glasi:

Těšme se sladkou nadějí,	Český kraj at' každý nese,
Že se vrátí (dávne časy)!	I vše obyčeje dávne,
Že nám opět zajasnějí	Nade všecko ono slavné
České mčče, (české hlasy)!	Staročeské:

Milujme se itd.

Vsebinska pesmi bi se dala tako-le posneti: Nadejajmo se, da se nam vrnejo stari češki časi! Naj vsak misli na oni staročeški običaj: Ljubimo se! Nadejajmo se! Pijmo in probijmo se! — Naj nas brani in ščiti sv. Václav! — Dokler teče v nas češka kri, bodo sovražniki plesali, kakor bomo mi svirali, pojoč: Ljubimo se itd.! — Naj drlite neprijatelji, kadar na zapojemo: Ljubimo se itd.! — Svohodo smo zopet dobili; bodimo složni, da je ne bi zopet izgubili! Naj se radujejo Čelhi, naj bi tudi naši pravniki rekli: Ljubimo se itd.!

Primerjaj sedaj to vsebino Razlagove »Husitske« z Zoridanovo označbo »Husitske«, ki se je v Gradu pela! Vse bi se ujemalo, samo zadnji Zoridanov stavek nekoliko moti; pravi on: »In povzdigue se slednjíč (v pesmi) molitev k Bogu za pomoč in zmago.« Kako treba tukaj razumeti besedo »slednjíč«? ali pomeni toliko, kakor: na koncu? Na koncu Razlagove »Husitske« ni molitve, pač pa je nekaj takega v začetku 2. kitice: »Amen! rač to Bože dáti! Orodúj za nás, svatý Václave...!« Zoridanovo besedo slednjíč pa bi mogli razumeti tudi tako, da mu gre za naštevnanje motivov pesmi, da je v vrsti teh motivov našel tudi molitev in da »slednjíč« tudi tega navaja.

¹⁹) Poznam ta »Zpěvnik« samo po ujeja oglasu v zagrebškem »Slavenskom Jugu« 1849, 26. VI. (št. 75) in 30. VI. (št. 77); oglas se glasi tako-le: »Zpěvnik Slavie... Sadržaje slědeće pěsme u rěči i napěvu: 1). Marseillaisa. 2). Husitska pervá. 3). Husitska druga. 4). Kde domov moj. 5). Gde stanak moj. 6). Napred. Hajda bratjo. 7). Grobničko polje: Píosto zrakom. 8). Polska. Jeszeze polska nie zginela (!). 9). Hej Slovanc ještě naše. 10). Složno, Složno, bratja mila. 11). Běla Chorągiewka (morda poljska: Biala chorągiewka). Warszawianka dla koehanka. 12). Prachenska (?). 13). Slava vlasti. 14). Valečna. 15). Poděbradska. Moravo! Moravo Moravičko milo (!). 16). Slavská rěč. Brod nek čuti udarea. 17). Matka Slava. 18). Gwiazdeczka. 19). Husitska tretja. 20). Valečna písen (!). 21). Tko

so se nahajale tudi pesmi: »Husitská« prva, »Husitská« druga, »Husitská« tretja (torej 3 »Husitske«!), »Kde domov můj«, ilirska »Slavska rěč« i. t. d. in dve ali tri poljske pesmi. Vse ilirske pesmi tega »Zpěvníka« so prešle v Razlagovo »Pěsmarico«, izmed čeških pa vsaj dve (namreč 4 in 15)²⁰; iz tega pač smemo sklepati, da je Razlag rabil ta češko-ilirski »Zpěvník« — morda že takrat, ko je l. 1851. šlo za program »slavjanske« »bèsede« v Gradcu; zdi se torej, da je Razlag pri sestavi programa za to »bèsedo« igral važno vlogo.

Kar se tiče umetniškega podavanja, je nastopil z b o r sigurno trikrat (1, 5, 11 — »Slavska rěč« je zbor), kvartet je pel dvakrat (3, 8), solisti trikrat (4, 6, 9), dvakrat se je sviralo (2 na flavto, a 6 na gosli). O »Husitski« (5) pravi Barle: »bas-solo«, ki ga je pel Šušteršič, a o »Zvonikarjevi« (6): »tenor-solo z brenčočim zborom«, o »Občutkih« (9): tenor-solo (a pela je pesem faktično Turnograjska, torej: sopran-solo?)²¹).

Kar se tiče pevcev in sploh umetnikov, ki so sodelovali, čitamo, da je zbor imel 40 pevcev; bas je pel jurist Matija Šušteršič, tenor sigurno Bučar, ki je služil takrat pri trgovcu Koehu, (sopran Turnograjska), Čeh, ki je sviral na »postranici«, je bil Viljem Böhm, član gledališkega orkestra, na gosli je sviral »mladi nadepolni Čeh« Kaspar, a poljsko pesem je pela »operna pevka Hofman-Majeranowska« (oni »M.«, ki ga pišeta Muršec in Zoridan kot začetnico imena poljske pevke, je s tem pojasnjen)²². — Kakor mi je svoj čas sporočil Benjamin Ipavie, so bili med peveci poleg že omenjenih še: njegov brat Gustav, jurist Frane Regulla, jurist Wagner, jurist Vonk (ki je kot notar umrl v Ljubljani), tehnik Klinar (ki je kot geo-

---

je rodjen Slavjan rodjen junak. Na prodaji u knjigarni Županova u Zagrebu.« — Vraz je 16. apr. 1844 Čehu Erbenu pisal o »Napěvih k písniím národním« (Děla, V, 348), o neki zbirki čeških pesmi »Věuce« (350—351) in o »Kůru Husitův«, ki se je z ogromnim uspehom pel v Zagrebu.

²⁰) V Razlagovi »Pěsmarici« (1863), ki ima slovenske, ilirske (hrvatske, srbske) in češke pesmi (poljskih ne — morda radi revolucije 1863 ne?), se nahajajo izmed pesmi »Zpěvníka« te-le: št. 4 in 5 (str. 26—27), 6 (str. 11, tudi pod naslovom »Napred«), 7 (str. 32 (s podpisom »Rusan«, to je pesem, ki jo bolj poznamo po nje začetku: »Prosto zrakom ptica leti«, a ta pesem v nobenem oziru ni Rusanova, besedilo je Demetrovo, kompozicija pa Lisinskega; Razlag je dodal na str. 33 še slovensko predelavo te pesmi pod naslovom: »Všakemu svoje«: »Prosto rěže ptica zrake...«), 9 (str. 22, pod naslovom: »Slovenski duh«, ali poslovenjena: »Hej Slovenci...«, kakor v »Gerlici«, na str. 25 pa je originalni češki tekst brez avtorja), 10 (str. 29, pod naslovom »Složno«, brez avtorja, faktično sta besedilo in kompozicija Ferde Rusana; po Kuhaču, »Vatroslav Lisinski i njegovo doba«, 1904, str. 165, se je ta pesem prvič pela l. 1845.), 15 (str. 27, brez avtorja), 16 (str. 23, s podpisom: Dragie Rusan), 21 (str. 25, pod naslovom: »Slavjani«, brez avtorja, a tekst je faktično Mažuraničev).

²¹) Barle ima podatke (op. cit. 251) po »Uredbi besede«; v izvedbi se je program v tej točki pač izpremenil.

²²) O tej poljski pevki gl. 2. poglavje te razprave!

meter umrl v Beogradu), slušatelj med. kirurg. zavoda Jaki, tehnik Vrečko itd. —

Dne 15. junija²³⁾ istega leta 1851. so graški rodoljubi priredili drugo »slavjansko besedo«, ki se je »zopet prav dobro obnesla«, kakor so javile »Novice« iz Gradea v št. 26 (25. junija). Obširnejše poročilo o njej pa so prinesle »Novice« 2. julija (v št. 27). V tem poročilu »iz Gradea«, ki ga je napisal zopet Ž(ivkov), čitamo, da ta druga bèseda zasluži v primeri s prvo dvojno in trojno pohvalo. Pele so se ilirske, slovenske, poljske in češke pesmi. »Domorodeam je sreee ponosnega veselja igralo, pak tudi pevoljubnim imenitnim drugorodeam je beseda tako ngodila, da se bodo radi spominjali te sladke urice. Neznana ginljiva mičnost slavjanskih pesem iz jedne, in živa vatrenost iz druge strani vname sreee in vnese duha. Sloveči pevki tukajšnega gledišča gospoja M a j e r o v s k a in gospodična K i s l i n g ste radi v domače kolo stopile in drage materšćine očitno nadušeni tako nježno in iskreno prepevale, prva polske, druga česke (in obe še zraven v ilirskem peterospevu — svih igli ²⁴⁾ da vneta hrumeča pohvala ne hotela vtilnuti«. Seveda je »spodobna čast in hvala donela tudi milemu jarnoglasniku g. V i k t o r u B u č a r u« in enaka hvala se je izkazala pevovodji B e n j a m i n u I p a v e u.

Tudi o tej »bèsedi« je prinesla Janežičeva »Slov. Bčela« poročilo, in sicer 15. julija 1851. Čitamo tam: »15. junija je bila v Gradeu druga slavjanska beseda. Zastran te besede smo dobili 18 exemplarov „Uredbe besede od slavjanskih rodoljubov napravljene“ in prijateljski listič, n katerem se piše: „Beseda je jako dobro izišla, kar se pćvanja tiće, alj žali Bože! malo je bilo ljudi; ravno ob ¹/₂12 je dež tako lil, da ulica biaše potok, i zato niso k besedi priti mogle gradaške krasotice. Možev je bilo dosta, i to vsi zauzeti za naše napredovanje. Kakor bodeš iz »uredbe« vidil, so bli zastopleni vsi 4 dialekti; poljsko je pćla verla domorodkinja gospoja Hofman-Majeranovska tako iskreno, kakor samo Slavjanka pćti može, morala je še edenkrat pćvati. Česko je pćla mlada i lepa gospodična Kisling, primadona gledališća u Gradeu, ktera je tudi u našo kolo stopila i tako lćpo in mulo pćla, da je meni, i mislim tudi ostalim, serdec od miloga glasa odećo svojo raztergati htćlo. Dopadel je tudi quartett od našega mladega Ipavea stavljen. Te mladi ćlovćk hoće enkrat zvezda jasna biti na slavjanskem nćbu. Pćsmi Lisinskoga prelivaliti nemorem. Lisinski zna narodnost, originalnost, lćpoto i nježnost sjediniti. Bože daj, da bi on dolgo dćlal u tej verstii za Slavjanstvo! Našem u Ipaveu le samo to še treba, da se obhodi malo ćasa na jugu Slavjanstva, da tamo ćnje, kako ti pćva granicar, kako brodar, kad se domu verne, dalej da še već sliši naše Slovenke,

²³⁾ ne julija, kakor ima Barle, op. cit. 251.

²⁴⁾ Kaj pomeni to?

kada ti ženjajo, ali na polu dělajo. Tréba je mu, da se spozna s duhom slavjanskim. — Bože daj opet kako besédo!»²⁵⁾

O programu te »beséde« nam citirana poročila dajejo malo konkretnih podatkov. Pelo se je ilirski, slovenski, poljski in češki (Muršee), v »vseli 4 dialektih« (poročevalce »Slov. Běele«, v njegovem poročilu je na prvem mestu poljsko petje, potem češko, nato slovensko in končno ilirsko), pri ilirskem »peterospévu« sta sodelovali tudi poljska in češka pevka. Izmed kompozitorjev se omenjata samo B. Ipavie in Lisinski, od pevcev Viktor Bučar, Čelinja gospodična Kisling in Poljakinja gospa Hofman-Majeranowska. Pel se je en Ipavčev kvartet in en ilirski peterospév.

Program te »beséde« poznam točneje. Izšel je v tisku (v Gradeu, pri Tanzerju) pod naslovom: »Uredba „besede“ od slavjanskih rodoljubov napravljene u Gradeu u dvorani glasbenoga društva o poldne 15. junija 1851«. To je brošura, ki obsega 15 strani; pesmi (teksti) si v njej slede po tem-le redu²⁶⁾: 1. Slavska rěč (Kor.). — 2. Žalosten glas zvonov. Čveteropěv. Napěv od Riharja. — 3. Cóz ja winua! (Z muzyką Nowakowskiego.) a. — Nie pewnosé (Z muzyka F. Wilezka.) b. — 4. Moja Ladja. Tenorsolo šveteropěvom. Piesan od P. Preradoviča. Napěv od Lisinskoga. — 5. Triglav. Ror(!). Pesem od Semrajea. Napěv od J. Fleišmana. — 6. Zapušěna. Slovenski šveteropěv od B. Ipavca. — 7. Česká národní píseń. a. — Má vlast. Píseń od Ružíčkové. Napěv od Linsinskeho(!). b. — 8. Lahko noč! Peteropěv. Napěv od Lisinskoga. — 9. Moje jutro. (Tenorsolo. Pesem po Ilirskem od Lj. Vukotiniči. Napěv od Padovca.) a. — Moje drago (Tenorsolo. Pesem od Lj. Vukotiniči. Napěv od Padovca.) b. — 10. Pušku na klin (Kor. Pěsam od Rakovaca(!). Napěv od Lisinskoga.)

Program se je začel in končal z ilirsko pesmijo, vnes sta bili še dve ilirski pesmi (4, 8); slovenske so bile tri pesmi (2, 5, 6), poleg njih sta bili dve pesmi prevedeni iz ilirščine v slovenščino (9, a in b, to sta pesmi, ki sta tako poslovenjeni bili že v »Grlici« 1848²⁷⁾). Ena točka programa je bila poljska (2 pesmi), a ena češka (2 pesmi).

Avtorji so v »Uredbi« navedeni samo pri nekaterih pesmih, in sicer: pri 4 (Preradović, »Moja ladja«: »Plovi, plovi, moja ladja . . .«); — pri 5 (Semraje Martin, l. 1848. pravnik na Dunaju); — pri 7 b (Ružíčková, Vlastimila, pesem se začénja: »Hle jaka to země . . .«, gl. nižé!); — pri 9 a) in b) (Vukotinič; »Moje jutro« se začénja: »Vse že rože ljúbe evetu . . .«, a »Moje drago«: »Go-

²⁵⁾ Kdo je ta Janežičev poročevalce? Zopet Zoridan ali pa Razlag? Jezik bi mogel biti Razlagov; ni patosa, ki je značilen za poročilo o besedi z dne 23. marca. Poročevalce se z Janežičem tiče.

²⁶⁾ Številke sem dodal jaz.

²⁷⁾ Prevedel je obe pesmi pač isti prevajalec; na to kažeta oblikí »mja« (= moja) v »Mojem jutru« in »mjo« (= mojo) v »Mojem dragem«.

lob ljubi golobico . . .«); — pri 10 (Rakovac, pesem se začinja: »Pušku na klin, mač u tok . . .«).

Niso pa avtorji navedeni pri slovenski pesmi 6, pri ilirskih 1, 8 in pri obeh poljskih; ena češka je narodna (»Aeh, není tu není, eo by mne těšilo . . .«). Čudno bi bilo, da sestavljači programa ne bi znali za avtorja »Slavske řeči« (1); jeli morda ta pesem med »slavjanskimi rodoljubi« že tako ponarodnela, da po avtorju nihče ni več vprašal?²⁸) Pesem »Lahko noč!« (8) je Preradovičeva (iz l. 1850., začinja se: »Sunee zadje, mrak proteže . . .«); kako to, da sestavljači programa tega niso navedli? Da pa tudi pri Prešernovi »Zapušeni«, 6 (»Je za družiga dekleta zdaj ljubézen tvôja vneta« itd.) ni pesnik naveden, to si morem tolmačiti le z naglico tiskanja. Urednik »Uredbe« je dal pesmi pač tako v tisk, kakor so mu jih poedini peveci izročali, eni z avtorjevim imenom, drugi brez njega. Ostaje nam še »Žalosten glas zvonov« (2), ki se začinja: »Pojó, pojó zvonovi Od dalnih, dveh strani . . .«; avtor v »Uredbi« ni naveden²⁹).

Skladatelji so navedeni: pri 2 (Rihar), pri 4, 7 b), 8³⁰), 10 (Lisinski), pri 5 (Fleišman), pri 6 (Benjamin Ipavie), pri 9 a) in b) (Padovac)³¹). Samo pri »Slavski řeči« (1) Ferdo Rusan tudi kot komponist ni naveden. Relativno najbolje je zastopan Lisinski; celo češka pesem »Má vlast« (7 b) ima Lisinskega za komponista³²).

Mislim, da so sestavljači programa za to »bèsedo« imeli pred seboj tudi muzično publikacijo, ki je l. 1850. izšla v Pragi pod naslovom: »Šestero českých písní s ilirským překladem« in ki o njej poroča »Ljubljanski Časnik« 1850, 3. septembra (št. 45)³³); bile so to kompozicije Lisinskega in med njimi se je nahajala tudi pesem »Má vlast« (»besede Vlastimile Rožičkove«, pravi »Lj. Časnik«).

²⁸) V Razlagovi »Pěsmarici« (1863), str. 23—24, je naveden avtor: Dragić Rusan.

²⁹) Pesem se nahaja v Gregorja Riharja »Vencu četveroglasnih slov. pesem« (1853, gl. Novice 1854, p. 244), v Razlagovi »Pěsmarici« (1863), str. 92 in v Mohorjevi »Slovenski pesmarici« I, 1896, str. 72, a nikjer ni avtor naveden. Po Glaserju II, 144 je to pesem Bl. Potočnika.

³⁰) To pesem je Lisinski komponiral 6. nov. 1850 (Kuhač, op. cit., 206). Klaič, Hrv. pjesmarica, 142, pa navaja kot kompozitorja te pesme Vanjka (Vanjek).

³¹) O Ivanu Padovcu gl. Kuhač, op. cit., 34, in »Dragoljub«, hrvatski kalendar za godinu 1862, 106—110 (r. v Varaždinu 1800).

³²) Po Kuhaču, op. cit. 182, jo je Lisinski komponiral v Pragi 6. jan. 1849.

³³) »Lj. Č.« poroča na navedenem mestu: »Ravno je prišel v Pragi na svitlo zvezek českých pesem, ki so tudi v ilirsko prestavljene pod naslovom Čestero (!) českých (!) písní (!) s ilirským (!) předladem (!). V muziko jih je djal umni in zlo izobraženi Horvat Vatroslav Lisinski . . .« — Kuhač, op. cit. 182, piše: »Má vlast: „Hle, jako to“; spjevao A. V. Ružička . . .«; Kuhač se je tu pač zmotil v citiranju začetka pesmi in — v spolu osebe »Ružička«.

Otvorila se je ta »bèseda« z ilirsko davorijo »Slavska reč«, ki je pozivala, naj med »Slavjani« povsod, koder se »slavjanska« beseda govori, zaori klie: »Ven iz domovine, izdajice!«, a končala se je z drugo ilirsko pesmijo: »Pušku na klin«, češ: »Pušku na klin, mač u tok, Sad je braéo, drugi skok! Ostro pero, bistar um, Neka nov nam tare drum . . . Šakom dosad borismo se, Duhom od sad dizajmo se! Šakom da smo štit Kerstjanstvu, Duhom pružmo stup Slavjanstvu!«

Notice, dodane v »Uredbi« naslovom pesmi, nam nekoliko pomagajo dognati, kdo je pel jugoslovenske pesmi. V Preradovičevi »Moji ladji« (4), kvartetu, je bil tenor-solo; ker vemo, da je na »bèsedi« pel tenorist Viktor Bučar, je nedvomno, da je on pel tenor-solo tudi v tej pesmi; sigurno je on pel tenor tudi v kvartetu »Žalosten glas zvonov« (2) in v kvartetu »Zapuščeni« (Prešernova, 6), dalje v peterospevu »Lahko noč« (8); tenor-solo je bilo »Moje jutro« (9 a) in »Moje drago« (9 b)³⁴). Bas je v kvartetih in v kvintetu pel pač Matija Šušteršič. Vidi se, da je Bučar posebno mnogo pel solo in zato se ne čudimo, če je Muršee v svojem poročilu njega edinega z imenom imenoval — poleg poljske in češke pevke.

Razen ene (9b) je vse ilirske in slovenske pesmi programa te »bèsede« Razlag sprejel v svojo »Pesmarico« (1863). »Slavska reč« (1, pri Razlagu str. 23, tudi že na programu prve »bèsede«), »Žalosten glas zvonov« (2, pri Razlagu str. 92), »Moja ladja« (4, pri Razlagu str. 122), »Triglav« (5, pri Razlagu str. 56), »Lahko noč« (8, pri Razlagu str. 121), »Moje jutro« (9a, pri Razlagu str. 154), »Pušku na klin« (10, pri Razlagu str. 198).

Prva »bèseda« se je z zborom »Slavska reč« končala, druga pa začela. Tako tvorita obe »bèsedi« takorekoč enoto.

2. Poljske pesmi v programu »bèsed«.

Posebe hočem govoriti o poljskem delu programa »bèsed« in o njega izvajanju.

Ista poljska umetnica je pela poljske pesmi na obeh »bèsedah«. V poročilu o prvi »bèsedi« jo Ž(ivkov)-Muršee in Zoridan imenujeta samo z začetno črko njenega imena »M«. V poročilu o drugi »bèsedi« jo Muršee imenuje z imenom, in sicer: »Majerovska«, »sloveča pevka tukajšnjega (t. j. graškega) gledišča«, a poročevalce »Slov. Bèele« jo nazivlje »verlo domorodkinjo gospojo Hofman - Majeranovsko«.

Ali se je torej pisala Majerovska ali Majeranovska in sicer Hofman-

³⁴) Črki a, b pri teh dveh pesmih pomenita, da je to bila ena programska točka, namreč: tenor-solo Bučarjev. — Češki pesmi (7a, b) je obe pela gospodična Kisljng.

Majeranovska? Barle, op. cit. 25, jo imenuje še malo drugač, namreč: »operna pevka Hofman-Majoranowska«.

Iz joanejske bibliotke v Gradcu so mi javili, da se v »Theatralmaeclu« za l. 1851., 1852. in 1853. navaja ime gledališke umetnice gospe »Hofmann-Majeranowska«, da je ta pevka v Gradcu prvič nastopila 10. oktobra 1850 v Meyerbeerjevi operi »Der Prophet«, a zadnjič 19. marca 1853 v »Der Pohlen-Feind«³⁵). Bila je torej tri sezone v Gradcu. Njeno ime se bo pravilno glasilo pač: Hofman-Majeranowska³⁶).

Na prvi »bèsedi« je Majeranowska pela samo eno pesem. Pri Barletu se ta pesem označuje kot »Mazur z muziko« (to pač ni ves naslov, najbrž bi trebalo dodati komponistovo ime: s čigavo muziko?). »Zoridan« jo v »Slov. Bècli« označuje samo po dojmu, po impresiji: »... pesem se dviga in pada, se širi in stiska, se terga in vjema, se berzi in pomudi, se zažene in — pade — in neha; zdih in zdih in sveršena je „polska“...« V zvezi z izrazom »ojèizna«, ki ga rabi poročevalec malo prej, se mi ne zdi dvomljivo, da je bila pesem patrijotska, ali polna težke borbe, ki se končuje s padcem; poročevalec se je ob koncu zdelo, kakor da čuje »finis Poloniae«. Kateri mazur(ek) je to bil, ne morem reči; po Zoridanovi označbi dojma pesmi se mi ne zdi mogoče misliti na »Jeszcze Polska nie zginęła«³⁷).

Na drugi »bèsedi« je Majeranowska pela dve poljski pesmi, ki sta v »Uredbi« natisnjeni na str. 5—7, namreč pesmi: »Cóz ja winna!« (= Kaj sem jaz kriva!) in »Niepewność« (= Nesigurnost).

³⁵) Za podatke o tej poljski pesmi sem poprosil najprej intendanco mestnih gledališč v Gradcu; odgovorili so mi, »daß unser Theaterarchiv nur so alt ist, wie das jetzt stehende Haus, also 30 Jahre. Das Archiv des alten Stadttheaters ist zum großen Teile der Bibliothek des Joanneums einverleibt worden.« Obrnil sem se nato na biblioteko »Joanneuma«; ta mi je odgovorila: »Ein Grazer Theater-Archiv besteht nicht; was uns die Intendanz der städtischen Bühnen von Zeit zu Zeit zukommen läßt, sind lediglich Theaterzettel sowie Textbücher zu verschiedenen Dramen«, ali dala mi je gornje pojasnilo po »Theatralmaeclu«. Objavljam te podatke o graških arhivih že zato, da morem vodstvo graških gledališč in joanejske bibliotke iskreno zahvaliti za pojasnilo.

³⁶) V muzičnem slovarju: Sowiński Albert, Les musiciens polonais itd. (Paris, 1857) se navaja: »Maieranowski (-), violiniste, de Krakovic, se fit entendre à Plock, en 1837, dans un concert (Courrier de Warsowie).« — Naša graška pevka je bila poročena (»gospoja«). Ali je morda baš ta poljski violinist Majeranowski bil njen mož? Morda je naša graška pevka ona sopranistinja Honorina Hoffmann, ki se imenuje kot učenka pevske šole Frančiška Mirekega, poljskega kompozitorja, od 1838 direktorja nove pevske šole v Krakovu (Ilustr. Eneykl. Powszechna).

³⁷) Prim. še doli (proti koncu te razprave)! — Razlag o Košeiuszkovih Maciejowicah v svojih »Zvèzdicah« iz istega l. 1851. (Gradec, pri Tanzerju), str. 7. Mislim, da je Majeranowska pela pesem, ki je bila v zvezi s poljsko vstajo l. 1830/31, morda »Mazurek o 3. maju«, ki se je po omenjeni vstaji tudi v Nemčiji z navdušenjem pel.

Tekst prve pesmi se glasi³⁸⁾:

Cóz ja winna!

(Z muzyką Nowakowskigo.)

O mym lubim zawsze marze,
Pragnę przy nim zawsze być,
Ale mama mi nie kaže
O kochańiu jeszcze śnić.

Mama mówi zem dziecinna,
Że to tylko serca szal,
A mój Boże, cóż ja winna
Że mi chłopiec serce dal.

On mnie kocha całą siłą,
Ja téż z duszy kocham go;
Jak nie kochać, gdy tak miło
Dzielić z lubym szczęście to.

Co mam robić? — sama niewiem
Drzę o ślubny wianek róż
Leczżeż serce miała mama,
Z młodych lat kochala jusz.

O svojem dragem vedno sanjam,
Ircpnim pri njem vedno biti,
Ali mama mi velewa ne
O ljubezni še sanjati.

Mama pravi, da sem otročja,
Da je to samo srca blaznost,
A moj Bog, kaj sem jaz kriva,
Da mi je fant srce dal.

On me ljubi z vso silo,
Jaz ga tudi ljubim iz duše;
Kako ne ljubiti, ko pa je tako miło
Deliti z dragim to srečo.

Kaj naj storim? — sama ne vem,
Drhtim za poročni vencec róż,
Ali tudi mama je imela srce,
Iz mladih let je že ljubila.

Skladatelj pesmi »Cóz ja winna« je v »Uredbi« imenovan: »Nowakowski«. To je Josip Nowakowski, poljski komponist iz prve polovice 19. stoletja (rodil se je l. 1800. v zemlji radomski, južno od Varšave, umrl 1865[?]). V rani mladosti je zaslovel radi svoje muzične darovitosti, postal je v Varšavi učitelj glasbe, 1833 potoval v Nemčijo, Italijo in se mudil nekaj časa v Parizu. Bil je odličen fortepianist in skladatelj. Komponiral je poloneze, mazurke (tudi pesem: »Cóz ja winna!« je mazurek), balade, romanee, simfonije, kvartete i. t. d. On je avtor »Szkoly na fortepian«, ki ima še dandanes vrednost. Nowakowski je, kar je naravno, če pomislimo na čas, v katerem je živel, v muziki romantik.³⁹⁾

Izmed kompozicij, ki jih je Nowakowski izdal, nas tukaj zanima zvezek, ki je izšel in izhajal pod naslovom: »XII Śpiewów polskich z towarzyszeniem Fortepiana« (dielo 31); našel sem ga v krakovski univerzitetški (»jagielloński«) biblioteki kot izdanje »Gebethner i Wolf« (Warszawa). V njem se kot

³⁸⁾ Propisujem jo čisto tako, kakor je v »Uredbi«; napake v tisku te pesmi v »Uredbi« so: marze (= marzę), kochańiu (= kochaniu), śnić (= śnić), szal (= szal), téż (= téż, też), szczęście (= szczęście), leczżeż (= lecz też), jusz (= już). — Vidi se, da je nemška Tanzerjeva tiskarna v Gradcu imela tudi črke za posebne poljske glasove.

³⁹⁾ Literatura o tem predmetu, ki sem jo rabil: Sowiński Albert, Les musiciens polonais et slaves anciens et modernes itd. (Paris, 1857). — Sowiński Albert, Słownik muzyków polskich i nowoczesnych przez *** (Paryż, 1874). — Ilustrovana Encyklopedja Trzaski, Ewerta i Michalskiego. — Reiss Józef, Encyklopedja muzyki (1924), str. 168.

12. kompozicija (str. 25) nahaja pesem: »Cóż ja winna«. Na žalost pa nikjer ni letnice, ki bi nam povedala kaj o starosti te kompozicije; tudi v znani veliki Estreicherovi poljski Bibliografiji ne najdemo o tem nobenega pojasnila. Od drugod vem, da je l. 1852. izšlo že drugo izdanje zvezka »XII pesmi poljskilt s spremstvom fortepiana« Nowakowskega.⁴⁰⁾ Majoranowska je torej v Gradeu l. 1851. mogla ineti prvo izdanje kompozicije. Kompozicija pač takrat še ni bila stara (seveda bi bilo mogoče, da je pesem že kdaj prej posebe izšla).

V zvezi s starostjo kompozicije je vprašanje o avtorju teksta pesmi. »Uredba« ga ne navaja. Trudil sem se, da bi prišel avtorju na sled. Končno sem našel nekak sled; nadejam se, da je pravi. V gori navedenem zvezku kompozicij Nowakowskega »XII Śpiewów i. t. d.« je pri 12. kompoziciji (»Cóż ja winna«) izrečno pripomnjeno: »Słowa T. Nowosielskiego«. Kdo je ta »T. Nowosielski«?

Teofil Stanisław Nowosielski ni neznan v podrobnejši poljski literarni zgodovini. Bil je to nekoliko mlajši vrstnik Nowakowskega (r. namreč 1812 v Radomsku, od 1835 živel v Varšavi kot uradnik vladne finančne komisije, umrl 1888), pisec za deco, sicer pa tretjevrsten pesnik; l. 1843. je izdal pesmi »Trochę śmiechu, trochę płaczu« (Malo smeha, malo joka); je v teh pesmih sicer nekaj pesmi lalko-ljubavnega značaja, ali pesmi »Cóż ja winna« v tej zbirki ni.

Če je pesem kljub temu pesem Nowosielskega, je nastala najraneje v 40 letih prošlega stoletja.⁴¹⁾

Vse to kaže, da sta pesem in kompozicija »Cóż ja winna« nastali med l. 1840. in l. 1850.

Pesem je na Poljskem postala jako popularna, »ponarodnela« je. Lansko leto (1934) sem na Poljskem povpraševal tu in tam: Čigava je ta pesem? in dobival take-le odgovore (od gospa v letih tako od 35 do 50): »O to so naše stare mame pele« ali: »Moja mama jo je znala« ali: »O, to je stara pesem,

⁴⁰⁾ (Jordan—) Schmalzer, Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. Jahrgang 1852 und 1853. Neuer Folge Erster Band. Bautzen 1853. V št. 3. letnika 1852 (pag. 191—192) naznanjajo: Nowakowski Józ., XII śpiewów Polskich z towarzyszeniem Forte-Pianu. Dzieło 31. Wydanie drugie. Warszawa. Nakład R. Friedlein.

⁴¹⁾ V gori navedenem zvezku kompozicij Nowakowskega »XII Śpiewów itd.« je tekst štirih kitic naše pesmi enak tekstu v »Uredbi«, le da sta v 2. kitici prestavljeni besedci: »... serce chłopiec« in v 4. kitici »... nie wiem sama«, ali pesem ima tam še 4 kitice; tu hči dalje pravi, da je oče njen angel varih, in res oče reče ženi — materi, naj se spomni, da ona ni imela niti 15 let, ko sta se poročila, a nato pravi dekle, naj ne bo ostra: da ima ona že petnajst let, naj jo že da, naj jo že da v svet, saj jo on tako ljubi.

Naslov Valjavčeve pesmi »Kaj morem jaz za to?« (»Pesmi« 1855), ki je tudi lahko-ljubavne vsebine, spominja naslova naše poljske pesmi: »Kaj sem jaz kriva?« = Kaj morem jaz za to? Ta Valjavčeva pesem je nastala po l. 1850., a pred 1855.

pesem-starka« ali: »Kot otrok sem jo pela« . . . Avtorja ali komponista pa nisem mogel zvedeti. Ti odgovori jasno kažejo, da je pesem bila v drugi polovici 19. stoletja zelo popularna.

K popularnosti ji je pripomogla nje lahko-ljubavna vsebina, ki ji je bila pač prilagojena tudi muzika. Ocenjevatelj »XII. Śpiewów« Nowakowskega v Schmalajerjevih »Jahrbücher« naglaša »das überaus Neekende und Schäckernende in No. 12« (pod št. 12 je v zvezku baš naša pesem), potem pa pravi: »Wie Antik klingt die Einleitung von No. 12!« --

Druga pesem, ki jo je Majeranowska na drugi »bèsedi« pela, ima v »Uredbi« naslov: Niepewność.⁴²⁾ (Z muzyką F. Wilezka.) Tudi tu je naveden samo komponist, avtor pesmi ni naveden.

Pesem ima šest kitic, ali navajam tukaj samo prvo kitico poljskega besedila; glasi se:

Gdy cię nie widzę, nie wzdycham, nie płaczę,
Nie tracę zmysłów, kiedycię (!) zobaczę;
Jednakże, gdy cię długo nie oglądam,
Czegoś mi braknie, kogoś widzieć żądam,
I tęskniąc, sobie zadaje (!) pytanie:
Czy to jest przyjaźń? czy to jest kołchanie?

Posnamem pa vsebino cele pesni »Niepewność (= Nesigurnost): Kadar te vidim, ne vzdiham in ne plačem, toda kadar te dolgo ne vidim, mi nečesa manjka in hrepenceč se vprašam: Ali je to prijateljstvo? ali je to ljubezen? — Kadar izgineš iz oči, ne morem niti enkrat v mislih obnoviti tvoje slike, toda ne enkrat čutim nehote, da je ona vedno blizu mojega spomina. In zopet se vprašam: Ali je to prijateljstvo? ali je to ljubezen? — Trpel sem ne enkrat, ali nisem mislil pred teboj izlivati svoje bolečine, vendar pridem, gredoč brez cilja in ne pazem na pot, na tvoje prage, ne razumem kako. In vstopajoč se vprašam: Kaj me je vodilo? prijateljstvo ali ljubezen? — Za tvoje zdravje bi ne štedil življenja, po tvoj mir bi dol v pekel stopil, ali sree mi pravi,⁴³⁾ da bi jaz bil za tebe zdravje in mir. In zopet se vprašam: Ali je to prijateljstvo? ali je to ljubezen? — Kadar položiš roko na moje dlani, me nekakšen mir oveje in zdi se mi, da z lahkim snom končam življenje, toda sree me budi, ko živalneje bije, ter me glasno vpraša: Ali je to prijateljstvo? ali je to ljubezen? — Ko sem to pesnico za tebe skladal, ni mojim ustom proroški duh

⁴²⁾ Prav za prav je v »Uredbi«: Niepewność; to je pomota. Vohče je pesem pravilno natisnjena. Pomote so še: »kiedycię« mesto: kiedy cię; »zadaje« (v 1. in 3. kitici) mesto: zadają; enkrat »dla« mesto: dla; »postrzegłem« mesto: postrzegłem.

⁴³⁾ Ne vem, če sem dobro posnel te vrstice 4. kitice:

Dla twego zdrowia życia bym nie skąpil,
Po twą spokojność do piekiel bym zstąpil,
Choć śmiały (!) żądy niema w sereu mojem,
Bym był dla (!) ciebie zdrowiem i pokojem...

vladal; sam nisem opazil, odkod sem vzel misli, kako sem našel rime. In zapisal sem na koneu vprašanje: Kaj me je nadahnilo? prijateljstvo ali ljubezen?

Pri tej pesmi nismo v zadregi za avtorjevo ime. Pesnik te pesmi namreč ni nihče drug ko sam Adam Mickiewicz. To je ena izmed ljubavnih pesmi, ki jih je Mickiewicz zložil v Odessi okoli l. 1825.

Ali se vpraša: Kako to, da graški »Slavjani« pri tej pesmi niso navedli avtorja? Kako to, da ga Majeranowska ni navedla? Ali je Majeranowski izpadel Mickiewicz tako kakor drugim Prešeren?

Ozrimo se tu malo po skladatelju pesmi!

O komponistu Franu (ali Feliksu?) Wilezku morem samo to reči: bil je fortepianist in skladatelj. Svoje prvo delo »Quatre eapriees caraetériques« je izdal v Lipsku pri Hofmeisterju; bili so to mazurki. L. 1842. je v varšavskih Lazienkah, nekdanji kraljevski letni rezidenci, sviral pred carjem in velikim knezom Mihaelom na nekem novem instrumentu, ki se je imenoval tremolofon ali (po svojem izumitelju F. Girardu) girardéon in ki se je na njem z obema rokama moglo izzvati 20 glasov obenem; car je Wilezku v priznanje dal dijamanten prstan; bilo je to pač oktobra omenjenega leta.⁴⁴) Njegova kompozicija pesmi »Niepewność« je izšla v »Pamiętniku sceny warszawskiej na rok 1839« (izšel torej pač 1840), in sicer tako, da sta tekst in melodija dodani med str. 276 in 277 (tekst na enem listu, melodija na drugem). Značilno je, da Mickiewicz kot avtor tukaj ni naveden. Je li kompozicija »Niepewność« do l. 1850. še kje izšla, ne morem reči.⁴⁵) Če ni, je Majeranowska v Gradeu mogla imeti samo izdanje iz l. 1839., oziroma kak prepis iz tega izdanja in mogoče tudi ona ni vedela, da je to Mickiewiczewa pesem. Mogoče je potem, da graški »Slavjani« l. 1851. niso vedeli, da slušajo pesem Adama Mickiewicza, takrat že tako slavnega pesnika-Slovana. Mickiewicz je bil, posebno od časov svoje profesure slovanskih literatur v Parizu, tudi južnim Slovanom dobro znan in ne zdi se mi verjetno, da ga vsaj poročevalea (Muršec, Zoridan) ne bi bila omenila, ko bi vedela, da se je pela tudi njegova pesem.

Mickiewiczove lirske pesmi so bile v preteklem stoletju mnogo komponirane. Vladislav Wszelaczyński, ki je v »Pamiętniku Towarzystwa Literackie-

⁴⁴) Sowiński A., Les musiciens itd. (op. cit.) in: Sowiński A., Słownik muzyków polskich itd. (op. cit.). — Po beležkah v »Kurjern Warszawskem« in »Gazeti Warszawski« 1842 je bil car Nikolaj v Varšavi od 9. do 14. okt. t. l., a veliki knez Mihael od 14. do 24. oktobra.

⁴⁵) Neke posebnosti teksta mi kažejo na to, da so graški Slavjani l. 1851. pesem tiskali po kompoziciji iz l. 1839., ozir. po prepisu te kompozicije in teksta, ki ji je dodan »Zadaje« (mesto: zadaję) se nahaja tudi v tekstu iz l. 1839., istotako: »w te progii« (mesto: w twe progii). »Blizko« naše pesmi je l. 1839. sicer »blisko«, ali ta razlika je manj pomembna.

go im. Adama Mickiewieza« (Lwów, 1888) priobèil razpravo »Adam Mickiewicz w muzyce«, je dotakrat naštel 130 muzičnih proizvodov na besede Adama Mickiewieza ali »ilustracij njegovih kreaacij« in 50 komponistov, ki so ga komponirali; med njimi se nahajata že omenjeni Nowakowski in Moniuszko. Pesem »Gdy eie nie widzę« je komponiral tudi Źeleński kot »muzično-vokalni mazurek«, ali po času prva kompozicija te pesmi je baš Wilezkova, ki jo imamo mi pred seboj. Wszelaczyński označuje to Wilezkovo kompozicijo tako-le: ». . . jest to skromna piosenka o naturalnej melodyi, całość nie wychodzi jednak poza granice dyletantyzmu.«⁴⁶⁾

Mislím, da je »Niepewność« edina Mickiewiczeva pesem, ki se je južnim Slovanom pela, a še ta se je pela takorekoč — incognito.

* * *

Kdo je bil pri vseh teh »bèsedah« spiritus agens, je težko reči. Vsekakor je za plimo navdušenja v sezoni 1850-51 nastopila občutna oseka v sezoni 1851-52. Priredili sta se sicer tudi v tej sezoni dve »bèsedi«, ali poročila o njih so skromnejša. Ena se je priredila dne 26. novembra 1851; o tej poročila »J. V.« (menda: Ivan Vinković, ki je bil pravnik v Gradcu, potem učitelj na višji realki, predplatnik »Slov. Bèele«) v »Slov. Bèeli« (II, 1851, 15. decembra) tako-le: »Iz Graclea, 26. prejšloga mēsea so nas tukajšni Slovenci opet razveselili z eno »besedo«, i to u korist po povodnji poškodovanih. Sbralo se je gospode toliko, da prostrana dvorana kod »zlatnoga konja« vse goste primati ni mogla . . . Še pristavim, de po novem letu opet jedno besedo dočakavamo«. O programu te »besede« z dne 26. novembra ne poročá J. V. nič.

Ali se je januarja 1852 kakšna »bèseda« priredila, ne morem reči. Najbrž je ni bilo. Priredila se je pa dne 9. maja 1852, in sicer v dvorani »Glasbenega društva« o polpetih popoldne; priredilo jo je takrat graško »slovensko društvo« ter je »usled razredbe sledeče pesme prepelo: 1. Klie u boj, kor, napév od Mirosława Vilhara; 2. Saviea, četeropév od Gr. Rihara; 3. Kde domov muj, bariton-solo, pevan od g. Appé; 4. Zvonikarjeva, tenor-solo z brenččim korom od Bl. Potočnika; 5. Šesti července, basso-solo, napév od F. A. Vogla; 6. Mojaldja, peteropév z glasovirom, od Lisinskoga; 6. Strunam, četeropév od C. Maška; 8. Srbska davoria, z glasovirom za kor vredjena od G. Ipaviea«. Izmed točk tega programa, ki nam ga navaja Ź(ivkov) v svojem poročilu o tej »bèsedi« v »Novicah« 1852, št. 40 (19. maja),

⁴⁶⁾ Za pesmijo »Niepewność« je v navedenem »Pamiętniku sceny warszawskiej«: »Mazurek z muzyką F. Wilczka«; tekst se začne: »Przez bor idę krokiem śmiałym, zbójmie nie przeraża, serce moje skarbem całym to nie dla zbrodniarza...« (Str. 21 »Pamiętnika«). Radi vsebine tega mazurka je težko misliti, da bi to bil oni mazurek, ki ga je Majeranowska pela v Gradcu dne 23. marca 1851.

so nam s prejšnjih »bèsed« znane že štiri (3, 4, 6, 7); druge so nove.⁴⁷⁾ Polovica pesmi je slovenskih, dve sta ilirski (hrvatsko-srbski), namreč 6 in 8, 2 pa češki (3,5). Poljskih točk ni.

Uspех te »bèsede« nam Muršee prikazuje tako: »Vrsta teh pesem je zadovoljila, tretja pak, pèta po izverstnem igropèveu⁴⁸⁾ g. Appé-u, ino zadnja, vrejena od pridnega pevovodja g. I p a v e a, ste poslušaveem tako milo v srea zaigrale, da ste jih vse presladke radosti popolnoma zavzele. Po pravici se mladi pevei znirom hvale vredno obnašajo. Preziraje trud, nemiène okolnosti ino zapreke napeunjajo verno svoje sile za omiko in èast slovenščine.« Pevovodja je pri tej »bèsed« bil pač G u s t a v Ipavie, ki je nadomeščal Benjamina, »ko je (ta-le) obolel.«⁴⁹⁾ Katere so bile one »nemiène okoluosti ino zapreke«, ki so zadrževale razvoj slovansko-nacionalnega življenja v Gradeu, o tem moremo samo ugibati.

Zdaj naj še povem kaj o publiku, ki je prihajala na te »bèsede«! Poleg glavnih umetnikov, ki so nastopali in ki jih vsaj po imenu veèinoma poznamo, navajam tukaj one, ki so o »bèsedah« poročali, Muršea, Zoridana, Tomana in razlaga, Vinkovièa, potem Josipino Turnograjsko... Na prvi »bèsed«i, to vemo, so bili navzoèi profesorji Kopaè, Skedl in Kvas.⁵⁰⁾ Vsaj na drugi »bèsed«i (dne 15. junija 1851) je bil paè tudi Andrej Vojska (poznaje, na pr. okoli 1875 sodni svetnik, potem sodni nadsvetnik v Novem Mestu, prijatelj Janezn Trdini) — sklepan to iz tega, ker je »Uredba« te »bèsede«, ki jo imam jaz, nekdam bila njegova lastnina.

Udeleževala se je »bèsed«, vsaj prvih, ne samo slovenska, nego tudi ostala graška slovanska publika. Slika nam jo Zoridan v svojem poročilu o prvi »bèsed«i. Splošno sodbo o onih naših ljudeh, ki so trajneje bivali v Gradeu, je izrekel Muršee na koncu svojega poročila o »bèsed«i z dne 9. maja 1852. Ta sodba za njih ni posebno ugodna. Muršee namreè piše:

»Èesar vedno — od prve do zdanje besede — pogrešamo, je žali Bog! obilneje vdeležnosti naših tù vdomaèenih rojakov, ki so dobra tretjina žitelstva mestnega. Temu v okom priti je društvo v svoj prerod, okrep ino razšir nove postave dotièni oblastii predložiło. Ako se odobrijo in ako se podá dovolj saj penezne podpore naših tukajšnjih rojakov pridobiti, se smemo kakor na gotov obstoj tako tudi na vesel napredek ino sreèen uspeh društva slobodno zanašati, naša pak od leta do leta sèm prihajaèa (!) mladež na blago

⁴⁷⁾ »Srbska davoria« Gustava Ipavea je sigurno znana pesem: »Rado ide Srbin u vojnike«, ki jo je — po Barletu, op. cit., 26 — »aranžiral« Gustav Ipavie. Po Klaièu, op. cit., 200, ozir. po njegovem viru, Kulaèu je to pesem l. 1847. ali 1848. spesnil paroh v Panèevu Vasil Živkoviè ter jo tudi komponiral.

⁴⁸⁾ »Igropevec« je paè = Schauspielersänger.

⁴⁹⁾ Barle, op. cit., pag. 26, 45.

⁵⁰⁾ Barle, op. cit., 25.

priložnost, se lahko tudi umetno ino višestrano izobraževati v svojo ino svojega naroda korist ino slavo.« Slovenski Gradčani, ki jih je bilo veliko število, so se, kakor vidimo, »bèsed« malo udeleževali. To publiko je trebalo izpremeniti svoja pravila, ki naj bi pač računala s širšo publiko in s tem omoglediti pridobiti za narodne prireditve in temu primerno je »Slov. društvo« hotelo gočila močnejši pritok denarnih sredstev.

Zusammenfassung.

Im ersten Teil seiner Abhandlung: »Die zwei ersten Bèsede in Graz, am 23. März und 15. Juni 1851 von slavischen Patrioten veranstaltet« bespricht der Verfasser die Programme dieser slavischen (slovenischen) Konzerte veranstaltet in Graz aus dem Jahre 1851; vom ersten Konzert ist dem Verfasser gegenwärtig kein gedrucktes Exemplar bekannt, obgleich es existiert hat, aber nach erhaltenen Berichten wird das Programm zusammengestellt und werden dabei die einzelnen Programmpunkte, sowie auch die mitwirkenden Sänger (Künstler) besprochen. Vom zweiten Konzert besitzt der Autor ein gedrucktes Exemplar. An beiden Konzerten wurde Slovenisches, »Illyrisches«, Tschechisches (Slovakisches) und Polnisches geboten. Im zweiten Teil der Abhandlung werden speziell die polnischen Programmpunkte beider Konzerte besprochen. Welchen polnischen Mazurek die Opernsängerin des Grazer Theaters, Frau Hofman-Majeranowska, am ersten Konzert gesungen hat, konnte der Autor nicht feststellen; am zweiten sang sie das in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts in Polen populäre Lied »Cóz ja winna«, eine Komposition des Josef Nowakowski, und das Lied »Niepewność«, eine Komposition des F. Wilezek; die Autorschaft des Textes des ersten Liedes ist etwas zweifelhaft, der Autor des zweiten Liedes ist zwar im gedruckten Programme nicht genannt, aber einem Kenner der polnischen Literatur ist es leicht ihm zu nennen: es ist der große Dichter Adam Mickiewicz. — Am Schlusse werden noch zwei Bèsede aus dem Jahre 1851/52 kurz besprochen.

Izvestja.

Cerkev sv. Uršule na Plešivcu v zapisih škofa Tomaža Hrena.

Jakob Soklič, Slovenj Gradec.

Ljubljanskega škofa Tomaža Hrena je stala cerkev na Uršlji gori mnogo skrbi, ko je sam osebno nadzoroval zidavo in jo posvetil. Vse to je popisal v spominski knjigi, ki jo hrani župnijski urad v Starem trgu pri Slovenjgradcu.

Knjiga meri 18⁵ em × 15 em in je 3 em debela. Vezana je v pergament, ostanek starega psalterija, ves popisana z lepimi gotskimi črkami. Ni pa vsa knjiga popisana. Prvi list je prazen, nato sledi šest listov z zapiski škofovimi. Po treh praznih listih se Hrenovi zapiski nadaljujejo na dveh listih; zopet sta dva lista prazna, nato pa štirje listi jako težko čitljivo popisani. Po 16 praznih listih sledi Urbarium S. Ursulae et sociarum in monte Bleschiviz. Renovatum anno Dni 1688. Ta urbar obsega 26 strani, vsa ostala knjiga je nepopisana.

Knjiga je zanimiva radi tega, ker obsega Hrenov rokopis, kar potrjuje primerjava s Hrenovimi rokopisi na ljubljanskem škofijskem ordinariatu; dokazuje to isto črnilo, žc bolj pa nekaj značilnih potez njegovc pisave; tudi slog je njegov. Proti koncu rokopisa je Hren hitel in je tudi v tej knjigi rokopis skoro nečitljiv. Zadnji trije listi so popisani tako slabo, da je le z največjo težavo mogoče razbrati Hrenove beležke, posebno, ker so pisane mešano nemški in latinski.

Kakor je iz vsebine razvidno, je bila knjižica osebna last škofova in je bila vsaj delno pisana v Gornjem gradu. Kako je prišla v Stari trg, ostane nepojasnjeno.

Za enkrat priobčujemo prvi del Hrenovih zapiskov, katerih vsebina je bila v naši zgodovinski literaturi sicer že priobčena¹⁾, ki so pa navzlic pomembnosti za našo krajevno zgodovino ostali do danes še neobjavljeni.

J. + M.

IN NOMINE D. N. JESU CHRISTI: glorioss. Virginis MARIE Matris eius benedictae: nec non S. VRSULÆ & Sodalium eius XI. Millium Virgg. & Martyrum Patronarum, totiusque Coelestium chori. Amen.

Terret labor! Aspice Praemium!

Thom: Epus

Lab: M. sua

12. Septemb. 1599.

pag. 2.

J. + M.

Fundatio Ecclesiae s. Ursulae & sociarum eius facta est circa Annum Dui MDLXX foeliciter.

Primi eius Motores fuerunt Antonius Pleshiviznik et Parens eius ante ipsum

1. Florianus Pleshiviznik magnus benefactor et Promotor totius operis.
2. Vincentius Prevolnik.
3. Balthazar Naravnik²⁾.
4. Rudpertus Schyessernik.

5. 6. Benedictus & Lampertus Mozhilnik et Juri Prevalnik, quorum hic et Primus Antonius Pleshiviznik, Syndici Ecclae post parentes suos, usque in annum 1624 perdu-raverunt.

pag. 3.

AD MONTEM VRSULANUM sive Pleshiviz venit primitus THOMAS Nonus episcopus Labacensis Anno 1601 ex Monasterio Eberudorff a Primitiis Venerabilis Dni Sebastiani Kobelii Praepositi, per oppidum Guettenstain iter faciens coque declinans: uidit et inspexit rudem et confusam rerum omnium faciem: quidque a Syndicis circa Ecclesiae fabricam et ordinem vellet, disposuit quae Syndici et (praesertim Florianus Pleshiviznik vir pius et bonus) in brevi temporis spatio perfecerunt. Habebant enim tuuc, et nobis ostenderunt, in collectis ac fideliter asservatis Eleemosynarum pecuniis, ultra 500 florenos.

Venit secundiô ad Montem idem Epus, lustravit et dispexit fabricam Altarium, et ordinavit necessaria ad consecrationem mox futuram.

pag. 4.

Sequitur CONSECRATIO ECCLESIAE S. VRSULAE et sociarum eius XI. Millium Virgg. et Martyrum cum tribus Altaribus.

¹⁾ [Kovačič Fran], Sv. Uršula na Plešivcu. Glasnik najsv. Src 1917, 212—216; Ivan Jurko: Cerkev sv. Uršule (na Plešivcu ali Pleši). Planinski Vestnik 1925, str. 253—254.

²⁾ Pisano je prvotno Schyessernik, to ime je prečrtano in pisano Naravnik.

1. S. Vrsulae Patronae ac sodalium.
2. Sanctiss. Trinitatis &
3. B. Mariae Virginis Coelorum Reginae.

Qua consecratio (una cum ministracione ss. Chrismatis Sacramenti) paracta fuit Dominica infra Octavam Assumptionis Mariae, scilicet 18. die Avgusti Anno 1602. Et duravit actus a Summo mane usque ad noctem foeliciter.

SEPTENNIO POST / 1609.

Ad instantiam & humilem petitionem Syndicorum et Vicinitatis, consecrauimus reliqua Altaria Quatuor. utpote:

1. SS. Crucis in medio Ecclesiae. Et ipsum fundauit Florianus Pleshivizhnik pfatus —
2. S. Michaelis Archangeli: Angeli Custodis et totius Exercitus Militiae Coelestis.

pag. 5.

3. Tertium: SS. BARTOHOLOÆI Apli et S. GEORGII Martyris. Et
4. Quartum: S. LEONHARDI Abbatis et Confessoris.

LAUS Deo: Virgini DEIPARÆ: S. VRSULÆ & Sodalitati eius: Sanctis Patronis, Omnibusque Coelestis Patriac Conciuibus. Amen.

Exinde coepit Ecclesia S. Vrsulana florere ac crescere, confluenta ad illam ex omnibus locis Prouintiisque innumerabili Peregrinorum numero ac multitudine, deuotionis gratia.

Turris adiecta perfectaue fuit, a Magistro Joanne Donino Abundione Ciue Labacensi, huc Episcopali misso auctoritate. An. 1614.

Sequuntur Statuta.

pag. 6.

Statuta.³⁾

Per Ill. & R. Principem Dominum D. Thomam Dei et Aplicae Sedis Gra Epum Labacem. ibidem in Ecclae Consecratione & viuæ nocis oraculo, et scripto, relicta.

1.

Ordinamus, praecipimus & mandamus, ut deinceps rationes fieri debeant singulis annis, et ut fiant, iniungiter R. D. Andrae Tauschero Vicario & Commissario nro Slauigraciensi, curam & sollicitudinem habere singularem, nec confuse ut hactenus, sed rite ac ordine instituantur. Sct. In festo S. Vrsulae & Sodalium eius: Et Vicinis & Interessatis, ut conueniant ad dictam diem suaue prompte soluant ac deponant, mature a Sacerdotibus pro Concione promulgentur.

2.

Aedituo ex Arca Ecclae pecuniae posthac non pendantur, (uti factum est huc usque datis ei in singulos annos 8 R.) sed more aliarum Ecclesiarum & Vicinitatum, Collecturam ei constituent Vicini S. Montis Vrsulani, sicut tenentur & obligantur.

3.

Pecuniae, si quae in posterum colligentur, pro commodis, Prouentibus, et aliquo Colono sive fundo Ecclae cœmendo diligentissime asseruentur. Nam Peregrationes & eleemosynae Peregrinorum incertae sunt & instabiles. prout in multis aliis locis compertum est. sero nimis.

pag. 7.

4.

Sacerdotes Cooperarii Slauigracem. nrae Plebis ad S. Pancratium, quotiescunque ad S. Vrsulae Eccliam celebraturi ac S. Missae Sacrificium peracturi aduenerint, pro suo So-

³⁾ Do semkaj vse pisal škof Hren lastnoročno. Statuta je pisala druga roka. Pisava je kaligrafična, dobro čitljiva. Tudi črnilo je drugačno kot škofovo.

lario habeant Viginti Cruciferos, Cibum necessarium, & Mediam mensuram Vini. Non amplius. Et his contenti suuto (quoad Ecclesia ditior fiat). Pro residuo expectent praemium & mercedem a Deo aeternam. meritis ac precibus S. Vrsulae & XI Millium Virginum & Martyrum.

5.

Vicini oes & singuli, quoties fabrica aliqua in Ecclesia S. Vrsulae & Sodalium eius innouatur uel instauratur, unitim manus afferant adiutrices. Nam sic olim R. mo. D. D. Joanni Tauschero Epo Labaceni. tanquam loci Ordinario, & per hunc Sereniss. Archiduci CAROLO, feliciss. recordationis: Insuper in Consecratione praedictae Ecclesiae etiam nobis, coram universa multitudine Peregrinorum, in manus sancte promiserunt flexis genibus.

Actum in Monte VRSVLANO, 21. Julii 1614.

Thom. Epus Lab: m. sua⁴⁾

NB.

Sic omnes syndici ac vicini de nouo manibus stipulatis compromiserunt. Ita nos quoque, ut fideliter singula seruentur, praedicto Commissario nro commisimus: Et is pariter fidelem suam operam spondit.

Vltimus.

pag. 8.

Dedicationes.

I. Statuimus insuper & ordinamus, ut Prima festiuitas ac dies Dedicationis (ad maiorem Dei laudem et gloriam populi quae deuotionis, & accessionis frequentioris incrementum). Prima Dnica Augusti, ideo celebretur solemniter: eo quod tali die ante Octennium, quatuor posteriora consecrauimus Altaria: Vtpote: 1.m S. Crucis. 2.m S. Michaelis Archangeli, Angeli Custodis, et totius exercitus Militiae Coelestis. 3.m SS. Bartholomaei Apli, & S. Georgii Martyris & 4.m S. Leonhardi Abbatis & Confessoris.⁵⁾

II. Secundum vero, uel potius Principale Dedicationis festum Dnica infra Octauam Assumptionis gloriosae Dei Genitricis Virg. is MARIÆ. Quia tali die 18. augusti 1602 Ecclesia ipsa cum altaribus. Primo. S. Vrsulae Patronae, eiusque Sodalium XI. Millium Virg. & Martyrum: 2º. SSS. TRINITATIS: 3º. Beatiss. Mariae Virg. Coelor. Reginae in maxima populi fidelis frequentia, eidemque Sacramenti Chrismatis ministracione, dedicata ac consecrata fuerit.

III. Tertium autem in Octaua Dedicationis praefata (quae in mensem Augustum & Dnicam post solennia Assumptionis Deiparae Virg. is incidit) perpetuis futuris temporibus peragatur et sic absque ulla ulliq. inmutatione seruetur sub Dei, Deique Matris, ac S. Vrsulae Sodaliumque eius indignatione ac ultione.

pag. 9.

Aliae vero Peractiones, festiuitates, Concursus ac Solemnitates in Monte hoc S. Vrsulano, fiant infra scriptis diebus sicut etiam hactenus fuerunt observatae.

1. In festo S. Jacobi Apli Maioris. Mense Julio.

2. Item in die S. Laurentii Levitae & Mart. in Augusto.

3. Et in festo gloriosae Reginae Sponsae CHR. Iesu D. N. S. VRSULÆ Patronae ac Sodalium eius XI. Millium Virg. & Martyrum quae orent Deum pro nobis. Amen.

⁴⁾ Podpis in opomba NB sta lastnoročno Hrenova, prav tako napis na prihodnji strani: Dedicationes.

⁵⁾ Dedicationes so zopet pisane z isto pisavo kot Statuta. Pri točki 1. je škof Hren pripisal: NB. Hace Dom.ca propter Rosariauam in Altenmarkt mutata in 4.tam Augusti; et tunc Dedicatio nulla.

NOTATE⁶⁾.

Sacerdotes Paneratiani, hoc est ex Parochiali Matriee Ecelia S. Paucratii in Windish-gráz aduenientes, celebrantesque Saerosanctum Missae Saerificium habeant mensam suam cibumque moderatum a Syndicis Eceliac cum una Mensura Vini ad unum prandium. & pro Salario hoc aerumnoso caristiae rerum omnium tempore Triginta (20)⁷⁾ cruciferos, nec amplius quidquam. Vbi autem Dei bonitas meliores praebuerit annos, maneat antiquum eisdem a Nobis constitutum Solarium, Viginti (30)⁸⁾ Crucifer. Et sciant,⁹⁾ se hic in praesenti seculo, necessaria tui. Vietus, in futuro autem remunerationem ac praemium, quaerere oportere in retributione Justorum, quam illis praestet D. N. Jesus Chr. per merita & intercessionem Matris Suae Virg. is S. Vrsulae & Sodalium eius. Amen. AMEN.

pag. 10.

DE ECCLESIA S. DANIELIS in RASBAR.

Singulis secundis Dominicis diebus per Annum Saera ibidem et Conciones, aliaque fiant debita officia. nisi apud Parochialem, uel alias Ecelias ex necessitate. in Patrocinis. aut Dedicationibus, Sacerdotes occupentur. nec ulla ratione Parochiani pane suo Spirituali, quem tantopere expetunt. fraudentur.

Et ita promissum est utrobique.

pag. 11.

J. + M.

COLONI ECCLESIAE S. VRSVLAE
atque Vndecim Millium Virgg. & Martyrum
coempti ac fundati spontanea ipsorum
voluntate, ut sequitur.

I. Antonius Pleshuiuzhnik, soluit Eeclesiae florenos duos id est . . . 2 R. Steuram per se pendit Prouintiae. Robbotam necessariam Eeclesiae.

II. Lucas Naraunik pendit . . . 1 R. Steuram per se, Sie Robbotam Eeclesiae.

III. Bartholomaeus Mozhilnik,¹⁰⁾ tertiam partem paterni praedii, quae haereditarie ei cessit, libera ac spontanea voluntate pariter Eeclesiae S. Vrsulae fundavit, fratre Beuedieto consentiente, ac stipulata manu compromittunt in manibus item nostris. pendit 30 r. Steuram Prouintiae. Rabbotam Eecelae.

pag. 12.

IV. Kressnik apud S. Aegydiu habitat: tenet integrum praedium.

V. Item aliud praedium non habitatum, quod Petrovu v Strashi, nuncupatur. Soluit de utroq. Quinque Florenos, ed est 5 R. Rabbotam Eeclesiae, Steuram Prouintiae.

Notandum.

Et hi Coloni omnes gaudent Priuilegiis ac iuribus, quibus alii upiseopatus Labacensis Subditi et Coloni potiuntur.

⁶⁾ Beseda Notate zopet Hrenova pisava.

⁷⁾ Hren je Triginta prečrtal in zapisal 20.

⁸⁾ Škof je prečrtal Viginti in zapisal 30.

⁹⁾ Piscu je Hren popravil to besedico v sciant, kaj je bilo prvotno zapisano, ni mogoče razbrati.

¹⁰⁾ Ves seznam kolonov je lastnoročna pisava škofa Hrena. Zopet je pisano različno kot v začetku. Mozhilnik je podčrtano in nad to besedo zapisano tudi s Hrenovo pisavo: Zemernigk.

Thom. Epus Lab. m. sua
Oberburgi in Residentia veteri MARIANA, 17. Sept. 1624
Jacob: Stopper. Parochus & Commiss. Ibid. Ex mandato.¹¹⁾

pag. 13.

J. + M.

VI. LEONARDI SHULLER filius Georgii Prevolnik Syndici praedicti, ex legatione R. D. Caspari Trauniker (ad Eccliam praedictam fundati)¹²⁾ ac nostri multifaria praemissa cohortatione inducti, ad Ecclesiam BB. Ursulae & XI. Millium Virgg. et Martt. Sententia accidente ac commissione Augustiss. Ferdinandi II. Rom. Imp. eiusque Excelsi Regiminis atque inde promanante Commissione, — accessit idem praefatus, cum suo praedio, ac Juri-bus ad idem pertinentibus in genere ac specie. X. Novembris Millesimo vigesimo sexto id est 1626.

In testimonium praemissorum subscripsimus proprio Chirographo.
Thom. Ep. Lab. m. sua.

Slomšekiana.

D r. F r. K o v a č i č.

3. Prva Slomšekova tiskana knjiga.¹⁾

Med Slomškovimi spisi navaja Simonič (Slov. bibl. str. 475) »Sveti Krishov pot«, ki je obsegal v 8° 24 strani. Tiskal in prodajal ga je Jan. Leon v Celovcu. Knjižica spada med prvence Slomškovih v tisku izdanih spisov, a je danes silna redkost. Že rajni dr. Stegenšek jo je skrbno iskal po celovških knjižnicah, a zastonj.²⁾

¹¹⁾ Župnik Stoper se je v knjižici podpisal sam.

¹²⁾ Kar je v oklepaju, je škof Hren pripisal na rob. Zadnji odstavek je pisan hitro in zelo težko čitljivo.

¹⁾ V 3. snopiču letnika 1935, str. 168 bi pri člančiču »Blažc in Nežica« v češkem prvodu imela stati številka 2, ne 3.

K sestavku pod št. 1 (na istem mestu) je v naslovu popraviti: Slomškov napev k Ripšlovi (ne Hašnikovi) pesmi in dodati sledeče: Ko je bil 3. snopič dotiskan, je Štud. knjižnica od univ. profesorja g. dr. Lukmana prejela izvirni rokopis Ripšlovih pesmi, uvezan v Voglovo knjigo Blätter und Trauben, Wien 1844, II. Aufl. — Najprej so vpisane nemške pesmi, večinoma prepisi, potem pa slede slovenske, njegove lastne. Pod št. 20 je vpisana tudi pesem »Prememba«. Ob koncu pesmi je v vinjetico vpisan datum, kdaj je pesem nastala: 19/1. 57. Ob začetku pesmi pa je ob robu pripisano: napev Benjamina Ipavic. V tem času je bil Ripšl kurat pri Sv. Miklavžu nad Laškim. Škofovska vizitacija v laški dekaniji je bila v poletju 1854, takrat še pesem ni bila sestavljena in torej nista mogla s škofom imeti takrat radi nje »računa«. Naslednja vizitacija v laški dekaniji je bila par tednov pred Sl. smrtjo 1862, takrat pa je Ripšl bil že pri vojakih in pesem z Ipavčevim napevom že tri leta prej objavljena. Tako se razbline v nič vse pripovedovanje o Sl. napevu k tej pesmi.

²⁾ Stegenšek je za pravo iskal ponatis križevega pota iz molitvenika »Življenja srečen pot«, ki ga je končno dobil od M. Lendovskega. (Stegenšek, Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. Voditelj 1912, str. 327, v ponatisu str. 122.) Ta ponatis pa ne more biti istovetun s Križevim potom, ki ga navaja Simonič, ker je povzet šele iz 4. izdaje Ž. s. p. l. 1859., v prvih treh ga sploh ni. Spisan je izrecno za mladeniče; če bi ga bil spisal Slomšek že poprej, bi ga bil

Pisatelj teh vrstic je istotako brskal po Slomšekovi zapuščini in starodavni župni knjižnici pri Novi cerkvi, pa mu doslej ni prišla do rok. Tudi poizvedovanje v graških knjižnicah (v Univerzitetni in v Deželni) ter v Narodni (prejšnji Dvorni) knjižnici na Dunaju je ostalo brez uspeha. Delce je pa gotovo izšlo, drugače ga Simonič ne bi mogel navajati tako točno. Simonič se je opiral na Marna, kjer ni imel na razpolago knjig samih. Glede tega »Križevega pota« pa Marn pravi le splošno, da »utegne biti« Sl. prvo književno delo ter citira Lendovšeka (I, str. 231), ta pa tudi ne navaja točnega naslova. Torej je mogel Simonič dobiti naslov le iz knjižice same, o katere eksistenci potemtakem ni dvomiti. Izvod, ki ga je imel Simonič na razpolago, je bil gotovo brez letnice. V oklepaju dostavlja, da je izšla »prva izdaja ok. 1832«. Potemtakem bi bilo sklepati, da je izšlo več izdaj, o tem pa ni nobenega sledu, zatorej bo prav tisti izvod pripisovati l. 1832., ki ga je Simonič porabil za svojo Bibliografijo.

Kosar v svojem nemškem življenjepisu Slomškovem (str. 21) pripoveduje, kako se je godilo Slomšku, ko je prišel k tiskarju z rokopisom svojega prvega dela; bil je to neki molitvenik, pravi Kosar. Tiskar mu je mrzlo odgovoril: Slovenskih knjig nihče ne kupuje! Moral je dotično knjižico sam založiti. Nedvomno je ta »molitvenik« bil »Križev pot«. Izkušnja s tiskarjem je pač Slomšeka napotila, da je l. 1833. naprosil Ahacla, da je tiskarju jamčil plačilo tiskovnih stroškov. »Ahaclova« pesmarica se je dobro razprodajala, še bolj pa Slomškovo »Krščansko devišтво« (1834), za katero so se ljudje kar pulili. Odslej nobenemu tiskarju ali knjigotržcu ni prišlo na um, da slovenskih knjig »nihče ne kupuje«. Izdajo »molitvenika«, ki ga je Slomšek moral sam založiti, je torej postaviti pred leto 1833., v leto 1831. ali 1832. Dalje nazaj ga ne kaže postavljati. — Simonič ima sicer (str. 474) pri knjižici »Posebni nauki ino molitve za žensko mladost«, ki je izšla pri Leonu v Celovcu 1835, v oklepaju letnico 1829, potemtakem bi pod »molitvenikom«, ki ga omenja Kosar, lahko mislili na prvo izdajo te knjižice. To je pa izključeno; omenjena letnica v oklepaju bi bila lahko izostala. Slomšek je prišel v Celovec konec oktobra 1829, poprej ga, kar je 1825 zapustil semenišče, sploh ni bilo v Celovcu, torej ni mogel stopiti v osebni stik s kakim tiskarjem, kakor predpostavlja Kosar, po prihodu v Celovec pa je kot novinec v spiritualski službi imel čez glavo drugega dela, tem bolj, ker je takoj začel s poukom slovenskega jezika pri bogoslovcih. »Posebni nauki« so marveč nastali vzporedno s »Krščanskim devištvom«, kakor pozneje 1838 »Molitvice in potrebni nauki za pridne mladenče« vzporedno z »Življenja srečnim potom«. V pismu na Stojana 4. jul. 1836 pravi Slomšek, da je »Devištvo« namenjeno pred vsem mladenkam, ki zapuščajo šolo, »Posebni nauki« pa ženstvu sploh³⁾.

»Posebni nauki« iz l. 1835. niso torej druga, marveč prva izdaja tega delca. Torej je pod Kosarjevim »molitvenikom« misliti le »Križev pot«, ki je mogel iziti 1831 ali 1832.

O tej knjižici je pisal 30. aprila 1876 Mih. Lendovšku Jos. Hašnik, da je to prvo Slomškovo delo, ki ga je sestavil že kot kaplan pri Novi cerkvi (1827—1829)⁴⁾. Pripomniti je, da v svojem dnevniku »Vita pastoralis«, ki sega od dneva posvečenja 1824 do prvih dveh dnevov l. 1831., Slomšek nič ne omenja tega

pridjal že prvim izdajam. Še manj more biti istoveten z »molitvenikom«, ki ga ima v mislih Kosar.

³⁾ AZN I., str. 23.

⁴⁾ Lendovšek, A. M. Sl. zbrani spisi I., str. 231, op. 2. — Izvirnik Hašnikovega pisma je sedaj v arhivu Zg. društva.

spisa. Nadalje pripoveduje Hašnik, da je bil ta Križev pot silno ginljiv in so si ga duhovniki radi prepisovali ter je krožil kot rokopis od rok do rok. Dobil ga je v roke tudi Josip Z a b u k o š e k, pozneje župnik na Bizeljskem (1849—1870), ki je ta križev pot dal tiskati p o d s v o j i m i m e n o m v Gorici, kar je Slomška hudo užalilo ter ga je javno imenoval — »tata«. — Kako je s to zadevo?

Naša slovstvena zgodovina in bibliografija ne pozna nobenega Križevega pota, ki bi bil izšel v Gorici in nosil ime Zabukoška. Mariborska Štud. knjižnica ima v Gorici pri Paternolliju tiskan »Sveti križev pot« (pri Simoniču nezaznamovan), toda brez letnice in imena pisateljevega, dočim Hašnik pravi, da ga je Zabukošek izdal pod »svojim imenom«.

Pod Zabukoškovim imenom je izšel »Sveti Križ« leta 1843. v Mariboru, že v gajici ter ga ima tudi Simonič zaznamovanega pod njegovim imenom. Ta »Sveti Križ« pa ni istoveten s »Križevim potom«, ki je izšel anonimno v Gradeu pri Fr. Ferstlu že l. 1838. ter ga omenja Simonič na strani 409. Da je njegov pisatelj Zabukošek, zvemo iz izvoda, ki je bil nekdanj osebna last Slomškova ter se je ohranil v njegovi zapuščini. Na naslovni strani je Slomšek lastnoročno s svinčnikom zapisal avtorja: Joshef Sabukovšek.

Ko bi imeli na razpolago Slomškov »Križev pot« in bi ga lahko primerjali z Zabukoškovim, bi bilo vprašanje o njunem razmerju in Hašnikovem poročilu zelo enostavno, tako si pa moramo drugače pomagati.

V krških in lavantijskih šematizmih tistih let je Zabukošek (Zabukovšek) le eden, in to je Josip, poznejši župnik na Bizeljskem, rojen pri Sv. Petru pod Sv. gorami 19. marea 1804. Ko je Slomšek 1829 došel za spirituala, je bil Zabukošek v drugem letu bogoslovja ter je bil kot tretjeletnik posvečen 7. avgusta 1831. Kot bogoslovec in semeniški duhovnik pač ni mogel izdati »pod svojim imenom« spisa svojega predstojnika. Po končanih študijah je v avgustu 1832 prišel za kaplana k Sv. Rupertu nad Laškim, od oktobra 1833 do Jurjevega 1835 pa je bil v enakem svojstvu na Dobrni. Ker je Dobrna sosedna župnija Nove cerkve, bi bil tukaj pač lahko dobil rokopis Slomškov. Toda med tem je že Slomšek sam izdal v tisku svoj »Križev pot« in bi se Zabukošek le osmešil, če bi ga bil izdal še pod svojim imenom.

Po Hašniku bi bil Slomšek Zabukoška javno imenoval »tata«. Kje in ob kateri priliki? Ne v Slomškovih, ne v drugih spisih tistega časa ni sledu o tem. V svojih pismih, kolikor so nam doslej dostopna in objavljena, Slomšek v pismih na Stojana dvakrat omenja Zabukoška. V pismu »na pustni večer« (7. febr. 1837) vprašuje Stojana: »Kako je z Vašimi molitvenimi bukvami?«, potem pa dostavlja: »Auch Herr Sabukoschek will Etwas an das Tageslicht befördern unter dem Titel: Kerschanski vertnar; theils eigene, theils fremde Waare aszetischen Inhaltes«. — V pismu 13. jul. 1844 pa nasvetuje Stojanu, od kod naj vzame pesmi za svojo novo izdajo evangelijev, pa mu med drugim priporoča Zabukoškov molitvenik »Vertnar sveti«⁵⁾.

Da so takrat in še pozneje pisatelji drug iz drugega zajemali, ni nič novega in nihče ni smatral tega za »tatvino«. Vse kaže, da je Hašnik s svojim poročilom o »tatu« nasedel kaki hudomušni govorici, ki se je morda nanašala na druge osebe in okoliščine, sicer pa je Hašnik rad pretiraval in marsikaj videl, slišal in čutil drugače, kakor drugi ljudje. Hašniku je nasedel najprej M. Lendovšek, za njim pa

⁵⁾ AZN I., str. 26; 55.

drugi. Erjavec-Flere, A. M. Slomšek, Izbrani spisi za mladino, str. LVIII pravita, da je »nekdo brez njegovega dovoljenja in pod svojim imenom dal natisniti« ta Križev pot. Žal je tudi pisea teh vrst zavedlo Hašnikovo pismo (A. M. Slomšek I, str. 68). Ko so se mu po natančnejši raziskavi vzbudili pomisleki, je bilo že prepozno. Hašnikova trditev nima zadostne opore. To je zgled, kako treba previdno rabiti celo podatke takih ljudi, katerih pričevanje kot neposrednih prič je navidezno vzvišeno nad vsak dvom. Kar pa pripoveduje Kosar o »molitveniku«, pod katerim mislimo Sl. Križev pot, je bolj zanesljivo radi tega, ker pravi, da je to slišal iz ust škofa samega.

4. Ali naj govorimo in pišemo o Slomšeku ali Slomšku?

Vprašanje ni zgolj jezikoslovno, marveč ima tudi etnološko in historično stran. **Etnološko:** v kaki obliki se v ljudski govorici sklanja ime Slomšek in slična imena? **Historično:** v kaki obliki se je pisalo ime Slomšek za časa, ko je še živel, in kako po njegovi smrti? Kako so ga pisali njegovi sodobniki in kako poznejši rodovi pred in po letu 1900?

I. **Etnološka stran.** Krajevna in rodbinska imena so nekake jezikovne okamenine. Kakor mora paleontolog računati z obliko okamenin, kakor so, ne kakor bi morale biti po sedanjí formaciji dotične živali ali rastline, tako mora etnolog, zgodovinar in končno, rad ali nerad, tudi filolog vzeti krajevna in rodbinska imena, kakor so se med ljudstvom ohranila, če tudi ne odgovarjajo v vsem njegovemu okusu.

Glede imena Slomšek in sličnih imen, ki se končujejo na -ek, ni treba dolgovernih dokazov; ne samo v šmarskem okraju, v katerem je Slomšekov rojstni kraj Ponikva, temveč po vsem bivšem Spodnjem Štajerskem, enako v Prekmurju se ime Slomšek sklanja: Slomšeka, Slomšeku, Slomšekov itd. Pri neki seji Zgod. društva se je ugotovilo, da se n. pr. ime Tominšek v gornjegrajskem okraju sklanja: Tominšeka, Tominšekov itd. Slično v konjiškem okraju: Zidanšek-eka, imena Slomšekovih rojakov-Ponkavljanov Zdolšek-eka, Marzidovšek-eka. Morali bi biti pač tehtni razlogi, da bi se smelo to nesporno dejstvo prezreti in spremeniti, kar je ustvaril nepokvarjen ljudski čut. »Popravki« bi bili opravičeni, kjer je kako rodbinsko ali krajevno ime dobilo svojo (izopačeno) sedanjo obliko pod tujim vplivom (germanizacija ali madjarizacija!), ne pa, kjer se je sedanja oblika razvila po organskih dialektoloških zakonih. Vsekakor je odločilnega pomena, kako se ime sklanja v njegovi ožji domovini. Neznaušteno je, če se kako krajevno ali rodbinsko ime nateza na kopito narečij, kjer dotično ime ni domače. Napačno bi ravnal, kdor bi n. pr. kako specifično gorenjsko ime hotel obrazovati po štajerskih narečjih. Ime Slomšek in slična so lastna štajerskim Slovenceem in tukaj velja e v končnem zlogu kot popolni glasnik ter se v odvisnih sklonih nikjer ne izpaljuje. Za njih pravilno pisavo niso merodajna koroška ali gorenjska narečja, temveč le tista, kjer so ta imena prav domača. To je del folklorističnega zaklada, ki se mora pustiti pri miru.

II. **Zgodovinska stran.** Na prvi pogled se zdi, da je stvar za obliko Slomšeka izgubljena. Najstarejši slučaj oblike »Slomšku« je pač Prešernov zapis v posvetilu 3. zv. »Kranjske Čbelice« iz l. 1832.: »Gospodu Slomfhu«¹⁾. Prešeren kot rojen Gorenjec, je kajpada smatral e v končnem zlogu -ek kot polglasnik.

¹⁾ ČZN XXVII, 1932, str. 103.

Čutil je pa, da v Slo m š k u nekaj manjka, zato si je pomagal z apostrofom. Dejanski med takratnimi pisatelji nihče ni v tej obliki pisal Slomšekovega imena.

Kako je pa Slomšek sam sklanjal svoje ime? Pismo Bleiweisu z dne 12. febr. 1856 je Slomšek sklenil z besedami: »Bodite dobri Vašemu Slo m š k u«²⁾. To je edini slučaj, drugače, kjer Sl. končuje pisma s svojim imenom v postranskih sklonih, sklanja le svoje krstno ime: Slomšek Antonu itd. V svojih objavljenih in neobjavljenih spisih redko govori o sebi in kjer že mora sebe imenovati, rabi nominativ ali pa zaimke.

Iz tega edinega slučaja njegovega podpisa pa nikakor ni upravičen sklep, da je Slomšek res tako sklanjal svoje ime. Kdor čita njegove rokopise ali že objavljena pisma, se prepriča, da je pisal z veliko naglico in v besedah često izpuščal posamezne črke in cele zloge. Tako je n. pr. v pismu Bleiweisu 15. marca 1851 zapisal svoje ime samo na pol: Slo...³⁾. Obliko Slomšku je tedaj zapisal, ne kakor bi bil res tako sklanjal svoje ime, temveč mu je e slučajno izpadel. Ako bi bil Slomšek sam res tako sklanjal svoje ime, bi bila to z ozirom na takratno splošno pisavo prava uganka, Bleiweisu bi to gotovo bilo znano in njemu kot rojenemu Gorenjcu bi bila pač bolj prikupljiva oblika Slomška, vendar pa on v »Novicah« dosledno piše le o Slomšku, nikdar Slomšku. — Leta 1846, v št. 24, str. 96 so »Novice« prinesle »veselo, veselo oznanilo«, da je nadškof solnograški imenoval Antona Slo m š e k a za škofa lavantinskega, v št. 30. so pa prinesle po eno pesem iz Štajerskega, Kranjskega in Koroškega v proslavo Slomška⁴⁾. In ko je 1862 umrl, so prinesle žalostno novico, »da Slomška ni več na svetu«. Vmes so dosledno pisale o Slomšku in Slomškovih delih.

Da je Slomšek sklanjal svoje ime Slomška, -u, je razvidno iz njegove pisave sličnih imen v »Drobtinica h«. Tako je leta 1849. objavil v »Drobtinica h« življenjepis svojega rojaka, Ponkovičjana Mihaela Z a g a j š e k a, pa ga dosledno tako sklanja.

Fran K o s a r je po smrti Sl. 1863 objavil v »Drobtinica h« Slomškov slovenski življenjepis, pa dosledno piše Slomška. Enako tudi v naslednjih letnikih, kadar je sploh govor o Slomšku. — Ljubljanska »Zgodnja Danica« pozna le Slomška. Sploh je značilno, da vsi starejši pisci, ki so še Slomška poznali in mogli vedeti, kako se je izgovarjalo njegovo ime, pišejo dosledno le o Slomšku. Tako Lendovšek, izdajatelj Slomškovih spisov, Marn v »Jezičniku« XXIV (1886), »Kres« (1883), Macun v Knj. zgod. štajerskih Slovencev (1883). Enako razni časopisi v Ljubljani in izven Ljubljane. V C e l o v c u piše Anton Jancžič (slovničar) v »Slov. Glasniku« 1862, str. 372: »zgubili smo našega duhovnega očeta A n t o n a M a r t i n a S l o m š e k a«.

V G o r i c i čitamo v Malničevem »Rimskem Katoliku« o Slo m š e k u in Slo m š e k o v i h delih (IV, 1892, str. 125; V, 1893, str. 406). Torej na Goriškem, Koroškem, Kranjskem in Štajerskem so poznali le Slo m š e k a.

Šele proti koncu XIX. stoletja se pojavi oblika Slomška. Leta 1869. toži urednik Kosar, da Slomškovim »Drobtinica m« žuga pogin. In res, XX. letnik je še

²⁾ AZN I, str. 320, pismo 23.

³⁾ N. d. str. 314.

⁴⁾ Ko je Slomšek postal škof, je podaril Bleiweisu tri zvezke rokopisa »Local-Benennun-gen« po slovenskem delu krške in lavantinske škofije na Koroškem in v celjskem okrožju na Štajerskem. Bleiweis je lastnoročno zapisal, da je rokopis, ki ga sedaj hrani »Slovenska Matica«, darovan od nepozabljenega gosp. knezoškofa M a r t i n a S l o m š e k a — njemu v porabo.

izšel v Mariboru, potem so pa za dolgo let prenehale. Šele leta 1887. jih je obnovil dr. Fr. Lampe ter je XXI. letnik izšel v Ljubljani. V tem letniku so objavljene tri Slomšekove pridige, ki jih je Kosar prevedel iz nemščine in pripravil za XXI. letnik, ki je bil imel iziti leta 1870. Ze v naslovu in v opombi k prvi pridigi srečamo 1887 S l o m š k a. To pa ni prišlo iz peresa Kosarjevega, ampak Lampe sam je Slomšeka »popravlil« v Slomška. Vsa čast blagemu dr. Lampetu, a kdor je imel z njim v literarnih zadevah kaj opraviti, je lahko izkusil, da je bilo v njem precej avtokrata⁵⁾. Tako je Kosarju spremenil Slomšeka v Slomška. V letniku XXIV. (1890) je pa vendar Jerneju V o h u v Stepišnikovem življenjepisu pustil Slomšeka; najbrž je Voh tako zahteval.

Glaser v svoji zgodovini slovenskega slovstva tudi piše o Slomšku, a to obliko so mu dali najbrž šele pri Matici v Ljubljani, kjer je marsikaj prišlo v knjigo, kar se je potem pripisovalo pisatelju.

Ob stoletnici rojstva Sl. 1900 je poročal »Slovenec« o S l o m š e k o v i slavnosti na Ponikvi, »Slovenski Narod« pa o S l o m š e k o v i in S l o m š k o v i; očitno je štajerski dopisnik rabil obliko »Slomšekova«, ljubljanski poročevalec pa »Slomškova«.

V »Lj. Zvonu« 1900 je A. Aškerc v članku A. M. Slomšek (str. 682) rabil besedo v »Slomšekovi dobi«. V istem listu je leta 1901. dr. Jos. Tominšek poročal o knjigi dr. Medveda in rabil obliko Slomšeka. Dr. Medved piše v svoji knjigi vsakozi o S l o m š e k u. — »Popotnik« je leta 1900. prinesel več člankov o Slomšku. Val. Pulko govori (str. 77) o Slomšekovi dobi, dr. Fr. Ilešič (str. 257) o Slomškovem slogu, Pavla Rus (str. 183) govori o Slomšku. V naslednjem letniku 1901 istega glasila pa dr. Ilešič v kritiki Brinarjeve knjige že rabi obliko Slomška. V svoji knjigi »O pouku slovenskega jezika« (1902) se je vrnil (str. 17) k Slomšku, pozneje se je oklenil odločno pisave Slomška.

Škrabec rabi še l. 1900. (»Cvetje«, zv. 8., platn.) v četrtem sklonu obliko Slomšeka in svojivni zaimsek Slomšekove (spisc) in še l. 1904. (zv. 3, 4) govori o Tominšku, ne Tominški. V imenih Slomšek, Tominšek itd. se torej po Škrabcu e v končnem zlogu ne sme izpuščati.

Po letu 1900. je bolj in bolj prevladovala oblika »Slomška« ter so se polagoma oprijeli te pisave tudi štajerski pisatelji.

III. Filološka stran. V poročilu o knjigi dr. Medveda je Fekonja 1901 v »Domu in svetu« str. 121 pisal, da po ljudskem izgovoru velja »Slomšeka«, po slovniškem pravilu pa Slomška.⁶⁾ Katero je to »slovniško pravilo«, ki velja več kakor ljudska splošna govorica? Pisec ni poklicni filolog, zato se ne bo spuščal v filološka razglabljanja, ampak ugotavlja le naslednja nesporna dejstva:

1. Pri Levcu (»Slovenski pravopis«) se glasi 160. pravilo: »Kadar ima edn. imenovalnik v poslednjem zlogu polglasni e, bodisi prvoten ali pozneje vrinjen ali

⁵⁾ V potrdilo naj služi naslednji slučaj: L. 1895. je pisec poročal v DS o bolgarski književnosti. Med drugimi je bil omenjen bolgarski pisatelj Stefan J. Verkovič. Urednik Lampe je napravil iz njega V e n k o v i č a. Pisec je mislil, da je stavce zamenjal črki r in n, pa je urednika opozoril na napako. Za odgovor je dobil, da ostane pri Venkoviču, ker da je on to »dobro premislil«. »Sem dobro premislil« je bil sploh njegov stereotipičen izgovor, če mu kaka kritična opazka ni bila po godu. — Ob dejstvu, da se nekdo piše Verkovič in ne Venkovič, je vsako »premišljanje« odveč, toda: Sic volo, sic iubeo!

⁶⁾ Že l. 1885. piše Fekonja v Slovanu (II, str. 180) o Slomšku.

po analogiji iz določnega samoglasnika nastal, tedaj izpade ta e v ostalih sklonih.«⁷⁾ V imenu Slomšek in sličnih pa e v zadnjem zlogu ni polglasnik, ne pozneje vrinjen, ampak je polni samoglasnik. Nihče nikjer ne govori Slomš'k, ampak popolnoma različno Slomšek. Torej ni razloga, zakaj bi se moral e izpalniti.

2. Breznikova slovnica za srednje šole, 4. izdaja, Celje 1934 v § 149 (v prvi izdaji, Celovec 1916, § 116, dobesedno prevzeto tudi v 4. izdajo) daje naslednje pravilo: »Ako ima imenovalnik v zadnjem zlogu polglasnik, se v ostalih sklonih izpaljuje«. Slede zgledi, potem pa pripomba: »Polglasnik ostaja le, ako bi se sicer beseda težje izgovarjala, n. pr. jazbee« itd.⁸⁾

V imenu Slomšek in sličnih pa v zadnjem zlogu nikdar ni bilo polglasnika, torej je neopravičeno v ostalih sklonih izpuščati e, ki se je prvotno glasil a: Slomš'ak — Slomš'ak. Po slovniškem pravilu (Breznik, § 14) se polglasnik spremeni v a, ako dobi dolg naglas. — Nasprotno pa a v končnem zlogu, ako izgubi naglas, preide v e. Tako je iz prvotnega Gomilš'ak (človek, ki domuje ob gomilah) nastal Gomilšek, iz Vrbnjaka Vrbnjek itd. Na tak način je iz Slomš'aka (lastnika Sloma) nastal Slomšek. Oblika Slomška -u torej slovniško ni utemeljena.

3. Vatroslav Jagić v knjigi »Spomeni mojega života« II. str. 206 pripoveduje, kako mu je Torbar, naslednik Račkega kot predsednik Jugoslavenske akademije, v pismu 10. V. 1896 stavil vprašanje, kako se naj sklanja ime Šulek (mož je bil po rodu Slovak in član akademije): Šuleka ali Šulka? Torbar sam kot ne-filolog (bil je prirodopisec) je na podlagi svojega opažanja prišel do zaključka: ako je na predzadnjem zlogu dolg naglas (')⁹⁾, se v genitivu itd. izpušča vokal, če je pa naglas kratek (˘), se ne izpušča. Če bi se torej izgovarjalo Šúlek, bi se moralo sklanjati Šulka itd., ker pa se je izgovarjalo Šulek, mora biti v ostalih sklonih Šuleka.

Jagić mu je odgovoril, da ima to razlaganje polno veljavo za kajkavsko narčje (in torej tudi za slovensčino), zato se govori: pèsek — pèseka, mali pes, a: pèska — pèška (der Sand).

Imeni Šulek in Slomšek kajpada nista vzporedni, ker prvi je bil Slovak, Slomšek pa Slovenec, toda Jagičevo utemeljevanje velja za Slomšeka še bolj kakor za Šuleka.

Naglas v imenu Slomšek je kratek, ne dolg: Slòmšek, ne Slómšek, torej je po Jagičevem pravilu genitiv Slomšeka in ne Slomška. Dejanski se ljudska govoreca tudi drži tega pravila, tako glede naglasa kakor tudi izgovarjave pismenke e v končnem zlogu.

4. Blagoglasje jezika nikakor ne zahteva, da bi se moral v drugih sklonih izpuščati e; baš nasprotno. Piše se spominja svojega nekdanjega nepozabnega profesorja Ivana Milčetića, ki nam je dijakom večkrat poudarjal, da je lepota

⁷⁾ Nazoren primer prehoda iz določnega samoglasnika v polglasnik imamo v besedi človek. Od Save in še preko Mure se povsod različno sliši končni zlog -ek. Na Kranjskem se pa ponekod sliši člov'k (v izgovoru člouk). Tu je staroslovenski *č* prešel v polglasnik in ta se je izpustil. Ta izgovor je pa čisto lokalnega značaja, zato se v knjigi ne vpošteva. Nihče ne piše člov'k ali člouk-člouka. Enako je oblika Slomška lokalnega značaja tam, kjer to ime sploh ni vdomačeno. Kadar bodete pisali člouk-člouka, tedaj lahko pišete tudi Slomška i. t. d.

⁸⁾ Breznik-Ramovšev Pravopis (Ljubljana 1935) navaja različna imena, glede katerih ni nobenega spora, za ime Slomšek in slična pa ne podaje nobenega navodila, znak, da je to vprašanje še odprto.

⁹⁾ Jagičeva naglasna znamenja.

jezika zlasti v primerni rabi vokalov, ne pa v kopičenju konsonantov, ter je pristavil, da sta prav iz tega razloga med slovanskimi jeziki ruski in srbohrvatski jezik najlepša. Pri nas pa novejši čas nekateri mislijo, da je lepota in pravilnost jezika v tem, da se samoglasniki izpuščajo, požirajo ali nejasno izgovarjajo, kopičijo pa trdi soglasniki. Pri obliki Slomšku se še to toliko ne čuti, tem bolj pa v drugih slučajih. Če se izpušćanje e v imenu Slomšek vzame kot splošno pravilo in dosledno uporablja, pridemo končno do absurdnosti. Vzamimo dokaj običajno ime Vrbnjak in Vrbanjšćak; ime je samoniklo med panonskimi Slovenci, po drugih krajih se to ime glasi Vrbnjek-Vrbanjšćek, enako kakor Slomšak-Slomšćek, le da je tu tvorba že dovršena, pri prvih pa še v razvoju. Kako bodo zagovorniki »Slomška« sklanjali ime Vrbnjek in Vrbanjšćek? Vrbnjka? To se niti ne da izgovoriti. — Vrbanjšćka? — Tu imamo potem nakopićenih zaporedno kar pet soglasnikov! Kdor vidi v tem popolnost in blagoglasje jezika, ima pač svoj okus in »de gustibus non est disputandum«!

V Studeneih pri Mariboru je trgovina, katere lastnik se imenuje Mikek. Kako bodo zagovorniki »Slomška« sklanjali to ime? Dosledno bi bilo: Mikka. To je pa proti najprimitivnejšim pravilom slovenskega jezika, ki ne trpi dveh enakih soglasnikov skupaj. Ali Mika? Potem bi nominativ moral biti Mik in ne Mikek. Zagovorniki »Slomška« si bodo najbrž pomagali z dodatkom k § 116 Breznikove slovnice, da »polglasnik ostaja le, ako bi se sicer beseda težje izgovarjala«. Pa nimajo pravice do tega zatočišća, ker tu gre za polglasnik, oni pa izpahujejo pravi samoglasnik.

Breznikovo navodilo je čisto pravilno: polglasnik se izpahuje, izvzemši v stavku navedene slućaje, samoglasnik pa ostane. Če se držimo dosledno tega pravila in pišemo »Slomšćek« in slična imena, ne pridemo nikdar v zagato, kakor pride »slomšćanje« v prej navedenih slućajih.

Obliko Slomška in slične je skušal novejši čas opravičiti dr. Fr. Tomšić (Življenje in svet, Ljubljana 1934, knj. 15., str. 503). Njegovo izvajanje pa stoji na krivih predpostavah. Stara oblika Slomšćak (T. piše slomšćak majlimo) ni imela dolgega naglasa na o, marveć kratek naglas na -ak, torej slomšćäk, ne slómšćak, in dandanes se v ljudskem izgovoru naglašä Slómšćek, ne Slómšćek. Dalje trdi, da je e v končnici v »većini dialektov« zaradi sosesćine oslabil v polglasnik. Kje je ta »većina«? Res je nasprotno, da je še dandanes v »većini dialektov«, baš tam, kjer so taka imena doma, ohranjen polni e, ki ostane tudi v odvisnih sklonih. Ni pravilno, da se v članku jemljejo v poštev le imena na -šćek ter se š pripisuje ćarobna moć, radi katere se je prvotni a v konćnem zlogu spremenil v e in ta potem v polglasnik. Isti pojav, kakor pri imenih na -šćek, opažamo tudi pri imenih na -ek, kjer sploh ni v imenu ćrke š; n. pr. Ròblek, Robleka, Vàmlek-eka, Lilek-eka, Bòm-bek-eka, Vrbnjek-eka. Ni š kriv tega, ampak ker se je naglas od -äk premaknil na prejšnji zlog, zato je a prešćel v e, ki je pa »v većini dialektov« ostal polni samoglasni e. Kjer je pa zadnji zlog ohranil naglas, se a ni spremenil v e: n. pr. Stranjšäk (Stranjšćäk), ne Stranjšćek, Ramšäk i. t. d.

Z nekako emfazo poziva pisatelj zagovornike Slomšćeka: će komu ne ugaja oblika Slomška, »s kakšno pravico postaja na sredi pota pri Slomšćeku, namesto da bi jo urno mahnil prav domov do Slomšćäka.« — Odgovor je enostaven: ker je »na sredi pota« ljudska govornica; Slomšćäk pa je daleć za nami. Će bomo povsod šli nazaj do »Adama in Eve«, bomo delali silo ljudski govornici prav tako, kakor jo delajo zagovorniki Slomška, ker ljudska govornica pozna in ćasti le Slomšćeka.

Rajni Škrabec je že l. 1905. na platnicah l. zv. »Cvetja« podal pravilo, ki ga

je že davno pred njim poudarjal tudi Slomšek v svojih predavanjih o slovenskem jeziku, da se v slučaju, kjer ni jasnih dokazov za pravilnost kake oblike, treba okleniti tistega, kar je splošnejše, starejše, doslednejše. Da bi bila edino oblika »Slomška« pravilna, tega slovnica ni dokazala, oblika »Slomška« je bila do zadnjih desetletij splošna, je starejša, med ljudstvom zasidrana in dosledno bolj uporabljiva, kakor oblika »Slomška«.

*

* * *

Značilno je, kako smo Slovenci proslavili stoletnico Slomškovega rojstva: prvič s pompozno »narodno slavnostjo« na Ponikvi 1900 v stilu, kakor je pri nas običajen. Drugič s tem, da je kmalu po stoletnici nastala skrajna nevarnost, da bi njegov rojstni dom bil prišel v roke zloglasnemu društvu »Südmark«, le celjski odvetnik dr. Karlovšek je v zadnjem hipu preprečil to sramoto. Tretjič pa so mu ob stoletnici — iz o p a č i l i m e. Prvo je minilo, drugo še sedaj ni v redu; je še namreč vedno nevarnost, da se izpolni Slomškovo prerokovanje njegovim sorodnikom: »Bodete videli, Slom še bo prišel v tuje roke«, — ne samo v tuje, ampak tudi v — sovražne. Tretje se lahko popravi, če se bodo vpoštevali stvarni razlogi in ne bo odločevala diktatorska samovoljnost.

Lan in njegovi izdelki v Slovenski krajini.

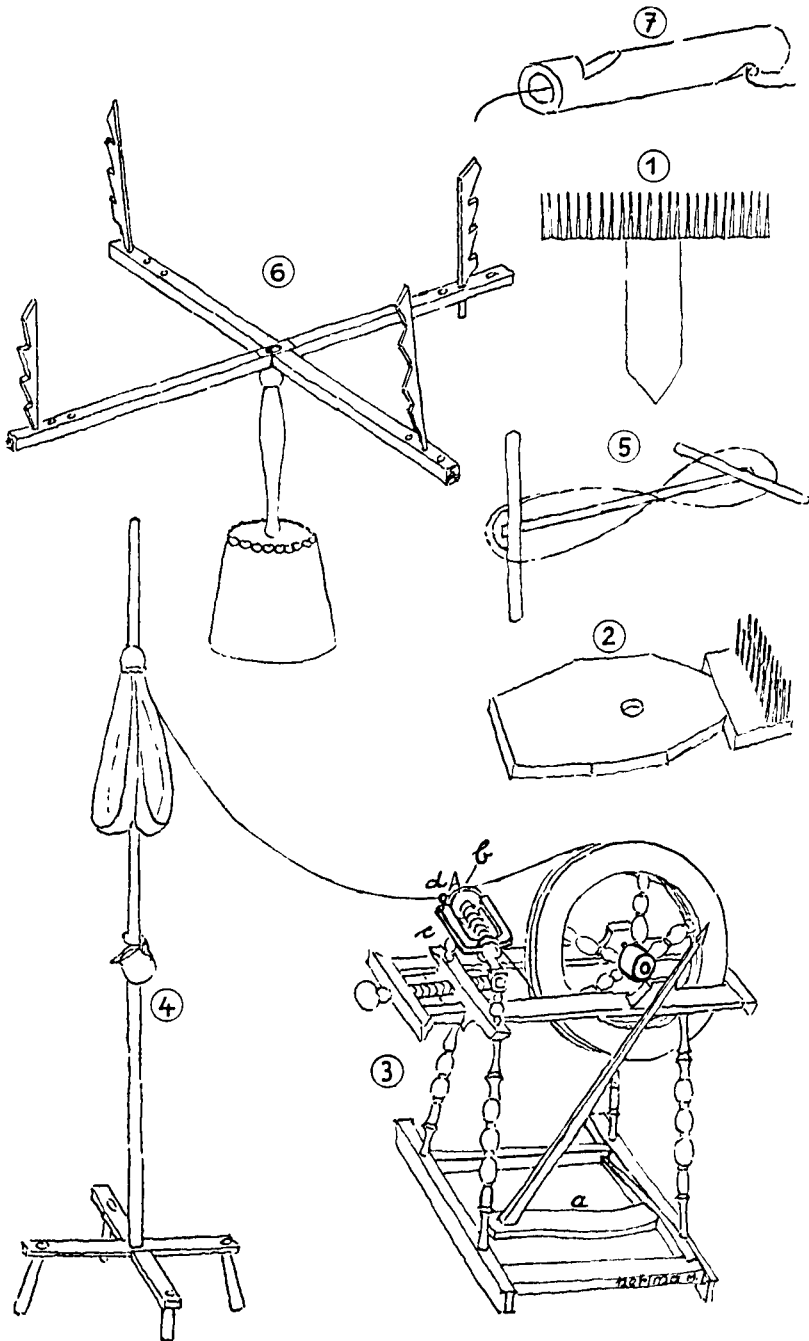
V i l k o N o v a k.

Izdelovanje obleke iz domačega platna v Slovenski krajini izumira. Pred kakimi petdesetimi leti je bilo pridelovanje lanu znano še sleherni liši. Danes gojijo lan v glavnem le za manjše potrebe, tu in tam pa so tudi še v rabi domače statve.

Lan sejejo »o k o l i J é d r t i n j e g a« (17. marca); včasih je dala gospodinja mokro krpo na drog in če ni zmrznila, tedaj je bilo vreme za sejanje lanu ugodno. Pozni lan imenujejo v nekaterih krajih »d r ũ g i l e n«. V zvezi s sejanjem lanu je znan rek: če so v starem letu dolge cincalice (ledene »sveče« na strehi), tedaj bo zrastel dolg lan; če pa pred Gregorovim (12. marca) pójejo žabe, tedaj zareglajo lan. Ponekod je udomačeno mnenje, da je lan najlepši, če ga sejejo stoti dan v letu.

Lan je treba »m i k a t i« (skubsti, nazivi so zapisani v Beltincih) okoli »L a d í s l a v o v e g a« (27. junija). Nato »z r í l a j o g l a v i n e n a r i u« (smukajo, rihljajo glavice na rihlju, smukavniku); »riu« je priprava z vodoravno stoječo vrsto zobcev, podobna glavniku. Osmukan lan peljejo »n a p l e j o« na travnik, kjer se pleja ob deževnem vremenu tri tedne, sicer pa mesec dni. Ob sončnem vremenu je treba posušeni lan »g o r v z e t i«, da se predivo rado odpusti od »p a z d e r j a«.

Sledi teritev. Nekoč je veljala vraža, da se teritev ne sme pričeti pred »Vélkov mešov« (15. avgusta), ker bi sicer toča pobila. Lan sušijo ua »p e č n i c i« (laniščenica, sušilnica, čren), ki je z ilovično steno obdana jama, prekrita s hlodi, na katere polože lan. Ob pečnici postavijo »t r l j e« (terice) svoje »t r l i c e« in »t e r é j o«. Najprej »k l à n f a j o s p a z d e r j a«, nakar »g l a d i j o«. Za tem »o g l á v l a j o« (mikajo) na »g r e b e n u«, ki je pritrjen na klop in ima navpične žeblje. Iz prvega, debelega posnetega prediva tkejo »t r j á č n o p l a t n o« ali »t r j á č e«, iz katerega delajo žaklje in ponjave; iz druge vrste prediva tkejo »h o d n i č n o p l a t n o« za slabše prte; včasih so delali iz hodničnega platna tudi hlače; iz tretje vrste, to je »č e s t í n o«, tkejo platno za »s t ò u n i c e« (namizne prte), za obleko,

Orodje za obdelovanje lanu: 1. Riu, 2. Greben, 3. Korblat: a) klačnjek, b) špula, c) perutnice, d) ključica. 4. Preslica. 5. Motovilo. 6. Garnoki. 7. Štrütif.

»ròbačec« (srajce); najbolje, kar ostane, je »povèsmo«, iz katerega so delali platno za »svétešnjo« (praznično) obleko.

Predivo »predéjo na kòrblati« (kolovrat; na Goričkem je znan ta izraz). »Prélja« (sliko gl. Koledar Družbe sv. Mohorja za 1932, str. 60; V. Sadar, Lan in konoplja, str. 47; str. 58 slika kolovrata); tlači z nogo »kláčnje« ter tako poganja kolo, ki je z dreto zvezano s »špulo« (vrtenom); »špula« ima »perutnice«, v katerih je »ključica« (kobilica); »špula« je v »špulnjeku«. Ob kolovratu stoji »preslica«, na katero je z motvozom privezana »kòudila« (kodelja). Ko snuje predica nit, namaka prste v vodo, ki jo ima v posodici privzeto na preslici, ali pa slini prst. Nit gre skozi »ključico« in se suče na »špulo«.

Ko je »špula« polna, tedaj »mòtajo« nit na »motovilo« (rašek); to je sedaj »prèdeno«, ki ga je treba »bélit« s kuhanjem v lugu (dvakrat do trikrat); pozimi ga je treba manj kuhati, ker postane na mrazu hitreje belo. Ko se »prèdeno« opre in posuši, ga dajo na »gàrnok« (motovilo, garnih), odkoder ga »vùjajo« (uvijajo) s »štrútištom« (štrif), prevotljenim lesom iz »zòbovca« (bezga), skozi katerega je napeljana nit, na »klopko«.

»Prèja« v klopkih pride k tkalcu. On »osnové«: na tleh ima »klòbčcnico«, škatljo z dvanajstimi klobki; dvanajst niti združi in »pleté snovàčec«; nato dene na »kròsna« (statve); nit napelje skozi cev »čunék« (čolnek) in »tké, éec«.

O tkalcih so razširjene sledeče vrstice:

Dur, dur,
tri lakte, tri dni,
en krajcar dobi,
ž njim v krèmo beži.

Ko tkalec stke (»sètka o je«), je platno v »trobi« (tròuba). Treba ga je »plejati« na trati s polivanjem ob sončnem vremenu vsaj teden dni. Tako postane belo. Iz »čestínega« dvojno stkano platno je »kùklènsko«.

Obleko (obleč, gvant) so še v 2. polovici 19. stol. izdelovali večinoma iz domačega platna.

I. Ženska noša. a) »Janka« (krilo) ima ob pasu »koléir« (ovratnik), za dlan širok, zvezan z belimi trakovi, ki so bili lahko tudi »s tènki kónec sètkani«. »Sneha« (nevesta) je imela ovratnik »z erdèčimi máicicami« (pentljam, cofki). »Janke na grbe« so nosile ženske samo k maši.

b) »Rokàfci« so imeli »rokav s cele polé«, ki je bil ob rami nagrban; pod pazduho je imel »làstavico«, to je vložek, da je bil rokav širši. Tak rokav je bil »kòšnáti«. Na koncu rokava, ki je segal do lakta, je bil »kolaríč«, rdeče ali pisano zarobljen s »prišem«, ki so ga kupovali od Slovakov po sejnih. Spredaj so bili »rokàfci« zvezani z belim, rdeče obrobljenim trakom.

c) »Prt« so nosile ženske v cerkev ali sicer na poti iz vasi. Prt je bil tak, kakršnega so rabili v postelji; zgoraj je bil položen v dve gubé, segal je pod kolena; spodaj je imel na notranji strani prišito pisano kupljeno blago; spredaj se je zvezal v »vozéo«.

č) Na glavi so nosile omožene ženske »pocüu«: rdeče pisano kapico na temenu. Čez njo so dale »belo pèčó«, ki je imela na oglu všito rdečo rožo. Peča je bila iz kupljenega platna.

d) »Bandžúr« je bila slovesna ženska noša ob poroki; narejena je bila iz črnega sukna.

II. Moška noša. a) Široke bele hlače, tudi »brgeše«, »brgüše« so imele spodaj »zábrnke« (cofe).

b) »Ròbača« je imela rokave, s cele polé«, ki so bili spredaj zvezani; tudi robača je bila spredaj z nitjo zvezana.

c) »Jopa« je bila narejena iz »siríne« (irhovine).

è) »Gabân« je bil grob plašč (v rabi do okoli 1860), ki ga je na paši dal pol podse, s polovico pa se je pokril.

d) »Kòžì« (kožuh) je nadomestil gaban. Značilne so bile zanj prišite rože na hrbtu.

Danes delajo iz domačega platna le namizne prte in rjuhe ter perilo. Včasih nosijo moški pri delu še široke domače hlače, a le starejši. Zgornjo obleko je popolnoma nadomestilo tovarniško blago in le sedemdesetletne ženske se spominjajo, da so v mladih letih nosile domačo obleko.

Slovstvo.

Dr. Francè Stelè, Monumenta artis slovenicae. Ljubljana 1935. Akademska založba. Suopis 1.—13.

V veliki obliki je začelo izhajati delo, kakršno je bilo po svoji ideji že večkrat projektirano in tudi že težko pričakovano. Za naše razmere in za današnji dan pa je vendar presenečenje: obširni načrt in tiskarska oprema sta pač nad pričakovanjem. Delo samo je mogoče presoditi le v majhni meri, saj je od šestintridesetih nameravanih izšlo šele trinajst mesečnih zvezkov, ki so enakomerno opremljeni in oviti v ovoj s Plečnikovo risbo. Vendar je že sedaj očitno, da je podjetje z znanstvene in založniške strani izredno važno in bo v bodočnosti gotovo še predmet naše in tuje znanstvene pozornosti.

Raziskovanje slovenske umetnostne preteklosti ni še prav staro. Če se ustavimo pri novejši dobi, ki za znanstveno delo predvsem prihaja v poštev, je pred našim stoletjem mogoče zabeležiti le nekaj posameznih poskusov, ki so sicer zelo koristni, niso pa utegnili ustvariti podobe naše umetnostne preteklosti niti v najskromnejših potezah. To nalogo je pričel izvrševati naš čas, ki je posebno po vojni kaj vztrajno gojil sistematično raziskovanje naših starejših umetnostnih spomenikov. Naravno je, da je ravno spomeniški konservator imel največ prilike priti v neposredno dotiko s spomeniki naše umetnostne preteklosti, saj je prav on poklican, da za nje skrbi in jih varuje pred kvarnimi vplivi časa. Toda dr. Fr. Stelè, ki je pri nas vršil to nalogo, je z njo združil tudi obširno raziskovalsko delo, kateremu se imamo zahvaliti za dolgo in neprekinjeno vrsto značilnih umetnostnih najdb.

Oni usodni prelom v naši zgodovini, ki je po zmagi protireformacije usmeril ves naš kulturni tok italijanskemu jugu naproti, je zakrivil, da je vse staro in na severnjaško kulturno preteklost spominjajoče zapadlo ne le pozabi, ampak večinoma tudi pogubi. Barok, ki se tudi pri nas odlikuje s fanatično brezobzirnostjo, če gre za ustvarjanje novih arhitekturnih del, je uničil marsikatero srednjeveško zgradbo, če jo je predelal, ji je pa vsaj slikarsko dekoracijo uničil ali prebelil. In pod tem beležem je več stoletij počival dobršen del slovenskega srednjeveškega slikarstva, o katerem so nam še pred nekaj desetletji pričali le posamezni spomeniki, obravnavani kot precejšnje kuriozitet. Z neumornim delom je v dolgih letih napora in s sodelovanjem enega najinteligentnejših umetnikov-restavratorjev uspelo F. Steletu, da je ne le odkril zelo veliko spomenikov slovenskega,

srednjeveškega slikarstva, ampak da je tudi iz njih razbral zgodovinski razvoj te važne umetnostne dobe. Njena posamezna dela so bila večkrat predmet Steletovega publicističnega dela in tudi celotno dobo je poskušal stilsko opredeliti. Sedaj pa bo v okviru, ki je mnogo večji, prišla njena prava podoba do pravilnejšega izraza.

Delo, ki ga je začel izdajati z naslovom »Monumenta artis slovenicae« dr. Fr. Stelè, bo obsegalo vse važnejše spomenike slovenske umetnostne preteklosti v jasnih reprodukcijah. Obširno gradivo je izza pokristjanjenja Slovencev razdeljeno na štiri časovno omejene skupine, v katerih so zastopani spomeniki slikarstva, kiparstva, stavbarstva in umetne obrti. Zaradi največjega števila ohranjenih spomenikov in zaradi njihove stilске pomembnosti je slikarstvo najbolj upoštevano: zanj sta določena dva cela zvezka. Če presodimo doslej izdane snopiče, pridemo do prepričanja, da je srednjeveško slikarstvo, najosebnejše polje avtorjevega dolgoletnega raziskovanja, tudi v tem okviru najintenzivnejše obdelano, kar je le prav in koristno.

Kot rečeno, je vsak snopič enako opremljen in obsega štiri strani slovenskega in francoskega teksta ter osem strani reprodukcij na močnem papirju. Tekst je mišljen kot razlaga priobčenim slikam in je iz tehničnih razlogov zaključen tako, da je vsak snopič celota zase. To je vzrok, da spomeniki niso obravnavani po izključno časovni vrsti, kot bi pričakovali, ampak so na podlagi različnih meril iz njih sestavljene celote, označene z naslovi posameznih snopičev. Tako je prvi snopič dobil naslov: Splošni pregled razvoja srednjeveškega stenskega slikarstva v Sloveniji in v pičlih besedah našteva posamezne časovne oddelke, kot jih je ugotovil F. Stelè. Naj ponovimo njegovo generalno razdelitev stila v slov. srednjem veku: I. Zgodnjegotski risarsko plastični slog obsega pri nas odlomke fresk pri minoritih v Ptuju; II. Bolje je zastopan zgodnjegotski risarski slog, ki tudi pri nas obsega prvo polovico in srdo XIV. stol.; III. Gotski idealistični plastični slog z velikim številom spomenikov vse do druge polovice XV. stol., s prekmursko skupino in kasnejšimi kranjskimi stenskimi slikami; IV. Realistični plastični slog se uveljavlja od druge polovice XV. stol. z nizozemskimi in južnonemškimi vplivi; s XVI. stol. se pri nas pojavlja renesansa, ki je severnega izvora in le v obmejnem pasu ob Italiji so vidni direktni italijanski ali bolje rečeno benečanski vplivi.

Steletova razdelitev slovenskega srednjeveškega stenskega slikarstva je sedaj mnogo enostavnejša in naravnejša, kot je bila v njegovem prvem poizkusu periodizacije, a vendar še ni tako plastična, kot bi jo spričo kratkega obsega pričakovali. V glavnem so vzroki in stilski izvori dobro ločeni, dasi meja med severno in italijansko renesanso ni tako izrazita, kot jo je svoj čas zaznamoval Izidor Cankar v še danes veljavni razpravi. Stelè bi bil mogel v tako splošni sliki opustiti drugotne nianse, ki so za splošni stilski razvoj manj važne in bi utegnile bralca odvrniti od osnovnih potez.

Prveinu snopiču so pridejane reprodukcije najstarejših gotskih stenskih slik, drugi obsega kranjski prezbiterij z izborom srednjeveških spomenikov, tretji dela Janeza Ljubljanskega, četrti Janeza Aquilo in prekmursko slikarstvo. Peti snopič obravnava Turnišče, šesti pa, po že deloma spremenjenem programu, Poslednjo sodbo. V sedmem snopiču so objavljeni spomeniki Kristusovega trpljenja, ki je dalo snov za nekatere značilne ciklese fresk, v osmem so sprevidi Svetih treh kraljev, katerim sledi Marijino življenje v devetem snopiču. Kakor v prejšnjem, prednjačijo tudi v tem snopiču freske iz obširnih ciklov pri Sv. Primožu nad Kamnikom. Deseti snopič prinaša svetniške legende, vkolikor niso reproducirane že v prejšnjih snopičih. Enajsti snopič je navržen ter ves posvečen freskam v Crngrobu, katerih važen del je odkril dr. Stelè med nastajanjem dela. Ž njim je zaključeno objavlanje naših srednjeveških fresk. Dvanajsti snopič obsega oltarne slike z nekaterimi znamenitimi importi, zadnji, trinajsti snopič pa izbrane primere miniaturnega slikarstva.

Po naštetih vsebini vidimo, da izdaja ni sistematična, da po potrebi menja vidike, ki so

enkrat razvojni, drugič topografski, največkrat pa ikonografski. To je bolezen, za katero bolehajo vsa podobna dela povojnih let, še celo taka, ki so pričela izhajati z vse drugačnimi ambicijami, kot Steletovo. Za naročnike, ki so pričakovali prvi del od snopiča do snopiča, je bil ta način gotovo prijetnejši, kot pa ohranjevanje fragmentov do kraja, ko bi se šele pokazala zgodovinska in umetnostna celota. Danes, ko leži pred nami završen prvi del, pa je prav zaradi tega orientacija nekaj težja, freske, ki spadajo časovno in topografsko skupaj, so uatisnjene v različnih snopičih v dotičnih ikonografskih celotah in brez ozira na časovni red. Prav zato je avtor s svojim razvojnim pregledom v prvem snopiču skušal bralcu olajšati stališče ter mu napisal prepotrebni umetnostno-zgodovinski kažipot.

V prihodnjih snopičih so spremljajoči teksti vedno kratki, a popolnoma zadostni in vedo povedati vse, kar utegne zanimati na dotičnem spomeniku. Vsebinski opisi in datacije, često pa tudi stilska razpravljanja, ki operirajo z bogato literaturo. Posebno zanimiva so izvajanja o kranjskih oltarnih slikah, pri katerih je Stelè vključil ugovorom obdržal svojo prvotno letnico postanka.

Glavno delo vse publikacije je pač izbira in reprodukcija slik, ki so prava »Monumenta«. Po že razloženih naslovih snopičev se je ravnala tudi izbira del, ki seveda zaradi velikega bogastva spomenikov niso mogla biti vselej izčrpno zastopana. Vseeno nam Steletovo delo v marsičem šele odkrije pravo podobo našega srednjeveškega slikarstva, ki je bilo doslej znano le onim specialistom, ki so mogli zasledovati vse posamezne razprave po raznih časopisih in zbornikih. Ne-le po številu del, ampak tudi po umetnostni pomembnosti nas razveselijo velike pole z reprodukcijami, ki nazorno predstavljajo ves razvoj in vse odvisnosti naše srednjeveške freske, ki tvori jugozahodno mejo severnega slikarstva napram Italiji. In vendar so tudi njenim uplivom odprta vrata. Tako nastane zelo pestra celota, vredna velikega umetnostno-zgodovinskega truda, pa tudi naše ljubezni.

Slike same so izbrane po njihovi snovni ali stilski važnosti ter včasih ilustrirajo tudi detajle. V prvem snopiču so slike najpopolnejše, pozneje se sem pa tja pojavlja kak slabši posnetek, ki ni čisto smotrni, proti koncu prvega dela pa se take napake popravljajo. Čeprav so reprodukcije vedno jasne in dobre, bi si včasih želeli manj čisto strokovnjaške zainteresiranosti pri izbihi in pri omejevanju slik ter več čistega veselja nad umetnino samo. To velja v slučajih, ko so pri posameznih scenah škarje pozabile odstriči kako gluho in slepo mesto sosednje slike ali pa tam, kjer so slike posnete od strani, kar občutno moti perspektivo v reprodukciji. Seveda je treba priznati, da v nekaterih slučajih ni mogoče stenski sliki do živega, ker jo zaslanja kak steber, prižnica ali pa je kriva premajhna distanca sploh. Tehnično pa je reprodukcija povsod vzorna, papir dokumentarno kvaliteten in oprema prijetno snažna. V snopiču z oltarnimi podobami, še bolj pa v zadnjem z miniaturnimi je vsaka reprodukcija res samostojen spomenik umetnosti. V mnogih slučajih se more isto trditi za freske. Prav posebno so se uveljavile na pr. slike s Križne gore, s Ptuja, s Sv. Primoža, z Mač ter s Crngroba, ki pomenijo veliko obogatitev našega umetnostnega inventarja. Žal je naše srednjeveško slikarstvo preko italijanske meje zastopano le s freskami v Bernu, dočim so soške, vipavske in kraške freske izostale. Na avstrijskem Koroškem sta kot domnevni deli Janeza Ljubljanskega izbrani freski v Deutsch Griffen in v Liembergu, na Madžarskem pa dela, ki spadajo v krog naših prekmurskih freskantov.

Imamo prvi del Steletovih »Monumentov« pred seboj. Za nas so ne le najzanimivejši zaradi obilnega osebnega dela, ki ga je avtor ob svoji petdesetletnici združil v reprezentativno knjigo, ampak tudi zato, ker se nam z njo nudi prvič v sliki in besedi zbran temelj za umetnostno-zgodovinsko obdelavo našega srednjeveškega slikarstva. Pripombe, ki sem jih navedel, so napisane z zavestjo vsega spoštovanja, ki smo ga dolžni delu tako neumornega avtorja. Naj bo h koncu napisana še zahvala založniku: pri nas lepe knjige v zadnjih letih niso redke. »Monumenta« pa so dobila svojo vzorno obliko s sodelovanjem vseh poklic-

nih činiteljev, ki jih je znal združiti v resnici izobražen in tudi, kar je neprecenljivo za to delo — požrtvovalen duh. Želimo si take razmere, da bi se moglo Steletovo zaslužno delo srečno dokončati!

Francie Mesesnel.

Fabriei Erwin Edler von Südwalden: Die Burgen der Stadt Marburg a. d. D. mit besonderer Berücksichtigung des Treppenrisalites an der jetzigen Burg. Von der Technischen Hochschule München zur Erlangung der Würde eines Doktors der technischen Wissenschaften (Dr.-Ing.) genehmigte Abhandlung. München 1935. 8°. 15 str.

Fabricijeva disertacija obravnava arhitekturo obeh mariborskih gradov. V uvodu je doktorand zbral dosedanje razvojne podatke zlasti o današnjem mariborskem gradu in jih združil z arhitektonsko kritiko. Ta zgodovinsko-arhitektonski uvod je izšel v tisku, ki obravnava v začetku grad na Piramidi, v bistvu pa mariborski grad.

Za najstarejši del mariborskega gradu smatra Fabrici mezzanin na vzhodu od današnjega stopnišča. Začetku iz druge polovice XV. stoletja sledijo utrdbeni dela de Lalijs, ki so ustvarila v prvi polovici XVI. stoletja pritlično bastijo in ložo, s katerima se je vzhodni del gradu naslonil na mestno obzidje. Tretja gradbena doba se začne l. 1655. z gradnjo lozetanske kapele ter notranjo izdelavo gradu, zlasti viteške dvorane, in razširi grad v dvoje kril proti zahodu, med katerima nastane grajsko dvorišče. Četrta in zadnja gradbena doba je grad baroizirala, dala vzhodni fasadi 1733 njeno današnjo obliko in 1751 gradbeno strnila bastijo z ostalim gradom. 1871 je bila dotedanja grajska enota z otvoritvijo Grajske ulice zopet razbita v dva dela in grad je dobil svojo današnjo obliko.

Načelno sporna je zaporednost gradu in gradu na Koroški cesti; prvega najdemo prvič imenovanca l. 1115., drugega pa l. 1243. Po Zalmu je tradicija še v XVI. stoletju imenovala v Mariboru stari grad poslopje, ki je moralo stati nekje med Slovensko ulico in Koroškimi vrati. Radi te tradicije moramo postaviti najstarejši mariborski grad v današnje staro mesto, mogoče kot predhodnika minoritskega samostana. Sporna je nadalje gradbena zveza gradu na Piramidi s saškimi gradovi. Od IX. pa do XVI. stoletja poznamo v naših krajih italške gradbenike utrdb. To je dolga doba italških gradbenih vplivov na naše kraje, radi česar so ti vplivi Mariboru kulturnozgodovinsko mnogo bliže ko pa saški; in to uglede na to, da obstaja pod vplivom sodobne inflacije gradov v XII. stoletju tudi organska možnost avtolitonega gradu na Piramidi. Poleg teh dveh vprašanj ostane sporno tudi datiranje nastoja bastije, ako upoštevamo način in tehniko izgrajevanja vogelnih mestnih zidov; izhajajoč iz tega, je bliže izvajati bastijo iz ojačenega ogla v mestnem obzidju, ki se je polagoma moderniziral in povečeval, kakor pa staviti nje nastoj v dobo, ko se že uporablja smodnik. Četrta gradbena doba pa traja dalje in to vsaj do l. 1763., ko naslika G. M. Gebler fresko na stropu viteške dvorane v mariborskem gradu, kar izvemo iz napisa na obodu ležečega hobna na freski sami.

Fabricijeva disertacija je prva gradbenozgodovinska študija o mariborskem gradu. Kot taka naravno ne more dokončno rešiti vseh iz zgodovine izvirajočih vprašanj gradu; je pa pozitiven prispevek k zgodovini Maribora.

Franjo Baš.

(Primož Trubar:) Catechismus In der Windischeu Sprach... Akademski založba v Ljubljani 1935.

Prva slovenska knjiga je sad zavestnega prizadevanja ne le za versko obnovo, marveč tudi za splošni kulturni napredek Slovencev. O tem nam priča Trubarjeva ugotovitev, da je skoraj desetletje pred izidom prve svoje knjige dosti premišljal o jezikovni strani slovenske knjige, in njegovo spoznanje, da »ni niti slovenskega pisma ali registra, kaj še le da bi obstajala kje slovenska knjiga«.

V nemškem predgovoru svojega Catehisma je zapisal Trubar samozavestno literarno in narodnostno spoznanje, da je tudi naš slovenski jezik mogoče tako dobro pisati in brati kakor nemški. Tako je v jeziku, ki je bil dotlej nositelj vseli ovir uporabi slovenščine v knjigi in javnem življenju, zapisal Trubar obsodbo skoro edinstveni veljavi in prevladi nemščine med Slovenci. Prav njemu je bilo usojeno, da je postal pričetnik nove dobe v zgodovini našega narodnega življenja in postavil nov program našega duševnega izživljanja z začetnimi besedami slovenskega predgovora prve svoje knjige: *V s e m S l o v e n c o m . . .* Kakor slovesna intonacija zmagoslavnemu razvoju slovenske knjige se glasi ta prvi tiskani spomenik našega narodnega imena. Trubar nam je resnično izprosil »spoznanje« svoje samobitnosti in kulturne dolžnosti do materine besede. Prvi utemeljitelj naše knjige ni izrazil svoje zavesti o slovenski narodni skupnosti samó v uvodni besedi, marveč jo je vpletel celó v nabožno besedilo v »Ani lepi Molitvi, katero sadanimu času ti Slovenci imajo vsag dan moliti« (str. 198): »Smili se tudi čez nas boge Slovence, mi smo ja več koker drugi ljudje zubper te grešili . . .«

Molitev »nove vere« je bila prva slovenska knjiga. Zato ni nezanimivo glede vsebinskega značaja, da edini današnji slovenski izpovedovalci Trubarjeve vere, prekmurski Slovenci, vsaj te knjige niso poznali, kakor tudi Trubar zanje ni vedel.

Ne le usodnost našega književnega začetka, marveč tudi našega knjižnega jezika je zvezana s to knjigo, s katero mu je Trubar z nasledniki postavil osnovo. Danes nam jezik naše prve knjige ni le dragocen vir pri odkrivanju zgodovinske podobe našega jezika, marveč ob njem tudi spoštljivo prisluškujemo otroškemu jecljanju slovenske govornice, ki se je v stoletjih med Trubarjem in nami izžlahnila v zmagoslavno pesem.

Skraini čas je bil, da smo za 350letnico Trubarjeve smrti dobili v posnetku ta častiljvi spomenik, ki naj ne bo samo pobuda za nadaljnje izdaje književnih starin, marveč naj bo tudi opomin k spoznavanju naše kulturne minulosti in k zvestobi slovenski knjigi, ki terja žrtev danes, kakor jih je terjala od Trubarja in njegovih.

V i l k o N o v a k .

Francéz Kidrič, Korespondenca Janeza Nepomuka Primea 1808—1813. (Korespondence pomembnih Slovencev. 1.) Izdalo Znanstveno društvo v Ljubljani. 1934. 8°. 203 str.

Za Levstikom, ki mu je ob stoletnici izdala pisma Slovenska Matica, in Slomšekom, čigar pisma je v Arhivu za zgodovino in narodopisje izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru, je z izdajo Primčeve Korespondence objavljanje tovrstnega gradiva sprejelo v svoj delokrog tudi Znanstveno društvo v Ljubljani, ki je kot matica bodoče Slovenske akademije za tak posel brez dvoma poklicano v prvi vrsti. Osnovale je v ta namen zbirko Korespondence pomembnih Slovencev, namenjeno izključno objavi pisem. Kako je bilo to potrebno, se vidi iz tega, da je Arhiv za zgodovino in narodopisje, dasi naj bi služil objavi pisem le deloma, le v primernem sorazmerju z drugimi zgodovinskimi viri, tudi že z eno naslednjih svojih knjig namenjen korespondenci (Davorina Trstenjaka), ponujene objave Čopove korespondence pa radi pomanjkanja prostora doslej žal sploh ni mogel sprejeti v svoj program. Isto pa kaže n. pr. tudi dejstvo, da se nauera, izdati ob Vošnjakovi stoletnici njegova pisma — za našo politično zgodovino brez dvoma važen vir —, ni dala izvesti, ker za objavo ni bilo na razpolago založnika.

Prvi zvezek novo ustanovljene zbirke tvori Primčeva korespondenca iz let 1808—1813 v obdelavi profesorja Kidriča. V knjigi je zbrano in objavljeno — večinoma dobesedno, deloma v posnetkih — gradivo, ki se je ohranilo iz Primčeve ostaline in se nahaja sedaj večinoma v Državni biblioteki v Ljubljani, deloma v tamkajšnjem muzeju (16 Primčevih pisem Vodniku), deloma pa je posneto po drugih virih: osem pisem, ki so se jim izvorniki izgubili, po Jagičevi objavi v Iztočnikih, en Kopitarjev odlomek po prepisu profesorja Prijateljca. Od 65 števil, ki so v knjigi objavljene, jih je 40 poteklo iz Primčevega peresa,

12 jih je pisal Jarnik, 4 Kopitar, 3 Bilc, po eno pa rektor Hammer, Schneider, Schrott, Vodnik, Zagajšek in Zupančič.

Kakor so zastopani v objavljenem gradivu pisci skoraj z vsega slovenskega ozemlja, tako je to gradivo tudi po vsebini zelo mnogovrstno in obšeslovensko. Ne da bi se spuščali v podrobnosti, bodi tu na kratko opozorjeno predvsem na to, da vsebuje knjiga mnogo zanimivih doneskov tudi za naš ožji okoliš, za Slovence na bivšem Koroškem in Štajerskem. Za Koroško prihajajo v poštev predvsem Jarnikovi dopisi, polni romantičnega entuziazma za narodne starine, bodisi v jeziku, bodisi v običajih. Sicer je v ujevovih izvajanjih mnogo diletantizma, a vrednost imajo njegova pisma radi gradiva, zlasti narodopisnega, ki je v njih zbrano. Dobrodošel vir bo narodopiscu n. pr. pošiljka, objavljena pod št. 37, kjer Jarnik podrobno opisuje »raj« v Ziljski dolini; vsekakor bi to mesto zaslužilo, da bi se bilo navedlo (poleg Jarnikovega članka v Carinthii 1813, ki je pri nas težko dostopen) med viri Maroltove študije Tri obredja iz Zilje (Ljubljana 1935, str. 43). Še zanimivejša pa so številna mesta v pismih, ki jih je pisal Primic sam. Mnogo govori v njih, zlasti v dopisih Vodniku, o štajerskih Slovencev, v prvi vrsti o njihovih jezikovnih posebnostih. Z zanimanjem in ljubeznijo zbira te posebnosti ter jih poroča Vodniku, kateremu v zvezi s tem ponovno predlaga, naj se v slovnici ozira tudi na Štajerece, enako pa naj se tudi Sveto pismo prevede »in die allgemein Slovenische nicht bloß Krainische Sprache« (152). Ko o jezikovnih koncesijah, ki jih je voljen napraviti Štajercem, piše na Kranjsko, Vodniku in Zoisu, se parkrat sicer opravičuje, kakor da je to samo taktična poteza, potrebna, da izvenkranjske Slovence pridobi za skupno stvar, vendar ni dvoma, da sinatra Primic soupoštevanje štajerskih oblik — vsaj v nekaterih točkah — v resnici za upravičeno. Sam izrečno pravi, da je štajersko narečje »in mancher Rücksicht besser und etymologisch richtiger« od kranjskega (27). In med oblikami, ki jih predlaga, je cela vrsta takih, ki so pozneje res postale last knjižne slovenščine: normalno pregibanje komparativa lepši, -a, -e, lepa mesta namesto lepe mesta, lepega, -emu namesto lepiga, -imu, dve srci namesto dva srca, rakom, -oma namesto rakam, -ama, jaz namesto jes(t), pri namesto per, sem namesto sim. Žal so ujevovi predlogi ostali brez odziva in uveljavile so se nasvetovane oblike šele mnogo pozneje, večinoma v zvezi z borbo za takozvane »nove oblike« sredi prejšnjega stoletja. Če bi jih bil mogel dovesti do zmage že Primic, bi se bila v tej točki ustalitev našega knjižnega jezika pospešila skoraj za štiri desetletja. Kako važno bi to bilo, kaže dejstvo, da je prav vprašanje še neuravnanih jezikovnih razlik med Kranjci in Štajerci tvorilo eno izmed razhodnih točk med Preščrnom in Vrazom, kakor lepo pričata Vrazovi pismi Preščrnu 1. avgusta in 19. novembra 1837. In če nočemo Vrazu delati krivice, moramo med razlogi njegovega končnega preloma s slovenstvom poleg raznih drugih momentov na vsak način jemati v ozir tudi ta psihološki moment: prav neupoštevanje, ki ga je doživel Vraz s svojimi »filološkimi principi« v Ljubljani, je psihološko izhodišče njegovega koraka. Ti »filološki principi« pa so v veliki meri isti, kakor jih v pismih Vodniku že četrto stoletja prej zastopa Primic — in če bi Primic takrat bil prodl, bi Vrazu pri volitvi med Ljubljano in Zagrebom pač zelo važen razlog proti Ljubljani bil odpadel. Tako je tudi s tega vidika obžalovati, da ni uspelo Primčevo prizadevanje, doseči »egalnost« v slovnici, »de ne bodo Krajnzi drugázhi iméli kakor njih bratji Slovénzi na Shtajerskim ino Korófhkim« (43). —

Segalo bi čez okvir kratkega poročila, če bi hoteli podrobno razbrati vse gradivo, ki ga knjiga nudi, tako v pismih samih, kakor tudi v bogatih in izčrpnih pojasnilih, s katerimi je Kidrič izdajo opremil. Kot dopolnilo naj sledi tu le še dvoje, troje podrobnosti, zajetih iz virov v Mariboru in Gradcu.

Uradna objava Primčevega oglasa o slovenski stolici v Gradcu in poziva za nabiranje besed za slovenski slovar, ki je zanjo prosil Primic okrožne glavarje v Celovcu (145), v Celju (146) in (najbrž v isti obliki, radi česar ni v ostalini posebnega koncepta) v Mariboru, enako

pa tudi lavantinski ordinariat, je neposredno izpričana za mariborsko okrožje: izšla je v kurendi tega okrožja 15. julija 1812. Izvod se je nahajal kot last Zgod. društva v Študijski knjižnici v Mariboru, a se je pri tem, ko ga je knjižnica dala za pričujočo knjigo na razpolago, žal izgubil, še preden ga je izdajatelj mogel izrabiti. Kolikor se spominjam in kakor se da sklepati tudi iz Primčevih prošenj do imenovanih okrožnih glavarjev, je bil ta oglas enak članku »Vorlesungen über die Slovenische (oder Windische) Sprache«, ki ga je prinesel graški »Der Aufmerksam« 25. aprila 1812. S tem, da je spravil Primič ta oglas in poziv kot »poslanico« v uradne liste, mu je dal značaj javnega pisma, naslovljenega vsej slovenski inteligenci na Štajerskem in Koroškem. Zato bi ga izdajatelj po pravici bil smel uvrstiti v knjigo, tem bolj, ker bi to javno pismo tudi po vsebini zaslužilo objavo.

Ko sem za izgubljeno kurendo iskal nadomestila ali pa vsaj izvod v kaki drugi knjižnici (žal oboje zastoj), sem iz deželnega vladnega arhiva v Gradcu dobil o Primcu par podatkov, ki jih kljub neznatnosti tu objavljam. Kakor kaže »Einreichungsprotokoll« guber-nijskega prezidija v Gradcu l. 1812. pod št. 1556, je vložil Primič prošnjo za potni list v Ilirijo 8. septembra 1812 (7. september, kakor navaja Kidrič, str. 153, pa tudi 154, 159, je torej samo datum koncepta); na navedenem mestu čitamo: »10./9. 1812. Primitz Johann Professor der slovenischen Sprache u. Scriptor der hiesigen Lycäalbibliothek bittet unterm 8. d. M. um Bewilligung eine Vacanzreise nach Illyrien machen zu dürfen.« Na istem mestu je vpisano pod št. 1768: »12./10. 1812. Hofkanzleypräsidialdecret vom 1. d. M. crinnert die a. h. Genekmigung des dem Joh. Primitz, Professor der slav. Sprachen u. Scriptor der hiesigen Bibliothek ertheilten Passes zur Reise nach Illyrien.« Akti sami o tem potovanju, iz katerih bi se dala razbrati morda ta ali ona zanimivost, v Gradcu žal niso več ohranjeni. Isto velja tudi o ostalih aktih, ki so se tikali Primca. Ohranjen je samo fascikel Gub 28 — 12209 — 1810, ki vsebuje gradivo o ustanovitvi graške stolice, vse drugo je (kakor mi poroča g. arhivar dr. Fritz Popelka, ki se mu za prijaznost najlepše zahvaljujem) uničeno. Iz beležk, ki so se ohranile v vložnih protokolih, zasluži omembo fascikel Gub 29—22322—1813, ki je vseboval obsežno gradivo o Primčevi bolezni iz let 1813—1815, in dva vpisa v vložnem protokolu guber-nijskega prezidija iz l. 1815., kjer zveemo o bolnem Primcu, da so ga spomladi 1815 oblasti prijele neke pri Zidanem mostu. Ta dva vpisa imata štev. 424 in 466 ter se glasita: »30/4 1815. Die i. ö. Bencaladministration übergibt unterm 27. d. M. die Anzeige des Marburger Inspectorats, daß das Zollamt Saanbrücken einen verdächtigen Menschen namens Johann Primitz angehalten u. der Bezirksherrschaft Pragwald übergeben habe. 2/5 an das Kreisamt zu Cilli, Registerfasz. 66.« — »14/5 1815. Das Kreisamt zu Cilli äussert sich unterm 10. d. M. über den von dem Mauthamte Saanbrücken eingebrachten Johann Nepomuk Primitz.« V fasciklu Gub 29—22322—1813 nam o Primčevi usodi vsaj nekaj malega povesta sledeča dva vpisa, edeu iz l. 1816., drugi iz l. 1819.: »(20040, 28572 — 1816). Primitz Joh. gewesener Lyzealskribtor, irrsinnig, um eine Unterstützung, ist mit einem Jahresgehalt abzufertigen.« »(4434—1819). Primitz Joh. gewesener Lyzealskribtor irrsinnig, Vergütung seiner Transportkosten.«

Omenjeno bodi še, kar je vpisano pod št. Gub 27—19218—1810 (203—1813), torej iz početka 1813: »Primitz Josef (!), Professor der slavischen Sprache, von selben in die windische Sprache übersetzte Namenbüchl.« Akti o vsem tem so, kakor že omenjeno, žal uničeni.

Janko Glaser.

Fran Ramovš: *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti.* (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. Dela I.) V Ljubljani 1935. Založila Učiteljska tiskarna. Str. XXXII + 204 + 1 karta.

Za drugim delom (Konzonantizem) smo dobili po enajstih letih zaključni del slovenske

historične gramatike, ki je med osnovno pomembnimi deli našega jezikoslovja (historični, dialektični, stilistični slovar, normativna gramatika itd.).

V obširnem uvodu je pisatelj poglobil svoje ugotovitve o dialektizaciji slovenskega jezika, ki jih je delno podal že v obeh izdajah svoje dialektološke karte. Opozarja na jezikovna in pravopisna vprašanja, izvirajoča iz slovenske jezikovne razčlenjenosti, ki so povzročala težave našim prvim pisateljem. Pri obravnavanju odseva dialektizacije v slovenskih jezikovnih spomenikih je važna ugotovitev glede jezika brižinskih spomenikov, ki izkazuje splošno slovensko stanje, ne pa koroški dialekt. V nadaljnjih ugotovitvah poudarja pisatelj, da idealen alpsko-slovanski jezik ni eksistiral, marveč je že jezik alpskih Slovanov ob naselitvi vseboval dialektične razlike, ki jih je nadaljnji razvoj širil in poglobljal. Razlika med posameznimi narečji je nastajala zlasti glede načina artikuliranja, ki je terjal izpreminjanje vokalov in konzontanov ter posebno intonacijo. Lega osnovnih dialektov se bistveno ni izpremenila z razvojem manjših dialektov in nastankom novih vplivov. Bistvena oznaka vsakega dialekta je ostal splošni akustični vtis, to je njegova melodija, ritem, tempo, način artikulacije itd. S selitvenimi izpremembami so nastajale motuje, ki so z nekaterimi pojavi pretrgale zvezo sosednjih dialektov. Po pretresu nekaterih primerov dialektičnih inovacij razbira pisatelj dosedanje mnenje o klasifikaciji slovenskih dialektov, kakor so ga izrazili Kopitar, Miklošič, Oblak, Glaser, Baudouin de Courtenay, Murko, Sreznjevski, Florinski in Tesnière. Za tem podaja lastno oznako pojma »dialekt«, katerega obstoj utemeljuje s tem, da je 1. »vsak dialektični pojav na nekem kraju nastal in se od tam zdaj bolj, zdaj manj razširil«, 2. da govor slehernega jezikovnega ozemlja vzbuja neki splošni akustični vtis, ki ga določajo različna barva vokalov, različne artikulacijske nianse, različen ritem in tempo govora, intonacija, melodija itd. Radi vseh teh značilnosti pa ne moremo ozemlja kakega dialekta strogo omejiti. Na osnovi teh kriterijev deli Ramovš slovensko jezikovno ozemlje na sedem osnovnih dialektov ali dialektičnih baz, ki obsegajo enaintrideset glavnih dialektov ter več govorov.

Uvodu sledi opis dialektov v sledečem redu: Koroška dialektična skupina. Rezijanski dialekt. Dialekti na slovenskem jugozapadu. Rovtarska dialektična skupina. Slovenski centralni dialekti. Štajerski dialekti.

Uvod v vsako dialektično skupino podaja opis zemljepisnega obsega z zgodovinskimi izpremembami mejâ. Sledi oznaka glavnih značilnosti dialektične skupine in opis posameznih dialektov. V opisu si sledijo značilnosti vokalizma, konzontanizma, morfologije, akcenta in leksikalnih značilnosti. Viri in literatura ob koncu poglavij nam kažejo, da smo doslej imeli prav malo smotrni študij o naših dialektih. Tem večja je zasluga prof. Ramovša, da je dosedanje doneske kontroliral, jih izpopolnil z novim gradivom, vse pa uredil v sistem, ki je trden ter jaseu. To temeljito delo bo odslej služilo za osnovo pri zbiranju novega gradiva in bo pobuda nadaljnjim študijam o posameznih dialektih in pojavih. Pisatelj nam je razložil nastanek mnogih oblik, razvoj posameznih narečij, pa tudi marsikako stran slovenske zgodovine.

K opisu prekmurskega dialekta pripominjam: Za razlago narodopisnega naziva »Bomécet'e«, kar naj bi pomenilo ljudi, ki se zaklinjajo z »bogine«, vsebuje dokaz M. Severja »Réd zvelicsansztva« 1747, str. 17., kjer stoji, da grešimo s preklinjanjem tako, da »boh-mócsento«. — Reko Ledavo naziva pisatelj, kakor že v prejšnjih delih, z madžarskim imenom »Leudva«. Krajno ime »Črenslovci« se glasi prav Črensovci. — Pri »Markih« nimamo oblik dèiu, korèiu itd., marveč dèn, korèn itd. Pisatelj je sledil Pavlovemu Glasoslovju str. 40, ki glede tega ne drži. Na str. 188 stoji, da je — I prešel v — o in da v južnem govoru govore delao itd. To je mogoče trditi le na osnovi nenatančnih zapiskov (Kühlar itd.), ki slone na literarni rabi; ta pa je nastala analogično po oblikah srednjega in severnega govora: delo poleg delu. V južnem govoru pa živi le delau, pisanu itd.

Pričujoči zvezek Historične gramatike bo radi svojega vsebinskega značaja pritegnil pažnju nestrokovnjaka, kar bo služilo popularizaciji naše jezikoslovne znanosti. Radi važnosti dela pa bi bilo nujno, da se pospeši izid ostalih delov in Slovenska Matica je poklicana, da to omogoči ter tako dopolni vrsto ostalih osnovnih del naše narodne znanosti, ki jih že zalaga.

V i l k o N o v a k.

Dr. Edmund Schneeweis: Grundriß des Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten. Celje 1935, 8°, 267 str.

Odlični poznavalac naših narodnih običaja dr. E. Schneeweis, prof. Nemačkog univerziteta u Pragu, objavio je knjigu pod gorujim naslovom (Osnove narodnog verovanja i narodnih običaja kod Srba i Hrvata). Pisac je još pre i za vreme prošlih ratova putovao po južnoslovenskim zemljama i ispitivao narodni život i njegove običaje. Zauzimanjem J. Cvijića, kome je iz pažnje, pisac ovo delo posvetio, Schneeweis je kao lektor za nemački jezik bio šest godina (od 1922—1928 god.) na Univerzitetu u Beogradu i, u slobodnom vremenu, proučavao naš narodni život, pratio etnološku nauku, a osobito južnoslovensku. Neobičnog pregnuća on je za kratko vreme objavio nekoliko izvrsnih radova o našem narodu. Odlika njegovih radova i studija je u tome, što se nije zadovoljavao samo izpisivanjem potrebnih podataka, već ih je kritički proveravao i dopunjavao neposredno u narodu, a uz to proučavao i današnje stanje narodnog života. Na taj je način prikupljenju gradju uporedio s gradjom drugih slovenskih i indoevropskih naroda, pa je tek tada u svojim studijama, pošto bi prikazao mišljenja drugih pisaca o pojedinim etnološkim pitanjima, iznosio svoje zaključke. Zato su njegovi radovi o našem narodu najpouzdaniji među stranim radovima ove vrste. Poznata je i njegova velika zasluga na organizovanju saradnje za izdavanje *Rečnika slovenskih narodnih verovanja* (na nemačkom), čije prve sveske treba da se pojave u toku ove godine.

I ova najnovija knjiga d-ra Sch. zaslužuje našu pažnju. U svom predgovoru, a i po naslovu knjige, pisac se ograđuje od prigovora, da njegovo delo ne čini potrebnu celinu. To su samo Osnove za njegov opsežniji rad, koji, verovatno, priprema.

Svoje Osnove pisac je podelio u dva dela: u prvom se govori o narodnim verovanjima, a u drugom o narodnim običajima. Oba su dela u tesnoj vezi i čine celinu.

Po Sch. narodna verovanja Srba i Hrvata pretstavljaju mešavinu raznovrsnih elcmenata. Na uticaje ukazuje narodna terminologija, pa se zato ne može dobiti tačna slika razvitka uzajamne razmene verovanja. Od najvećeg je značaja za stari narodnu religiju bilo primanje hrišćanstva, koje je mnogobožačke pretstave i običaje, drugim i upornim borbama, trebilo ili joj dalo hrišćansko značenje. Prema dosadašnjim istraživanjima može se kao pouzdano primiti, da su mnogobožački Sloveni, pre primanja hrišćanstva, bili na stupnju obožavanja demona i da su imali tek neke lokalne pojave više religije. Broj demona i njihovih imena je vrlo veliki i pisac ih je podelio, kao što ih deli poznati češki etnolog Niederle, na starije demone manističkog porekla i na poznije: na demone nove prirode, demone holesti, andjele, đjavole, čudovišta, patuljke i ljude sa natprirodnom snagom. U vezi sa demonima pisac govori, sasvim opravdano, o narodnom vraćanju, gatanju, proročanstvu i drugim verovanjima od manjeg značaja, pa je na kraju (s. 50—51) izneo kratak pregled svih verovanja obilvaćenih u ovom odeljku.

Drugi je deo pisac podelio u tri odeljka: a) Običaji iz ličnog ljudskog života; b) Običaji preko godine; c) Običaji iz svakodnevnog života. Iako je pisac poznavao i upotrebio obilata literaturu o našim običajima ipak se očigledno primećuje, da su naši običaji nedovoljno ispitani i proučeni. Naročito je nepoznato njihovo stanje u starijoj prošlosti. Koliko je npr. ostala neispitana i neproučena srpska slava, naše tužbalice i dr. Pa ipak, blagodareći

današnjem čvrstom uarodnom primitivnom verovanju, mi možemo zaviriti u njegovu daleku versku prošlost.

I u ovom je radu, kao i u ranijim, gradja stručno sredjena, propraćena najnovijim naučnim rezultatima o pojediniu pitanjima, koja, na više mesta, i sam pisac znalački raspravlja. Na kraju knjige su izneti pregled upotrebljene literature i registar, koji znatno olakšavaju upotrebu ove korisne knjige u istraživanju potrebnih podataka i proveravanja gradje. Knjiga je ilustrovanu odabranim fotografijama, koje su, većim delom, dosada bile nepoznate. Tehnička oprema knjige je besprekorna. Zato je pohvalno da istaknemo zauzimanje Družbe sv. Mohorja, koje se primilo da izda ovo zaista zaslužno delo i time posvedoči kulturnu i naučnu delatnost.

P. Ž. Petrović.

Mariborski koledar 1936. Izdala in založila Nabavljalna zadruga drž. uslužbencev v Mariboru. Za uredniški odbor: N. I. Vrabl. Maribor (1935). 176 str. 8°.

Koledar mariborske Nabavljalne zadruge je pod smotrnuim uredništvom N. I. Vrabra v teku zadnjih let z objavljvanjem krajevno-zgodovinskih prispevkov dobil čisto svojstven pečat in se po pravici preimenoval v Mariborski koledar. Tudi zadnji letnik prinaša nekaj člankov, ki jih domači zgodovinar ne bo smel prezreti. Fraujo Baš poroča na podlagi mestnih arhivalij Iz starega velikega Maribora o prebivalstvu, mestnem proračunu, neposrednih davkih, tržnem in gasilskem redu ter gledališču sredi preteklega stoletja. O nastanku in razvoju Sokola v Mariboru do izbruha svetovne vojne je napisal kratko informativno poročilo dr. Ljudevit Pivko. Prispevek k naši književni in politični zgodovini je Glaserjeva črtica Ivan Cankar in Karl Linhart. Isti avtor je objavil nekaj osebnih spominov mariborskega kiparja I. Sojča na pesnika A. Aškercu. V obliki memoarov pripoveduje polkovnik Mario Grisold Tri zgodbe s koroške fronte 1919. leta, ki so nekako nadaljevanje Maistrovih spominov v prejšnjih letnikih. Od ostalih člankov se eden (Vehrov) bavi z analizo nacionalne misli, drugi pa so posvečeni združništvu, deloma domačemu deloma pa v Bolgariji (Jan Sedivý) in na Finskem (Miloš Štibler).

V. T.

Dr. Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története. III. kötet. Történelmi névtár. Összeállította — Szombathely 1935. Založil urednik. Str. 491 + 2 umetniški prilogi.

Tretji in zaključni zvezek Zgodovine souboteljske škofije (prim. ČZN 1931, str. 272—274) prinaša zgodovinski imenik škofijske duhovščine in je radi tega pomemben tudi za zgodovino naše Slovenske krajine. Med 1495 imeni (od l. 1777. naprej) sta 102 duhovnika, ki sta bila rojena Slovenci. Knjigo zaključuje krajevno kazalo, najprej splošno, nato samo za madžarske kraje, posebej pa za Gradiščansko, Jugoslavijo in Slovaško. Poročilo gl. Novine 1936, št. 23 (I. Zelko).

Med slovensko duhovščino je šestnajst imen za našo kulturo delavnih mož. Že drugi zvezek obravnavanega dela je prinesel seznam (Lajosa Kovácsa) slovstveno delujočih duhovnikov, zato se v tem zvezku ne ozira pisatelj na to stran, marveč navaja v glavnem le življejske podatke. Pri tej priliki hočem razbrati še doneske drugega zvezka in pokazati njih nepopolnost.

Med leposlovnimi tvorcii je naveden v 2. zvezku (str. 337) le bogoslovec Jožef Baša (r. 1894 v Beltincih, u. 1916 v Szombathelyu), ki je objavljial številne pesni v Novinah, Marijinem listu in pripovedne črtice v Kalendarju Srca Jeznšovoga. Zadnje tu ni omenjeno, pač pa »spretno (madžarsko) pesnjenje« v bogoslovskeu društvu sv. Avgušlina.

Baša Ivan (r. 1875 v Beltincih, u. 1931 v Bogojini). II. zv. n. d., str. 347 omenja njegov članek o božičnem prazničnem krogu v Marijinem listu 1913 ter uredništvo tega lista. Baša pa je napisal dolgo vrsto člankov v tem listu, v Novinah in Kalendarju; priredil

je prekmurski katekizem (1900, 1926). — III. zv. n. d., str. 27, št. 58 omenja gradnjo nove bogojanske cerkve, ki je Baševa zasluga.

Borovnjak Jožef (r. 1826 pri Sv. Benediktu, u. 1909 na Cankovi, gl. SBL I, 54). N. d. II. zv. str. 348—9 navaja, da je Borovnjak priredil molitvenik Jesu(s) moje poželenje (v nasprotju s SBL), ne omenja pa molitvenika »Sveti angel čuvar« in izdaje Küzmičeve »Knige molitvene« ter »Svetih evangeliomov«. N. d. omenja, da je B. z V. Ratkovičem prevel »egrski katekizem« (gl. Ratkovič!). — N. d. III. zv. ga omenja na str. 47—8, št. 117.

Ivanóczy Frane dr. (r. 1857 v Ivánovcih, u. 1913 na Tišini). N. d. II. zv., str. 355 ima napačno letnico rojstva 1837. Med listi, v katere je pisal, navaja: Magyar Állam (politični članki), Religio (duhovniška vzgoja), Vasmegeyi Közlöny, Iltudományi Folyóirat, Bölcséleti Folyóirat, Szombathelyi Ujság (1897—1909). — Šlebinger v SBL I, 366—7 omenja še ostalo I. književno delo, kjer je treba popraviti, da »Kalendarja« ne izdaja Društvo najsv. Srca Ješušovoga in da Marijin list izhaja od 1904. — N. d. III. zv., št. 511.

Klekl Jožef st. (r. 1874 na Krajni). N. d. II. zv., str. 356—7 napačno pravi, da je izdal 1914 koledar, gl. SBL I, 461. N. d. III. zv. ga navaja na str. 197, št. 617.

Klekl Jožef ml. (r. 1879 na Krajni). N. d. II. zv. ga sploh ne pozna; prim. SBL I, 461. — N. d. III. zv. ga omenja na str. 197, št. 618.

Kolar Peter (r. 1855 v Ratkoveih, u. 1907 v Beltincih). N. d. II. zv., str. 357 pozna le neki njegov stanovski članek v Szombathelyi Ujság 1900, ne pa ostalega dela, prim. SBL I, 490. — N. d. III. zv. ga omenja na str. 202, št. 634.

Košič Jožef (r. 1788 v Bogojini, u. 1867 na Gornjem Seniku). N. d. II. zv., str. 357 ima v naslovu Zobrisani Sloven i Slovenska tiskovno napako; prav: Slovenka. — Novo gradivo o njem pa prinaša n. d. III. zv., str. 208, št. 635. Zlasti je tu prvič pravilno naveden njegov rojstni kraj, za katerega so slovenske biografije doslej napačno navajale Beltince. Matična knjiga v Bogojini potrjuje to trditev (gl. V. Novak, Izbor prekm. književnosti, str. 72). Med službenimi kraji n. d. ne omenja K.-evega kaplanovanja v Beltincih 1812, pač pa navaja kraje, ki jih Šlebingerjev članek v SBL I, 535 ne pozna. Kaplan v Turnišču je bil 1811—14 (vmes v Beltincih), v Gornji Lendavi 1814, v Soboti 1815, pri Sv. Juriju v Rogoševcih 1815—16, beneficijal na Dolnjem Seniku 1816.

Küzmič Mikloš (r. 1738 v Dolnji Slaveči, u. 1804 pri Sv. Benediktu). N. d. II. zv., str. 360 ima letnico rojstva 1737 in navaja le nabožne K.-eve knjige z nepopolnimi naslovi. — N. d. III. zv., str. 234, št. 732 ponovno navaja za letnico rojstva »okoli 1737«; trdno pa je ugotovljen na grobni plošči pri Sv. Benediktu mesec smrti, t. j. april in september (gl. SBL I, 597) odpade. N. d. pristavlja še: »Številna K. pisma Szilyju so zvesto ogledalo verskonravnih in kulturnih razmer Slovenske krajine. M. Küzmič in njegov bratranec Štefan Küzmič sta ustvaritelja prekmurskega (»vend«) knjižnega jezika.« Toda iz K.-evega pisma Szilyju 1. marca 1779, kjer imenuje Štefana K. »cognati mci«, ne moremo trdno sklepati o bratrancu. Nova je tudi Géfinova ugotovitev, da je pred škofom Szilyjem bil Küzmiču mecen györski škof Zicby, toda ne pove, pri katerih delih. Objavljen je tudi posnetek Küzmičevega podpisa in navedena literatura o K.-u po SBL z uvojšimi dodatki. ČZN pri Zelkovem članku ni natančno naveden. Članek o Küzmiču je eden najboljšežnejših v knjigi, odlikuje ga zlasti faksimile in seznam literature.

Novak Franc (r. 7. dec. 1791 v Tešanoveih, u. 21. jan. 1836 v Turnišču). N. d. II. zv., str. 363 navaja utatis njegove pridige ob posvetitvi kaple v Markiševcih 1820; toda poznamo ga kot nabiralec narodnih pesmi. Stanko Vraz (gl. Štrekelj, SNP II, 169) je zabeležil o njem, da »je kod svojih jednorodnikah bio na dobrom glasu kao dobar znalac slovenštine... jedini izmedju pismoučenih, što se je zbiljski brinuo za jezik i narodnost svoga zavičaja«. Njegova zbirka narodnih pesmi se je izgubila, nekaj pesmi je izročil kaplan

Soldatič Vrazu. Posvečen je bil 10. sept. 1815, kaplanoval v Beltineih 16 mescev, 1816 bil administrator in od marca 1817 do smrti župnik v Turnišču. N. d. III. zv., štev. 946.

Ratkovič Vendelin (r. 5. sept. 834 v D. Lendavi, u. 20. jan. 1907 v Szombathelyu). N. d. II. zv., str. 365 pravi, da je skupno z Borovnjakom izdal molitvenik in prevel »egrski katekizem«. Gre za ponatis Küzmičevega velikega katekizma 1864, ki ga je Ratkovič založil (izjava Jožefa Klekla star.), prim. Kalendar Srca Jezušovega 1908, 87—8. — N. d. III. zv., str. 340—41, št. 1079 prinaša obširno R.-evo biografijo s sliko (str. 341).

Rogač Franc dr. (r. 1880 na Tišini). N. d. II. zv., str. 366 izčrpno navaja njegovo teološko delo v madžarščini, ne omenja pa njegovega slovenskega slovstvenega dela, zlasti izbornega Ivanoezijskega življenjepisa v Kalendarju 1914 (dodaj v SBL I, 367 pod Ivanocy!). — N. d. III. zv. prinaša njegovo biografijo na str. 342—3, št. 1085.

Sakovič Jožef (r. 1874 v Vădarcih, u. 1930 na Dolnjem Seniku). N. d. II. zv., str. 368 omenja njegov prevod estergomskega malega katekizma in popolno predelavo (Küzmičevce) Molitvene knjige. Dodati je treba, da je izdal to delo l. 1904., 1909., 1910., 1914. in 1931. — N. d. III. zv. ga omenja na str. 389—390.

Siseki Marko, po rojstvu Žizek (r. 1819 v Gänčanih, u. 1890 v Szombathelyu) je bil narodno zaveden župnik v Beltineih, član MS, MD. N. d. II. zv., str. 369 omenja njegove članke v Idök Tamuja (1862), Magyar Allam (1868, 1872), Zalai Közlöny (1874) ter politične letake. Dodati je treba natis njegove slovenske poslovilne pridige v Beltineih. — N. d. III. zv. ga navaja na str. 408, št. 1294.

Šbüll Franc (r. 1825 v Turnišču, u. 1864 v Velikih Doléneih). N. d. II. zv., 367—8. Kot pazmanit je sodeloval pri prevajanju Goffineja. Spise je objavljaval v reviji Religio, kjer je obdeloval prekmursko cerkveno zgodovino, slovstvo in pastoralne teme. Neko njegovo delo o patronatstvu je nagradila peštanska univerza. Ni pa znan katekizem, ki bi ga naj bil Šbüll spisal v prekmurščini. N. d. III. zv., štev. 1119.

Žemlič Štefan (r. 1840, u. 1891 v Gornji Lendavi). N. d. II, 373 ugotavlja njegovo sodelovanje v Lelkipásztor (1867), Religio (1866—1881), Magyar Állam (1872—76), Pesti Hirnök (1865), Katholik (1872—75), Das Recht (1875—76). Spisal je tudi Navuk od svetoga potrdjenja szvesztva. Graz 1871. — B. Raič (LM) pravi, da je Žemlič pripravljaval zgodbe. Mogoče bi bilo, da je on priredil »Zgodbe staroga i novoga zakona za šolsko detco poleg knjige Roder Alajosa...« V Jagri 1873, 1880², 1891³. Žemlič je bil prvi Mohorjan v Slovenski krajini (1868) in med prvimi Matičarji. N. d. III. zv., štev. 1492.

Ta razbor kaže, da so v bibliografiji prekmurske književnosti še velike vrzeli in da moramo to bibliografijo čim prej dobiti.

Vilko Novak.

V oceno in zameno doposlane tiskovine.

Od 1. aprila do 30. junija 1936.

- Kr. Srpska akademija, Beograd: Posebna izdanja. 109. Škerović N. P., Đuro Križanić. 1936.
Deutsch-ausländischer Buchtausch, Berlin: Neues Lausitzisches Magazin. 111. Görlitz 1935.
Znanstveno društvo za humanistične vede, Ljubljana: Razprave. 11. Kos M., *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. 1936.
Družba sv. Mohorja, Celje: Cvetje iz domačih in tujih logov. 9. Novak V., Izbor prekmurske književnosti. 1936. 10. Jurčič J., Deseti hrat. 1936.
Arheološki klub »Mursa«, Osijek: Brlić A. E., Iz starog Osijeka. 1. Mjere proti požaru u starom Osijeku. 1935.
Matica Slovenská, Turč. Sv. Martin: Rizner L'. V., Bibliografija pisomništva slovenského. 5.—6. 1933—1934. — Shornik Matice Slovenskej. XIII, 1—2, 4. 1935.
Polskie towarzystwo historyczne, Lwów: Kwartalnik historyczny. XLIX, 3—4. 1935. — Wiadomości historyczno-dydaktyczne. III, 3—4. 1935.
Slovanský ústav, Praha: Práce. XVI. Máchal J., O symbolismu v literatuře polské a ruské. 1935. — Prameny k dějinám vzájemných styků slovanských. IV. Kuba L., Cesty za slovanskou písní. 2. Slovanský jih. 1935. — Přednášky. VI. Stojan D., Balkánský svaz a válka s Tureckem 1912—1913. 1935.
Čas. XXX, 7—10. Ljubljana 1936.
Časopis Matice Moravské. LIX, 3—4. V Brně 1935.
Časopis Národního musea. CIX. Praha 1935.
Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. XLIX, 1. Olomouc 1936.
Český časopis historický. XLII, 1. Praha 1936.
Jugoslovenski istoriski časopis. I, 3—4. Beograd 1935.
Dom in svet. Nova knjiga. IV, 1—4. Ljubljana 1936.
Etnolog. VIII.—IX. Ljubljana 1936.
Centralnaja Evropa. IX, 2. Praga 1936.
Gajret. XVII, 4—5. Sarajevo 1936.
Germania. XX, 2. Berlin 1936.
Glasnik Istoričkog društva u N. Sadu. IX, 3. Novi Sad 1936.
Kronika slovenskih mest. III, 1—2. Ljubljana 1936.
Ljubljanski škofijski list. LXXIII, 4—6. Ljubljana 1936.
Lud. Serja II, tom XII, zeszyt 1—4. Lwów 1933.
Mentor. XXIII, 8—10. Ljubljana 1936.
Misel in dolo. II, 6—8. Ljubljana 1936.
Napredak. XI, 4—6. Sarajevo 1936.
Popotnik. LVII, 7—10. Ljubljana 1936.
Slovenski pravnik. L, 3—6. Ljubljana 1936.
Slovanský přehled. XXVIII, 4—6. Praha 1936.
Prilozi proučavanju narodne poezije. III, 1. Beograd 1936.
Répertoire d'art et d'archéologie. 37—38. Paris 1933—1934.
Nova revija. XV, 2. Makarska 1936.
Československo-jihoslovanská revue. VI, 1—4. Praha 1936.
Rozprawy historyczne. XIV—XV. Warszawa 1935.
Singer S., Kultur- und Kirchengeschichte des oheren Rosentales. Kappel 1935.
Slavia. XIII, 4. Praha 1935.
Sodobnost. IV, 4—5. Ljubljana 1936.
Sudeta. XII, 1. Reichenberg 1936.
Slovenski učitelj. XXXVII, 3—6. Ljubljana 1936.

Vasi szemle. III, 3. Szombathely 1936.
Bogoslovni vestnik. XVI, 2. Ljubljana 1936.
Planinski vestnik. XXXVI, 4—6. Ljubljana 1936.
Ribiško-lovski vestnik. II; III, 1—6. Ljubljana 1935—1936.
Zdravniški vestnik. VIII, 3—5. Ljubljana 1936.
Franjevački vijesnik. XLIII, 3—6. Beograd 1936.
Wydawnictwa Muzeum Śląskiego w Katowicach. Dział I. Tom V. Skórkowska Smolarska J.,
Gotyckie zlotnictwo kościelne województwa Śląskiego. Katowice 1936.
Zapisi. XV, 4—6. Cetinje 1936.
Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Ševčenka. CLIII, 3, 4. Lviv 1934—1935.
Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XLI, 3—4. Wien 1936.
Numismatické zprávy. 12. Praha 1936.
Ljubljanski Zvon. LVI, 5—6. Ljubljana 1936.
Žena in dom. VII, 4—6. Ljubljana 1936.

Obvestilo članom in naročnikom.

Kot zaključni (4.) snopič Časopisa za 1935 pripravlja Zgodovinsko društvo Aškerčevo bibliografijo. Ker pa bo radi zamudnega dela mogla iziti ta šele proti jeseni, začenjamo s to številko izjemoma nov letnik, čeprav prejšnji še ni zaključen. Naslovni list in kazalo za letnik 1935 bosta priložena bibliografiji.

Uredništvo.